

**T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ ANABİLİM DALI**

ENERJİ DENKLEMİNDE KIBRIS SORUNU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Gökhan Oruç ÖNALAN**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. İsmail Şahin**

Karabük

ARALIK/2017

T.C
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI POLİTİK EKONOMİ ANABİLİM DALI

ENERJİ DENKLEMİNDE KIBRIS SORUNU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Gökhan Oruç ÖNALAN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. İsmail Şahin

Karabük
ARALIK/2017

İÇİNDEKİLER

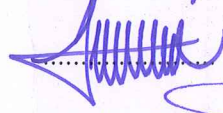
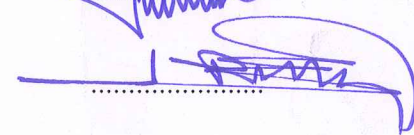
İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	3
DOĞRULUK BEYANI	4
ÖNSÖZ	5
ÖZ.....	6
ABSTRACT.....	7
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	8
ARCHIVE RECORD INFORMATION	9
KISALTMALAR	10
ARAŞTIRMANIN KONUSU	11
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	13
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	14
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	15
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	16
1. BİRİNCİ BÖLÜM.....	17
1.1. Küresel Enerji Pazarının Yapısı ve Enerji Kaynakları.....	17
1.2. Kavramsal Olarak Enerji Güvenliği ve Önemi.....	22
1.3. Küresel Enerji Kaynakları Görünümü	26
2. İKİNCİ BÖLÜM.....	44
2.1. Enerji Diplomasisi.....	44
2.2. Küresel Ölçekte Ülkelerin Enerji Diplomasisi ve Politikaları	48
2.2.1. Türkiye'nin Enerji Diplomasisi ve Politikaları	49
2.2.2. Amerika Birleşik Devletleri'nin Enerji Diplomasisi ve Politikaları	57
2.2.3. Hazar Bölgesi Ülkelerinin Enerji Diplomasisi ve Politikaları.....	62
2.2.4. Ortadoğu Bölgesi Ülkelerinin Enerji Diplomasisi ve Politikaları.....	70

2.2.5. Avrupa Birliği'nin Enerji Diplomasisi ve Politikaları	76
2.2.6. Çin'in Enerji Diplomasisi ve Politikaları	81
3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	91
3.1. Doğu Akdeniz'in Jeopolitik Konumu ve Enerji Görünümü	91
3.2. Doğu Akdeniz'de Bir Liman: Kıbrıs Sorununa Tarihsel Süreç İtibariyle Genel Bakış ve Adanın Günümüzdeki Durumu.....	95
3.3.Kıbrıs'ta Enerji Keşifleri, Deniz Yetki Alanları ve Doğal Kaynak Paylaşım Sorunu	100
3.4. Dünya Ülkelerinin Enerji Diplomasisi Gündeminde KKTC ve GKRY Açıklarındaki Doğalgaz Yatakları, Mevcut ve Planlanan Enerji Projeleri.....	107
3.4.1. İsrail - GKRY - Yunanistan Doğalgaz Boru Hattı Projesi	109
3.4.2. İsrail - GKRY Sıvılaştırılmış Doğalgaz İhracat Projesi.....	111
3.4.3. İsrail – GKRY – Yunanistan Elektrik Üretim Projesi.....	112
3.4.4. İsrail – Türkiye Doğalgaz Boru Hattı Projesi.....	112
3.4.5. GKRY – Mısır Sıvılaştırılmış Doğalgaz İhracat Projesi.....	113
SONUÇ	114
KAYNAKÇA	117
TABLolar LİSTESİ	123
ŞEKİLLER LİSTESİ	124
ÖZGEÇMİŞ	125

TEZ ONAY SAYFASI

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Gökhan Oruç Önalın'a ait "Enerji Denkleminde Kıbrıs Sorunu" adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından Uluslararası Politik Ekonomi Yüksek Lisans programı tezi olarak oybirliği / ~~oyçokluğu~~ ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı	: Prof. Dr. Elif Çepni	
Danışman Üye	: Doç. Dr. İsmail Şahin	
Üye	: Yrd. Doç. Latif Pınar	

Tez Sınava Tarihi: .22.12.2017

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntıların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden olduğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Gökhan Oruç ÖNALAN

İmza :

ÖNSÖZ

Kıbrıs sahip olduğu stratejik konumu ile Akdeniz havzasının önemli noktalarından bir tanesini oluşturmaktadır. Adada 1974 yılından beri süregelen ikili siyasi yapının günümüzde halen dahi çözülememiş olmasına ilaveten son yıllarda yapılan doğalgaz arama çalışmaları da Kıbrıs üzerindeki belirsizlik durumunu daha ileri bir boyuta taşımıştır. Bu çalışma içerisinde de adada var olan siyasi çözümsüzlük sürecinden çok adanın küresel enerji piyasası üzerindeki rolü ön plana çıkarılmıştır. Özellikle siyasi anlaşmazlık üzerinden yayımlanmış çalışmalara ilaveten Kıbrıs'ı küresel enerji denklemi üzerinden yorumlamaya çalışan tez bu içeriği ile konuya farklı bir bakış açısı getirmektedir. Günümüzde Kıbrıs sorunu sadece Türkiye ve Yunanistan arasında yer alan basit bir siyasi kriz olarak görülmemelidir. Aslında sorun arka planında tüm küresel güçlerin içinde olduğu sarmal bir yapı olarak görülebilir. Son yıllarda ada üzerinde yapılan enerji keşifleri bu sarmalı adeta daha da perçinlemiş bir konuma getirmiştir. Tez siyasi ilişkilerin derinine inmeden özellikle enerji ekseriyetinde Kıbrıs üzerinden dünya enerji politikasının nasıl bir seyir izleyeceğini ele almaktadır. İçeriğinde Küresel Enerji Görünümü, Küresel Enerji Politikalarını ve Kıbrıs üzerinden planlanan projeleri barındıran bu çalışma okuyuculara hem enerji piyasaları hakkında bilgi sunmakta hem de Kıbrıs üzerindeki gelecek projeksiyonlarını anlatmaktadır. Bu sayede okuyucular hem Kıbrıs enerji kaynaklarını öğrenirken hem de enerji temelinde küresel aktörlerin kendilerini Kıbrıs merkezli olarak hangi noktada konumlandıkları hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Bu alan ile ilgili çalışmamı teşvik eden katkılarını her zaman bana sunan Doç. Dr. İsmail Şahin hocama da çok teşekkür ederim. Tezimi hazırlama sürecinde ve hayatımın her anında desteklerini benden esirgemeyen, her zaman varlıkları ile bana güç veren anneme, babama, ablam Seda Doğuşlu ile abim Onur Deniz Doğuşlu'ya müteşekkir olduğumu belirtmek isterim.

Gökhan Oruç ÖNALAN

ÖZ

Tezin temel konusu küresel manada en önemli ve en büyük ekonomik pazar olan enerji piyasasının içerisinde Kıbrıs açıklarında bulunan doğalgaz rezervlerinin etkisinin hem bölge hem de dünya ülkeleri açısından siyasi, ekonomik, askeri ve sosyolojik manada araştırılmasıdır. Bu kapsamda tezin ilk bölümünde konunun daha iyi temellendirilmesi adına enerji kaynaklarının içeriğine yer verilerek tanımlamalar yapılmış ve enerji güvenliği kavramına açıklık getirilerek küresel enerji görünümüne yer verilmiştir. Bu sayede enerji kaynaklarının türler bazında okuyucu nezdinde rahatça anlaşılması sağlanarak enerji üretim ve tüketiminin ülke güvenlikleri için önem arz etmesinin sebebi açıklanmış ve mevcut küresel görünüm anlatılarak konunun temellendirilmesi açısından mantıksal bütünlük sağlanmaya çalışılmıştır. Tezin ikinci bölümünde dünya üzerinde yer alan önemli küresel aktörlerin ayrıca Kuzey Kıbrıs'ın garantör ülkesi olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin enerji diplomasisi mevcut enerji görünümlerine detaylıca yer verilerek anlatılmıştır. Tezin üçüncü bölümünde ise öncelikle tezin temeli olan Kıbrıs adası hakkında tarihsel bilgilendirme süreci yapılarak adanın siyasi ve sosyal yapısı analiz edilmiş akabinde küresel manada enerji projeleri açısından adanın merkez nokta olma özelliğine açıklama getirilmiştir.

Tezin sonucunda, Kıbrıs adasının sahip olduğu enerji kaynaklarının pazarlanması ve bundan ekonomik fayda elde edilmesi hususunun öncelikle Güney ve Kuzey tarafları arasında siyasi uzlaşmaya varılması ile sağlanabileceği ve akabinde Kıbrıs'taki enerji kaynaklarının dünya enerji piyasasını önemli düzeyde etkileyebilecek özellikte olmasa da Kıbrıs'ın muhtemel projeler ile stratejik konumu itibari ile enerji naklinde transit bir merkez üssü olabileceği bilgisine ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Enerji, Doğu Akdeniz, Doğalgaz, Petrol, Küresel Ticaret, Uluslararası İlişkiler

ABSTRACT

The basic theme of the thesis is to investigate the effect of the natural gas reserves located on the Cyprus off shore on the regional and world countries with regard to the political, economic, military and sociological aspects of the energy sector, which is the most important and largest economic market in the world. In this context, in the first part of the thesis, the contents of energy sources are defined in order to make it better grounded and the concept of energy security is clarified and taken into consideration in the view of global energy. In this respect, it has been explained why energy production and consumption are important for the security of the country by ensuring that the energy sources on the basis of species are easily understood by the readers, and by explaining the present global appearance to form the basis to the subject logical integrity has been tried to be provided.

In the second part of the thesis of key global actors involved in the world energy diplomacy and also the current energy outlook the Republic of Turkey as a guarantor country of Northern Cyprus have been described in detail. In the third part of the thesis, firstly the historical information process about the Cyprus Island which is the thesis basis is analyzed afterwards the political and social structure of the island is analyzed and then the description of Island's being central point in terms of energy projects in the global meaning has been explained.

As a result of the dissertation, the marketing of the energy resources of the Cyprus Island and its economic benefit can be achieved by first reaching political consensus between the southern and the northern sides and then although the Cyprus energy resources are not in a position to significantly affect the world energy market, it has become known that it can be a transit base for energy transfer due to its strategic position.

Key words: Cyprus, Energy, Eastern Mediterranean, Natural Gas, Oil, Global Trade, International Relations

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Enerji Denkleminde Kıbrıs Sorunu
Tezin Yazarı	Gökhan Oruç Önalın
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. İsmail Şahin
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	22.12.2017
Tezin Alanı	Uluslararası İlişkiler
Tezin Yeri	Karabük
Tezin Sayfa Sayısı	125
Anahtar Kelimeler	Kıbrıs, Enerji, Doğu Akdeniz, Doğalgaz, Petrol, Küresel Ticaret, Uluslararası İlişkiler

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Conflict Effect of Cyprus in Energy Equation
Author of the Thesis	Gökhan Oruç Önalın
Advisor of the Thesis	Assoc. Prof. Dr. İsmail Şahin
Status of the Thesis	Master
Date of the Thesis	22.12.2017
Field of the Thesis	International Relations
Place of the Thesis	Karabük
Total Page Number	125
Keywords	Cyprus, Energy, Eastern Mediterranean, Natural Gas, Oil, Global Trade, International Relations

KISALTMALAR

AB	:	Avrupa Birliği
ABD	:	Amerika Birleşik Devletleri
ENTSO-E	:	Avrupa Elektrik İletim Ağı
EOKA	:	Kıbrıslı Savaşçıların Milli Organizasyonu
GKRY	:	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
GSYİH	:	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
INOGATE	:	Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Doğalgaz Taşımacılığı
KCAL	:	Kilokalori
KEP	:	Kilogram Petrol Eşdeğeri
KKTC	:	Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
KWH	:	Kilo watt Saat
LNG	:	Sıvılaştırılmış Doğalgaz
MEB	:	Münhasır Ekonomik Bölge
MWe	:	Megawatt
OECD	:	Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
SAGP	:	Satın Alma Gücü Paritesi
SEERF	:	Güneydoğu Avrupa Enerji Düzenleyici Forumu
SSCB	:	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TACIS	:	Bağımsız Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım
TANAP	:	Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı projesi
TEİAŞ	:	Türkiye Elektrik İletim A.Ş.
TEN-E	:	Trans Avrupa Enerji Şebekeleri
TEP	:	Ton Petrol Eşdeğeri
TPAO	:	Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı
TRACECA	:	Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru
UEA	:	Uluslararası Enerji Ajansı
WTO	:	Dünya Ticaret Örgütü

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Tarihsel süreçleri incelediğimizde üzerinde yaşanılan Dünya’da geçmişten bugüne değin kurulan, gelişen ve akabinde yıkılan birçok uygarlık ve bu uygarlıkların fiiliyata dönüşmüş icra kurumları olarak devletler görülmektedir. Devletlerin yaşam döngüsü içerisinde yer alan temel bileşenler ise ekonomik, sosyal, siyasal hayatları ve gerçekleştirdikleri savaşlar olarak tarih sahnesinde yerini almıştır. Hatta günümüzde birçok eski uygarlık yaptıkları savaşlar üzerinden hatırlanmakta ve tarih kitaplarında anlatılmaktadır. Geçmiş yüzyıllarda savaşlar “Toprak” edinerek sınırlarını büyütme temeline dayanıyordu. Askeri metaların temel argüman olarak kullanıldığı bu tip çatışma ortamlarında yukarıda bahsedildiği üzere devletler de yaşam döngülerini sürdürmeye çalışıyorlardı.

Ancak “Değişmeyen tek şey değişimin kendisidir.” sözünden hareketle yola çıkıldığında günümüzde hala devletlerarası güç ve çıkar çatışmalarının, üstünlük kurma çabalarının, gizli ya da açık bir takım hâkimiyet alanları kurma düşüncelerinin önemini aynen koruyor olmasına rağmen, bununla beraber artık sadece salt toprak alma düşüncesi yerine devletlerin kendilerine “stratejik öneme sahip doğal kaynakların” bulunduğu toprakları hedef olarak koydukları görülmektedir. Bunda insan ihtiyaçlarının ve buna bağlı olarak teknolojik imkanların geçmişe göre değişkenlik göstermesi, artan tüketim miktarları ve daha fazla zenginleşme isteği başrol oynamaktadır.

Günümüzde ulusal çıkarlarını ve uluslararası ilişkilerini en temel noktada bu fikirden hareketlendiren Dünya ülkeleri stratejik konum temelli enerji merkezci bir politika izlemektedirler. Enerji yani “Doğal Kaynaklar” günümüzde en temel dış politika argümanlarından birisi olarak görülmektedir. Neredeyse günümüzdeki tüm siyasi ve ekonomik birlikler, ülkeler arası işbirliği anlaşmaları ve ikili ilişkiler ülkelerin ya var olan enerji havzaları ya da gelecekte sahip olması beklenen enerji potansiyelleri üzerinden çizilmektedir. Ayrıca enerji piyasalarında da tezin içeriğinde değinileceği üzere klasik fosil enerji kaynakları kullanımından yenilenebilir enerji kaynakları kullanımına geçişin hızlı bir süreç olarak gelişmekte olduğu söylenebilir. Bu süreç de devletleri yeni enerji politikaları arayışına itmektedir. Tüm bu çıkarsamalar kapsamında günümüzde devletlerarası çıkar ilişkileri hakkında araştırma

yapılmak istenildiğinde enerji politikaları dikkate alınmaz ve sadece salt siyasi düşünceler baz alınırsa bu duruma izahat getirmek çok zor olacaktır.

Kıbrıs adası ise Dünya üzerinde sahip olduğu kilit stratejik konumu ile küresel enerji piyasasının hem önemli bir ihracatçısı hem de önemli enerji aktarım merkezlerinden birisi olmaya aday bir nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda tezin konusunu gerek önemli enerji havzalarına yakınlığı gerekse de stratejik açıdan enerji aktarım merkezi işlevi olabilme ihtimali sayesinde Küresel Enerji Pazarı'nın Kıbrıs üzerinden yorumlamasının yapılması oluşturmaktadır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Küresel ölçekte gelişen teknoloji ile birlikte insan ihtiyaçları da değişmektedir. Özellikle artan dünya nüfusu ile beraber küresel enerji talebinde meydana gelen önemli düzeydeki artış ülkeleri yeni ve yenilenebilir enerji kaynakları bulmaya, enerjide kaynak çeşitliliğini çoğaltarak hem maliyetleri indirmeye hem de çevresel zararları en aza indirmeye ve arz güvenliğini sağlamaya yönlendirmektedir.

Bu düşünceden hareket ile bugün ülkelerin dış siyasetlerinde strateji belirlerken en önemli gündem başlıklarından bir tanesinin enerji olduğu göze batmaktadır. Uluslararası ilişkiler ve ekonomik çıkarlar günümüzde enerji kaynakları üzerinde keskin bir çakışma göstermektedir. Günümüzde gelişen teknoloji beraberinde de arama ve tarama faaliyetlerinin gelişmesi kaynak çeşitliliğinin çoğalmasına sebebiyet vermiştir. Ülkeler de karşılıklı çıkar kapsamında yeni enerji projeleri geliştirerek varlıklarını sürdürmeye çalışmaktadırlar.

Küresel manada yeni enerji projeleri sürecinde Kıbrıs adası da sahip olduğu kilit konumu ve keşfi yapılan doğalgaz rezervleri ile aktör olarak yer almaktadır. Araştırmanın amacı da Kıbrıs adasının küresel enerji denklemindeki pozisyonunun irdelenmesi, muhtemel projeler içerisinden sağlanacak faydalar ve muhtemel enerji projelerinin bölge ve küresel siyasetindeki etkilerinin araştırılmasıdır.

Kıbrıs ve adanın enerji kaynakları konusu son yıllarda gündeme geldiğinden akademik manada henüz yeni bir konudur. Dolayısı ile bu alanda yapılmış çalışmalara siyasi, sosyal, tarihi, hukuki ve ekonomik açılardan bütüncül bir göz ile bakmasından dolayı önem arz etmektedir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu tez kuramsal bir yöntem izlenerek yazılmıştır. Yayımlanmış yerli ve yabancı dilde kaynakların detaylıca taraması yapılmış; makale, kitap, rapor, dergi gibi kaynaklardan çeşitlendirilerek yararlanılmıştır. Yararlanılan kaynaklara atıfta bulunulmuştur.

Araştırma kapsamında Enerji Kaynakları ve Enerji Güvenliği kavramları anlatılırken tarihsel yöntem ile betimleme yöntemine başvurulmuştur. Ülkelerin enerji görünümleri ve enerji diplomalarına yer verilirken örnek olay incelemesinden ve beraberinde karşılaştırma yönteminden yararlanılmıştır. Yine son bölümde Kıbrıs'ın küresel enerji denkleminde yeri incelenirken de karşılaştırma yöntemine başvurulmuştur.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Enerji kaynaklarının üretimi ve pazarlanması süreci günümüzde hem uluslararası ilişkiler disiplinde hem de ekonomi disiplinde en temel konu başlıklarından bir tanesini oluşturmaktadır. Artan insan ihtiyaçlarının ve nüfusun sonucu olarak küresel enerji ihtiyacı da artmakta ve bu artan ihtiyaca cevap verebilmek adına rezerv arama çalışmaları yapılmaktadır. Özellikle Doğu Akdeniz üzerinde son yıllarda yapılmaya başlanan ve günümüzde de hala devam eden arama çalışmalarının sonucunda bölgenin en önemli stratejik noktalarından bir tanesi olan Kıbrıs adası açıklarında bulunan Doğalgaz rezervleri hem bölge hem de küresel aktörler için önem arz etmektedir. Kıbrıs adası açıklarında hali hazırda bulunan ve yapılacak keşifler ile bulunması muhtemel doğalgaz rezervinin özellikle bölgesel aktörlerin siyasi ve ekonomik yapılarında önemli ölçülerde pozitif değişikliklere sebebiyet vererek Kıbrıs'ı bölgesel enerji aktarım üssü haline getirmesi muhtemeldir. Araştırmanın hipotezi de bu düşünceye dayanmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde araştırma, “Kıbrıs sahip olduğu stratejik konum ve beraberinde zengin hidrokarbon kaynakları sayesinde küresel enerji piyasasında önemli bir pazarlama ve aktarım üssü olabilir mi?” hipotezine dayanmaktadır ve bu probleme cevap aramaktadır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Araştırmanın temel hipotezi kapsamında Kıbrıs konusu ele alınırken mevcut siyasi konjonktür itibari ile halen dahi fiilen süren iki yapılı Kıbrıs meselesinin çözülememiş olması ve bu ihtimal üzerinden fikir yürütmenin zorluğu vukuu bulmuştur. Araştırma kapsamında mevcut durumda iki yapı halinde bulunan adanın yapısından dolayı incelemeler tek bir Kıbrıs Cumhuriyeti üzerinden değil Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi olmak üzere iki başlık altında yapılmıştır.

1. BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. Küresel Enerji Pazarının Yapısı ve Enerji Kaynakları

Dünya üzerinde yer alan enerji kaynakları küresel çapta büyük bir ekonomik pazarın temel metası olarak karşımıza çıkıyor. Ayrıca insanoğlunun yaşamını sürdürmesi, ısınma ihtiyacını karşılayabilmesi, sanayi şirketlerinin üretimlerini devam ettirebilmesi, dünya üzerinde yer alan hizmet sektörlerinin sağlıklı bir şekilde işlerliğini sürdürmesi de dahil olmak üzere yine enerji kaynakları en temel argüman olarak yer almaktadır.

Ayrıca enerji kullanımı ülkelerin ekonomik anlamda kalkınmışlığının da bir göstergesidir. Ülkelerin kalkınmışlık seviyeleri ve beraberinde nüfusları arttığı ölçüde bunun doğal bir sonucu olarak enerji tüketimleri de artmaktadır. Ayrıca yapılan araştırmalar göstermektedir ki enerji tüketim düzeyi ile ülkelerin gelişmişlik düzeyleri arasında doğru bir orantı vardır. (Erdoğan, 2016, s. 33)

Tezin bu bölümünde Küresel Enerji Pazarı'nın nitelikleri incelenerek, enerji kavramına açıklık getirilecek akabinde enerji kaynaklarının türleri, enerji güvenliği olgusu ve önemi, küresel çapta enerji üretim ve tüketimleri irdelenerek dünya ülkelerinin enerji görünümüne yer verilecektir.

Enerji kelimesinin terminoloji olarak kökenine indiğimizde Yunancada yer alan “energon” kelimesinden türetilmiş olduğunu görüyoruz. Enerji'yi kavramsal olarak daha da açarsak bir maddenin iş yapabilme yeteneği olarak nitelendirebiliriz. (Savrul, 2016, s. 3)

Enerji sektörünün başlı başına bağımsız bir sektör olarak düşünülmesi yanlış bir düşüncedir. Enerji sektörü ekonomik yaşamda yer alan diğer tüm sektörler ile bağıntılı bir haldedir. Enerji kaynaklarının en önemlilerinden olan elektrik enerjisi hayatın tüm atar damarlarında önemli bir rol oynayarak yaşamın devamlılığı hususunda en büyük payı oluşturmaktadır. Ayrıca sanayi sektöründe de yine yoğun olarak elektrik enerjisi kullanılmaktadır. Enerji kaynaklarının ülkelerin istikrarı ve geleceği açısından bu kadar önemli bir role sahip olmasından dolayı artan popülasyon ve ekonomik kalkınmaya bağlı olarak enerji talebinin verimli ve düşük

maliyetler ile karşılanması hususu ülkeler için önem arz etmektedir. (Güvenek & Alptekin, 2010, s. 174)

Dünya üzerinde yer alan enerji kaynaklarının her birinin ölçümü farklı birimler üzerinden yapılmaktadır. Ortak olarak enerji kaynaklarının üretim ve tüketimlerinin karşılaştırılmasının yapılabilmesi adına eşdeğerlik birimleri kullanılmaktadır. Önceden dünya üzerinde en yaygın olarak kullanılan birincil enerji kaynağı kömür olduğu için kömür üzerinden yapılan bu eş değerkleme işlemi günümüzde petrol üzerinden yapılmaktadır. (Bahar, 2005, s. 35) Buna göre en çok kullanılan iki eşdeğer terimi aşağıdaki gibidir.

1. TEP (Ton Petrol Eşdeğeri) : 10^7 Kcal

2. KEP (Kilogram Petrol Eşdeğeri) : 10.000 Kcal

Dünya üzerindeki bütün enerji kaynakları en temel başlık halinde Kullanışlarına göre ve Dönüştürülebilirliklerine göre incelenebilir. Kullanışlarına göre yenilenebilir ve yenilenemez olarak iki alt başlığa ayrılan enerji kaynakları, dönüştürülebilirliğine göre de birincil ve ikinci enerji kaynakları olmak üzere yine iki alt başlığa ayrılmaktadır.

Yenilenemez enerji kaynakları kısa bir zaman dilimi dahilinde tükenmesi beklenen enerji kaynaklarına verilen isimdir. Yenilenebilir enerji kaynakları tükenmesi beklenmeyen ve kendisini yenileyebilme imkanına sahip enerji kaynaklarıdır. Enerji kaynaklarının dönüştürülebilirliği açısından bakıldığında eğer enerji kaynağı herhangi bir değişim ya da dönüşüme uğramıyor ise birincil enerji kaynağı olarak isimlendirilir. Birincil enerjinin dönüştürülmesi sonucu elde edilen enerji de ikinci enerji olarak isimlendirilir.

Birincil enerji kaynaklarının yenilenemeyen kısmını Kömür, Petrol, Doğalgaz ve Nükleer enerji kaynakları oluşturmaktadır. Yenilenemeyen enerji kaynakları sınırlı olduklarından dolayı rezerv miktarları ve fiyatları arasında ters orantı vardır. (Savrul, 2016) Kömür madencilik yahut açık işletme yapılarak çıkarılan bir fosil yakıttır. Kömürün temel yapıtaşı bitki fosilleridir. Kömür çeşitleri olarak linyit, antrasit ve taş kömürü sayılabilir. (Doğanay, 1998, s. 10-11) Kömür çeşitlerinden taşkömürü ve linyit dünya enerji ihtiyacının karşılanmasında önemli bir rol üstlenmektedirler. Bu iki yakıtın da kökeni bitkilerdir. (Göksu, 1986, s. 17)

Şekil 1. Kullanış ve Dönüşümlerine Göre Enerji Kaynakları

KULLANIŞLARINA GÖRE ENERJİ KAYNAKLARI		DÖNÜŞTÜRÜLEBİLİRLİKLERİNE GÖRE ENERJİ KAYNAKLARI	
Yenilenebilir	Kömür	Birincil	Kömür
	Petrol		Petrol
	Doğalgaz		Doğalgaz
	Nükleer		Nükleer
Yenilenemez	Hidroelektrik	İkincil	Diğer Yenilenebilir Enerji Kaynakları
	Biokütle		Elektrik
	Rüzgar		Benzin
	Jeotermal		Mazot
	Dalga-Gel Git- Akıntı		Kok Kömürü
	Hidrojen		LPG
	Güneş		Hava Gazı

Kaynak: (Koç & Şenel, s. 33)

Petrol Latince kökeninden gelmekte olup Latince taş manasına gelen “petra” ile yağ anlamına gelen “oleum” kelimelerinin birleşiminden oluşmuştur. Petrolün yapıtaşında hidrokarbonlar bulunmaktadır. Dolayısı ile sabit bir kimyasal birleşimden oluşmamaktadır. Bu sebepten petrol kaynakları bulunduğu coğrafyanın durumuna göre değişik içerikte oluşmaktadır. Hayvan ve bitki kalıntıları gerekli şartların oluşması ile yani ısı, basınç ve mikroorganizmaların etkisi ile ham petrol meydana gelmektedir. (Savrul, 2016, s. 8)

Doğada oluşmuş olan hidrojenli kükürt gazı, petrol gazı, kükürt dioksit gazı, karbondioksit gazı ve metan gazı gibi gazların tümüne Doğalgaz adı verilmektedir. Doğalgaz evlerde, sanayide yakıt ve hammadde girdisi olarak işlev görmektedir. (Savrul, 2016, s. 9)

Nükleer enerjinin temelini atom çekirdekleri oluşturmaktadır. Nükleer santrallerde atom çekirdeklerinin parçalanması ve birleşmesi esnasında ortaya çıkan ısı enerjisi nükleer enerji olarak adlandırılmaktadır. Bu ısı enerjisi ile kaynatılan suyunun sonucu oluşan buhar tribünleri döndürerek elektrik enerjisini oluşturur.

Nükleer santrallerde yakıt depolanması yapılabilir. Bu sayede enerji üretiminde süreklilik kıstası sağlanmış olur. (Erdoğan, 2016, s. 58)

Birincil enerji kaynaklarının yenilenebilir kısmını ise hidroelektrik, biokütle, rüzgar, jeotermal, dalga, hidrojen ve güneş enerjileri oluşturmaktadır. Bu kaynaklar doğa içerisinde sürekliliği olan unsurlara dayalı olduklarından yenilenebilir ve çevresel zararı yoktur. (Kılıç, 2011, s. 96) Yenilenebilir enerji kaynaklarına yatırım yapılması ilk aşamada maddi olarak büyük bir külfet gerektirebilir. Ancak uzun vadede sağlanacak fayda bu maddi külfetten fazladır. Devletler tarafından yerli ve yabancı yatırımcılara önemli ölçüde yenilenebilir enerji kaynakları hususunda teşvik ve destekler sağlanabilir. (Savrul, 2016, s. 15)

Su gücü ile elde edilen enerji Hidroelektrik enerjisi olarak adlandırılmaktadır. Hidroelektrik enerjisi suyun yüksek bir noktadan aşağıya düşürülmesi sonucu potansiyel enerjinin kinetik enerjiye dönüştürülmesi ile sağlanır. Bu enerji dönüşümü sonucunda da elektrik enerjisi oluşur. (Erdoğan, 2016, s. 69) Hidroelektrik enerjisi üretmek için kurulan hidroelektrik santrallerinin pozitif etkileri aşağıdaki gibidir; (Savrul, 2016)

1. Enerjinin kaynağı sudur.
2. Sera gazı salınımı yoktur.
3. Hidroelektrik santrallerinin teknik ömürleri oldukça uzundur.
4. İşletme ve bakım giderleri düşüktür.
5. Enerjide yerli kaynak kullanımını sağlar.

Dünya üzerinde bulunan yeşil bitkiler fotosentez yapmaktadırlar. Bu fotosentez esnasında yeşil bitkilerin güneş enerjisini kimyasal enerjiye dönüştürerek depolanması sonucu ortaya çıkan madde kaynaklarına biokütle adı verilir. Hayvansal atıklar, tarımsal bitkiler, orman ürünleri, organik atıklar ve endüstriyel atıklar biokütlenin kapsamını oluşturur. Biokütle enerjisinin temelinde biokütle yakıtları bulunmaktadır. Biokütle'nin biyoyakıtı dönüştürülmesinin ardından biyoyakıtlar da bioenerjiye dönüştürülür. (Erdoğan, 2016, s. 77)

Rüzgar enerjisi güneş temelli bir enerjidir. Güneş etkisi ile atmosfer gece soğur, gündüz ise ısınır. Sıcak hava alanları yüksek basınç oluştururken, soğuk hava alanları alçak basınç oluşturur. Rüzgar bu sayede meydana gelir. Ancak rüzgar enerjisinin en olumsuz yanı rüzgarın ne zaman başlayıp ne zaman biteceğinin

bilinmemesidir. Güneş üzerinden dünyaya ulaşan enerjinin yaklaşık %2'lik kısmı rüzgar enerjisine dönüştürülmektedir. Rüzgar enerjisinin verimi değerlendirilirken; bir yerde ortalama rüzgar hızı 6.5 m/s ise bu orta düzey, 7.5 m/s ise bu iyi düzey, 8.5 m/s ve yukarıları hızlar ise çok iyi düzey olarak değerlendirilmektedir. Rüzgar tribünlerindeki yapım teknolojilerinin gelişmesi sonucu artık rüzgar enerjisinden elektrik enerjisi elde edebilmenin maliyeti önemli ölçüde düşüş göstermiştir. Ayrıca rüzgar tribünlerinin bakım ve işletme açısından maliyetleri de oldukça düşüktür. Çünkü hammaddeye ihtiyaç duyulmamaktadır. (Savrul, 2016, s. 18-19)

Bir diğer yenilenebilir enerji kaynağı türü olan Jeotermal enerji yeryüzünün dış kabuğunda bulunan ısıya verilen isimdir. Bu enerji yeryüzüne bu kabuktan çıkan sıcak suların kullanılması ile elde edilmektedir. Suyun çıktığı kaynağın sıcaklığına bağlı olarak deşisebilmek kaydı ile ısıtma ya da elektrik üretiminde kullanılmaktadır. (Savrul, 2016, s. 23)

Dörtte üçü sular ile kaplı olan dünyada okyanus ve deniz gibi büyük su kütlelerinde meydana gelen dalgaların enerjisinden yararlanılarak üretilen enerjiye dalga enerjisi adı verilmektedir. Güçlü rüzgarları bulunan sahillere sahip olan ülkeler duruma göre enerji ihtiyaçlarının %5 ve daha fazlasını dalga enerjisinden karşılayabilme imkanına sahiptirler. (Sağlam & Uyar, 2005, s. 1-2) Gelgit enerjisi ile ülkede uygun bulunan koyların ağzının barajla kapatılması akabinde gelen suyun tutulması ve çekilmesi sonrası yükseklik farkından dolayı tribünler kullanılarak elektrik üretimini kapsar. Ayrıca deniz tabanına yerleştirilen tribünler sayesinde deniz ve okyanuslarda bulunan düzenli akıntılardan yararlanılarak elde edilen enerji türüne de akıntı enerjisi denmektedir. (Şekkeli & Keçecioglu, 2011, s. 19-20)

Hidrojen enerjisi birincil enerji kaynaklarının kullanıldığı bir enerji türüdür. Hidrojen bileşikler halinde bulunur. En fazla bilinen hidrojen bileşigi sudur. Hidrojen birim kütle başına en yüksek enerjiye sahip yakıt kaynağıdır. Önemli bir nokta hidrojenin tek başına bulunmadığından dolayı önce üretilmesinin gerekliliğidir. Bu üretim süreci de hidrojen enerjisini pahalılaştırmaktadır. (Savrul, 2016, s. 25)Güneş dünyanın en önemli enerji kaynağıdır. Daha önce sayılan rüzgar, dalga, biokütle enerjileri de güneş enerjisi sayesinde oluşmaktadır. Güneşin çekirdeğinde hidrojen gazı bulunmaktadır. Güneş enerjisi de bu hidrojen gazının helyuma dönüşmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Güneş enerjisi sistemlerinin kaydedilen teknolojik

gelişmeler sonucu maliyetleri düşük bir hale gelmiştir. Önceleri güneş enerjisi ısınma amaçlı kullanılırken, günümüzde elektrik üretiminde de kullanım alanı yoğunlaşmıştır. (Savrul, 2016, s. 21-22)

İkinci enerji kaynaklarının en önemlisi elektrik enerjisidir. Elektrik devingen ya da durağan yüküne sahip parçacıkların meydana getirdiği fiziksel bir olaydır. Elektriğin yapısında önemli iki bileşke bulunmaktadır. Bunlar negatif yüklü elektron ve pozitif yüklü protondur. Elektriksel olgu, elektronların bir yerde birikmesi ya da yer değiştirmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Elektriğin diğer mallardan farkı ikame edilmesinin güç olmasıdır. Elektrik üretimi başka bir şekilde bulunan enerjinin elektriğe çevrilmesi işlemidir. Elektrik üretimi genel olarak şehir merkezlerinden uzak büyük çaptaki santrallerde gerçekleştirilir. Bu nedenle iletim hatları üzerinden yüksek voltaj ile merkezlere ulaştırılır. Tüketiciye ulaşım aşamasından önce de bu yüksek voltajlı elektrik düşük voltaja dönüştürülmektedir. (Savrul, 2016, s. 28-29)

1.2. Kavramsal Olarak Enerji Güvenliği ve Önemi

Bugün dünya siyasetinin temelinde en temel dış politika argümanı olarak “Enerji Güvenliği” kavramı yatmaktadır. Geçtiğimiz yüzyıllarda gerçekleştirilen bilimsel gelişmeler bunun ekseriyetinde sağlanan sosyal ve ekonomik yaşam üzerindeki değişimler özellikle enerji güvenliğini askeri güvenliğin yanında ülkeler için hayati bir konu haline getirmiştir. Soul Bernad Cohen’e göre bir ülkenin diğer ülkelere karşı güçlülük imasında bulunabilmesi dört temel faktörü bünyelerinde buldurmalarına bağlıdır. Sırası ile bu faktörler; güçlü bir askeri yapı, açık veren değil fazla veren bir ekonomi, ideolojik anlamda lider konum ve etkili yönetim olarak belirtilmektedir. (Varol, 2015, s. 489)

Enerji güvenliği kavramı da ülkeler için dış ve iç politika araçlarını bir araya getiren yeni bir düşünce olarak ortaya özellikle 1970’li yıllardan itibaren Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü’nün petrol fiyatları silahını çekmesi ile çıkmıştır. (Pascual & Elkin, 2010) Her şeyden önce “Güvenlik” dünya üzerinde yaşamını koruyarak sürdürme güdüsü içerisinde olan her davranış biçiminde karşılaşılabilecek bir kavramdır. (Dedeoğlu, 2016, s. 2)

Güvenlik kavramı insanoğlunun dünya üzerinde bulunduğu ilk andan itibaren oluşmuş bir kavramdır. Güvenlik kavramı en temel anlamda tehlikelerden ve

tehditlerden uzak şekilde güvende olma durumu olarak ifade edilebilir. (Erdoğan, 2016, s. 28) Ayrıca güvenlik kavramı daha geniş bir manada var olanı koruma ya da devamlılığının sağlanması hususunda sergilenen davranışları kast etmektedir. Ülkelerin güvenlik alanındaki politikalarını güvenliğin nasıl sağlanacağı konusu şekillendirir. Güvenlik olgusunun ülkeler için ulusal ve uluslararası bir politika başlığı haline gelmesi ise İkinci Dünya Savaşı yılları ile başlamaktadır. (Birdiqli, 2017, s. 13) Devletler ulusal güvenliğin tek başına sağlanmasının zor olması düşüncesini temel alarak küresel ve bölgesel çapta işbirliği çalışmalarına yönelmişlerdir. (Güvenlik Sektörünün Parlamenter Gözetimi, İlkeler, Mekanizmalar ve Uygulamalar. Parlamenterler İçin El Kitabı No:5, 2003, s. 21) Örnek olarak Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı bölgesel bir güvenlik yapılanması, Birleşmiş Milletler ise uluslararası bir güvenlik yapılanması olarak kabul edilebilir. Ancak pratikte bakıldığı zaman bu iki kurumunda işlevsiz pasif bir yapıda kaldıkları çoğu siyasi kriz üzerinde görülmektedir.

Temelinde tehdit ve karşılıklı çıkarlara dayanan Güvenlik kavramı son yirmi beş yıldır önemli ölçüde değişikliklere uğramıştır. Dünya düzeni içerisinde eski tür tehdit algıları yerini yeni tehdit algılarına bırakmıştır. Özellikle güvenlik kavramının kapsamı genişlediği için bu alana yönelik tehditler artık daha detaylı ve daha kapsamlı bir anlayış ile değerlendirilmelidir. Ulusal ya da uluslararası güvenliğe yönelik tehditleri tek bir başlık altında incelemek yanlış bir durumdur. Ekonomik tehditler, siyasi tehditler, ekolojik tehditler, sosyolojik tehditler önemli tehdit başlıkları olarak belirtilebilir. Ekonomik bir kriz, önemli bir doğa afeti, parlamenter sistem ile yönetilen ülkeler için hükümet krizleri ve koalisyon dönemleri, iklim değişiklikleri, enerji arzında yaşanan sıkıntılar gibi durumlar alt başlık olarak örnek verilebilir. Güvenlik kavramı her alan üzerinde değerlendirilebileceği üzere Enerji alanında da önemli bir başlıktır. Kavram uygulandığı alana göre farklı anlamlar içerebilir. Örnek olarak verilmesi gerekirse; dış politika alanında uluslararası ilişkiler incelenirken bu alanda güvenlik kavramı herhangi bir devletin saldırıdan korunma yahut tehdit ve tehlikelerden korunma durumu olarak değerlendirilir. (Tangör, 2008, s. 21)

Enerji güvenliği alanında tanımlama yapılırken bu tanım ilgili aktörlere göre farklılıklar barındırabilir. Bu tanımlamalara geçmeden Enerji Güvenliği için genel bir

tanımlama yapılması gerekir. Ülkelerin ulusal alanda güçlerinin gelişimini sağlanabilmesi adına gerekli olan enerji kaynaklarına ulaşabilme potansiyeli Enerji Güvenliği olarak tanımlanmaktadır. Biraz daha tanım detaylandırıldığında Enerji Güvenliği, ihtiyaca göre çeşitliliğin sağlandığı enerji kaynaklarının uygun bir fiyat üzerinden temini ve bu enerjinin piyasaya ulaştırılmasında gereklilik altyapısının kesintisiz bir şekilde sağlanması olarak tanımlanabilir. (Özdemir, 2017, s. 143)

Enerji alanındaki uluslararası yapılanmalardan olan Dünya Enerji Konseyi'nin geliştirdiği tanımlamaya göre Enerji Güvenliği 3A olarak belirtilen üç unsur üzerinden açıklanmaktadır;

1. Accessibility (Enerjiye Erişim)
2. Availability (Enerjide Yeterli Kaynak ve Sürekli Temin)
3. Acceptability (Enerjinin Tedariğinin Uygunluğu)

(Özdemir, 2017, s. 144)

Ayrıca bu tanımlamaların yanında enerji güvenliğinin temel olarak üç adet temel boyutu bulunmaktadır. Ancak bu boyutlar tüm aktörler için aynı olmayıp ilgili bu aktörlerin ulusal çıkarlarına göre değişiklik göstermektedir. Şöyle ki; Türkiye gibi enerjisinin büyük kısmını yurtdışından ithal ederek sağlayan ülkeler için enerji güvenliği kavramının kapsamı arz güvenliğidir. Ancak Rusya gibi enerji ihracatçısı ülkeler için enerji güvenliğinin kapsamı talep devamlılığıdır. Ayrıca günümüz koşulları doğrultusunda enerji güvenliği alanının önemli bir bileşkesi olarak Transit Güvenliği de ön plana çıkmaktadır. Tüm bu bileşenleri ele aldığımızda Enerji Güvenliği kavramını şu üç unsur üzerinden algılayabiliriz;

1. Arz Güvenliği (İthalatçı Aktörler İçin)
2. Talep Güvenliği (İhracatçı Aktörler İçin)
3. Transit Güvenliği (Tüm Aktörler İçin) (Özdemir, 2017, s. 144)

Yaşanan önemli sosyal gelişmeler ki ülkeler üzerinden örneklendirme yapılırsa; Avrupa'nın ithal petrol ve özellikle gaza bağımlılığının artış göstermesi, Çin ve Hindistan gibi ülkelerin enerji taleplerinin önemli ölçüde artış göstermesi, Arap Ülkeleri ve Katar arasında yaşanan siyasi kriz ayrıca kritik enerji altyapılarının terörizmin hedefinde olması, transit güvenliğinin en önemli bileşenini oluşturan tankerlerin geçiş güzergahlarındaki korsanlık faaliyetleri, iklim değişikliği beklentileri enerji güvenliğinin uluslararası güvenlik tartışmalarında en üst sıralara

gelmesine sebebiyet vermiştir. (İşeri & Dilek, 2012, s. 231)Toplumun her alanında olduğu üzere enerji piyasaları üzerinde de siyasi iradelerin politikaları kabul görmektedir. Enerji piyasalarındaki sonuçları belirleme durumunun sadece ekonomik ve teknolojik etkenler ile sınırlandırılacağı düşünülürse bu yanlış bir düşünce olur. (Ateş & Gökmen, 2013, s. 63)

Günümüzde en önemli konu enerjide arz çeşitliliğinin sağlanmasıdır. Bu ihtiyaç özellikle kısa dönemde petrolün en önemli enerji kaynağı olarak yerini koruması hususundan dolayı önem arz etmektedir. Şöyle ki; bazı ülkeler mevcut yapıları içerisinde petrol ithalatına bağımlılıklarını azaltmak adına kömür talebini devam ettirmektedirler. Ayrıca Avrupa Birliği ülkeleri kendilerinin doğalgaz taleplerini başlıca Rusya, Cezayir ve Norveç üzerinden karşılamaktadır. Dolayısı ile ülkelerin enerji alanında arz çeşitliliğine olan ihtiyaçları bakımından gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında belirgin bir ayrışma yoktur. (Şöhret, 2015, s. 3) Ülkelerin geçmiş yıllarda gerçekleşen ve 2035 yılına kadar gerçekleşmesi tahmin edilen enerji taleplerinin yıllar itibari ile enerji kaynakları bazında dağılımı milyon ton petrol eşdeğeri cinsinden aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 1. Dünya Ülkelerinin Enerji Talepleri (milyon tep / yıllık)

Enerji Kaynağı	1990	2010	2015	2020	2030	2035
Kömür	2.231	3.474	3.945	4.082	4.180	4.218
Petrol	3.230	4.113	4.352	4.457	4.578	4.656
Doğalgaz	1.668	2.740	2.993	3.266	3.820	4.106
Nükleer	526	719	751	898	1.073	1.138
Hidrolik	184	295	340	388	458	488
Bioenerji	903	1.227	1.408	1.532	1.755	1.881
Diğer Yenilenebilir Kaynaklar	36	112	200	299	554	710
Toplam	8.779	12.730	13.989	14.922	16.417	17.197

Kaynak: (International Energy Agenc, 2012)

Ayrıca enerji güvenliği ve terörizm de birbirleri ile ilişki halinde iki kavramdır. Düşünüldüğü zaman bir petrol boru hattının tamamına ya da belirli bir kısmına yapılacak terörist bir saldırı bile ilgili ülkelerin enerji akışını kesebilir ve ekonomik ve sosyal anlamda krizsel boyutlarda sonuçlanabilir. Bu durum bir kere

daha enerji güvenliğinin hayati bir damar olduğunu kanıtlamaktadır. (Luft & Corin, 2009, s. 147,159)

Enerji Güvenliği kavramına çeşitli bakış açıları getirilmiştir. Bunlar sırası ile Realist kuram, Liberal kuram, Konstrüktivist kuram ve Neo-Gramsci kuramdır. (Şöhret, 2015, s. 8-17)

1.3. Küresel Enerji Kaynakları Görünümü

Günümüzde enerji kaynaklarının üretiminin ve tüketiminin sadece ekonomiksel anlamda bir faaliyet olarak düşünülmesi yanlış olur. Ancak tabii ki enerjiden sağlanan ekonomik gelirler asla yadsınamaz. Enerji kaynaklarının kullanımı ve kullanımında gösterilen çeşitlilik ülkelerin kalkınmışlık düzeyleri ile doğru orantılıdır pek tabii ne kadar yüksek kalkınmışlık düzeyi bir ülkede bulunursa o ülkenin sosyolojik, kültürel, siyasal yaşamı da o kadar düzgün ve istikrarlı bir şekilde sürer. Buradan hareketle enerji kaynaklarının dünya üzerindeki ülkelerin aslında yaşam standartlarının en temel belirleyicilerinden olduğu söylenebilir.

Burada önemli bir hususa dikkat çekilmesi gerekmektedir. Nasıl ki insanlar dünya üzerine eşit dağılmamışlar ise, enerji kaynakları da insanlar gibi yeryüzüne eşit dağılmamıştır. Günümüzde belirli enerji kaynakları belirgin bölgelerde fazlaca bulunurken, bazı bölgelerde ise eser miktarda olsa dahi bulunmamaktadır. Bu durumda belirli ülkelerin zenginlik bakımından ön plana çıkmasına yol açarken belirli ülkelerin bu yarışta geri kalmasına sebebiyet vermektedir. Ancak özellikle yenilenebilir enerji kaynaklarının varlığı ve kullanım sıklığının artırılması bu gibi önemli enerji kaynaklarından yoksul ülkeler için de bir çıkış yolu olarak düşünülebilir.

Bu düşüncelere dayanak olarak yapılan arama ve tetkik çalışmaları enerji kaynakları bakımından yoksun ülkeler için alternatif bir yol olarak ön plana çıkmaktadır. Günümüz koşullarında ülkelerin artan enerji talepleri önemli ölçüde fosil enerji kaynakları kullanılarak karşılanmaktadır. Fosil yakıt kullanımının oluşturduğu en büyük sorunlardan bir tanesi ise çevre kirliliğidir. Gerçekleştirilen endüstriyel faaliyetler sonucunda atmosfere her yıl yaklaşık olarak 20 milyar ton karbondioksit, 2 milyon ton kurşun, 100 milyon ton seviyesinde kükürt ve diğer çevreye zarar verebilecek maddeler salınmaktadır. Ülkeler güçlü ve sürekliliğe sahip

bir kalkınma için mevcut enerji kaynaklarını en ideal ve verimli şekilde kullanabilmelidirler. Bunun için gerekli iller bazında potansiyel araştırması yapılmalı, enerji kaynaklarının kullanımı imkanlar ölçüsünde değerlendirilmelidir. (Savrul, 2016, s. 30-31)

Tablo 2. Dünya Birincil Enerji Arzının Kaynaklara Göre Dağılımı (%)

Enerji Kaynağı	Dünya Birincil Enerji Arzının Kaynaklara Göre Dağılımı (%)						
	1990	1995	2000	2005	2010	2014	2015
Kömür	27,90	26,10	25,50	28,30	29,80	30,00	29,00
Doğalgaz	21,90	22,50	23,10	24,50	23,70	23,80	24,20
Petrol	37,10	38,00	38,00	35,70	33,10	32,50	32,80
Hidroelektrik	6,30	6,40	6,40	5,00	6,90	6,80	6,80
Nükleer	5,80	6,40	6,40	5,90	5,70	4,30	4,50
Yenilenebilir	0,60	0,60	0,60	0,70	1,20	2,60	2,70

Kaynak: (Erdoğan, 2016)

Küresel enerji görünümünün birinci ayağı verileri arz bazında incelemek olacaktır. 2015 yılı itibari ile dünya üzerinde birincil enerji arzının kaynaklara göre dağılımı incelendiğinde en yüksek payın %32'lik dilim ile petrole ait olduğu görülmektedir. Petrol'ün küresel hegemonyası sürmektedir. Ardından gelen kömür de yine en çok arz edilen fosil yakıtlar arasındaki yerini almaktadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının payı ise %2,70 civarında seyrederek çok düşük kalmıştır.

Tablo 3. Dünya Elektrik Enerjisi Üretiminde Kaynaklara Göre Dağılımı (%)

Enerji Kaynağı	Elektrik Enerjisi Üretiminde Kaynakların Payı (%)					
	2000	2010	2011	2012	2013	2014
Kömür	40,00	40,60	40,80	40,40	41,10	41,00
Doğalgaz	17,00	22,30	22,10	22,80	21,60	22,00
Petrol	8,00	4,60	4,60	3,80	4,40	4,00
Hidroelektrik	16,50	16,00	16,00	16,50	16,60	16,00
Nükleer	17,00	12,80	11,90	11,00	10,60	11,00
Yenilenebilir	1,50	3,70	4,50	5,30	5,70	6,00

Kaynak: (Erdoğan, 2016, s. 36)

İkincil enerji kaynağı olan Elektrik Enerjisi üretiminde ise kaynakların payı incelendiği zaman en fazla payın kömüre ait olduğu görülmektedir. Elektrik enerjisi

üretiminde yenilenebilir enerji kaynaklarının payı %6 olarak gelişme gösterirken, en düşük pay %4 ile petrole aittir. Yenilenebilir enerji kaynakları birincil enerji kaynaklarından ziyade elektrik enerjisi üretiminde ön plana daha çok çıkmaktadır.

Küresel enerji görünümünün ikinci ayağı verileri tüketim bakımından incelemek olacaktır. Enerji fiyatları ile enerji tüketimi arasında doğrudan bir ilişki mevcuttur. Tabii ki enerji fiyatları enerji tüketimini belirleyen tek değişken değildir. Ülkenin iklim koşulları, gelişmişlik ve gelir düzeyi, coğrafi koşulları, nüfusun kırsal ve kentsel kesim dağılımı, nüfus yoğunluğu başlıca sayabilecek enerji talebinin alt bileşenleridir. Ekonomik büyüme ile enerji tüketimi arasında da doğru bir bağıntı vardır.

Ekonomik büyüme sonucu ülkelerin enerji tüketimleri artar aynı şekilde enerji tüketimlerinin artması da ekonomik büyümeyi tetikler. (Aydın, 2010, s. 326) Ayrıca geçmişte yaşana ve günümüzde yaşanması muhtemel sıcak yahut soğuk savaşların temel düşüncesinde de önemli ve stratejik enerji kaynaklarına sahip olma ve kontrol altında tutma düşüncesi yatmaktadır. (Korkmaz & Develi, 2012, s. 2)

Tablo 4. Dünya Birincil Enerji Tüketiminin Kaynaklara Göre Dağılımı

Milyon TEP	2015	%	2016	%
Petrol	4.341,0	33,12	4.418,2	33,28
Doğal Gaz	3.146,7	24,01	3.204,1	24,13
Kömür	3.784,7	28,88	3.732,0	28,11
Nükleer	582,7	4,45	592,1	4,46
Hidroelektrik	883,2	6,74	910,3	6,86
Yenilenebilir	366,7	2,80	419,6	3,16
Toplam	13.105,0	100,0	13.276,3	100,0

Kaynak: (BP, 2017, s. 9)

2016 yılında Kömür haricinde diğer tüm birincil enerji kaynaklarının kullanımında bir önceki yıla göre artış yaşanmıştır. Toplam enerji tüketimi de %1,31'lik artışla 13.105 milyon TEP'den 13.276,3 milyon TEP'e çıkmıştır. Gelir ve dünya üzerindeki nüfusun çoğalması bu artışın temel sebeplerindedir.

Dünya üzerinde yer alan altı coğrafi bölge bazında enerji tüketim verileri incelendiğinde en yüksek tüketim miktarının Asya Pasifik bölgesinde olduğu görülmektedir. Hemen akabinde en yüksek tüketim oranları Avrupa ve Avrasya

ardından Kuzey Amerika bölgesindedir. Dikkat edilirse gelişmişlik ve enerji tüketimi arasındaki doğrudan ilişki bölgelerin enerji tüketim verileri ile de doğrulanmaktadır.

Tablo 5. Dünya Birincil Enerji Tüketiminin Bölgelere Göre Dağılımı

Milyon TEP	2015	%	2016	%
Kuzey Amerika	2.792,4	21,31	2.788,9	21,01
Güney Amerika	710,4	5,42	705,3	5,31
Avrupa ve Avrasya	2.846,6	21,72	2.867,1	21,60
Ortadoğu	874,6	6,67	895,1	6,74
Afrika	433,5	3,31	440,1	3,31
Asya Pasifik	5.447,4	41,57	5.579,7	42,03
Toplam	13.105,0	100,0	13.276,3	100,0

Kaynak: (BP, 2017, s. 8)

Tablo 6.' dan görüleceği üzere ise Dünya birincil enerji tüketiminde en fazla tüketime sahip ülke Çin arkasından Amerika Birleşik Devletleri'dir. Çin'in en fazla tüketim yapan ülke olmasının sebepleri arasında fazla nüfusa sahip olması da en temel etmenlerdendir. Türkiye Endonezya'nın ardından enerji tüketimini en fazla artıran ikinci ülke olmuştur.

Bu veriden Türkiye'nin hem ekonomik anlamda kalkınma sürecinin güçlü bir şekilde sürdüğünün hem de nüfusunun artış hızının yüksek olduğunun çıkarsaması yapılabilmektedir. 2016 yılında Dünya ülkelerinin enerji tüketiminin 5529,1 milyon TEP'lik kısmı OECD üyesi ülkeler tarafından, 7747,2 milyon TEP'lik kısmının ise OECD dışı ülkeler tarafından yapılmıştır. (BP, 2017, s. 8)

Tablo 6. Dünya Birincil Enerji Tüketiminin Ükelere Göre Dağılımı

Sıra	Milyon TEP	2015	2016	Değişim	2016 Payı
1	Çin	3.005,9	3.053,0	1,6	23,00
2	ABD	2.275,9	2.272,7	-0,1	17,12
3	Rusya	681,7	673,9	-1,1	5,08
4	Japonya	445,8	445,3	-0,1	3,35
5	Kanada	327,7	329,7	0,6	2,48
6	Almanya	317,8	322,5	1,5	2,43
7	Brezilya	302,6	297,8	-1,6	2,24
8	Güney Kore	280,2	286,2	2,1	2,16
9	İran	262,8	270,7	3,0	2,04
10	Suudi Arabistan	260,8	266,5	2,2	2,01
11	Fransa	239,4	235,9	-1,5	1,78
12	Birleşik Krallık	190,9	188,1	-1,5	1,42
13	Meksika	188,8	186,5	-1,2	1,40
14	Endonezya	164,8	175,0	6,2	1,32
15	İtalya	149,9	151,3	0,9	1,14
16	İspanya	134,4	135,0	0,4	1,02
17	Avustralya	138,5	138,0	-0,4	1,04
18	Türkiye	131,9	137,9	4,5	1,04
19	Tayland	121,8	123,8	1,6	0,93
20	Güney Afrika	120,1	122,3	1,8	0,92
Dünya Toplamı		13.105,0	13.276,3	1,3	100,0

Kaynak: (BP, 2017, s. 8)

Petrol günümüzde tüm enerji politikalarının başat aktörüdür. Petrol bakımından dünyanın en zengin bölgeleri ise Ortadoğu, Orta Asya ve Hazar Bölgesi'dir. Petrol sektörü küresel ölçekte önemli rekabet şartlarının olduğu bir alandır. Dünya tarihinde ham petrol ilk kez on dokuzuncu yüzyılda Amerika Birleşik Devletleri tarafından piyasaya sürülmüştür. Petrol fiyatları bugün varil cinsinden ölçülmektedir. 1 varil petrol 159 litreye karşılık gelmektedir ayrıca 1 ton petrol ise 7,33 varilin karşılığıdır. (İnan, 2013, s. 69) 2016 yılı itibari ile dünya Petrol rezervlerinin bölgeler bazında dağılımı şu şekildedir;

Tablo 7. İspatlanmış Dünya Petrol Rezervlerinin Bölgeler Bazında Dağılımı

000 milyon varil	2015	2016	2016 Payı
Kuzey Amerika	227,5	227,50	13,3
Güney Amerika	329,0	327,90	19,2
Avrupa ve Avrasya	154,9	161,50	9,5
Ortadoğu	803,0	813,50	47,7
Afrika	128,2	128,00	7,5
Asya Pasifik	48,8	48,40	2,8
Toplam	1.691,4	1.706,8	100,0

Kaynak: (BP, 2017, s. 12)

Görüldüğü gibi 2016 yılı sonu itibari ile ispatlanmış petrol rezervi 1.70 trilyon varil olarak gerçekleşmiştir. Bu rezervin neredeyse yarısına yakını %47,7'lik dilimi Ortadoğu bölgesinde bulunmaktadır. 2014 yılından itibaren özellikle petrol fiyatlarının düşmesi, petrol arama çalışmalarını da olumsuz etkilemiştir. Dünya'da petrol arama endüstrisinin en yoğun olarak işlerliğini sürdürdüğü bölge Kuzey Amerika bölgesidir. Petrol fiyatları ve petrol tüketimi arasında ise doğru bir orantı yoktur. Petrol fiyatlarının arttığı varsayılırsa bu durumda petrol tüketimi azalıyor demektir. Dünya'nın varil cinsinden günlük olarak en çok petrol üreten ve en çok petrol tüketen 5 ülkesi aşağıdaki gibidir.

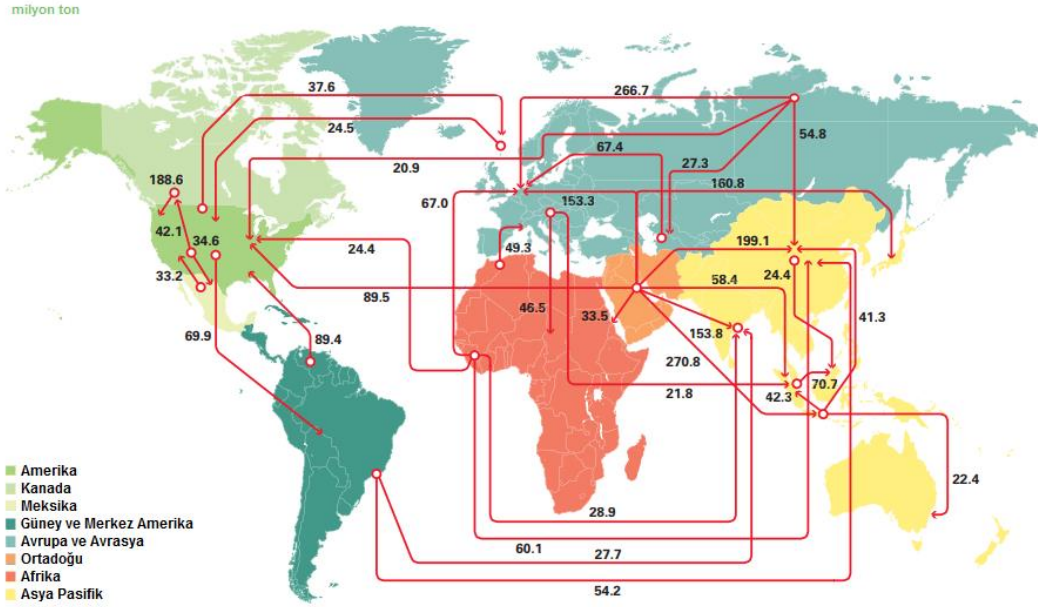
Tablo 8. Dünya’da En Çok Petrol Üreten ve Tüketen 5 Ülke

000 varil / günlük	2016 Üretim	000 varil / günlük	2016 Tüketim
Amerika	12.354,0	Amerika	19.631,0
Suudi Arabistan	12.349,0	Çin	12.381,0
Rusya	11.227,0	Hindistan	4.489,0
İran	4.600,0	Japonya	4.037,0
Irak	4.465,0	Suudi Arabistan	3.906,0

Kaynak: (BP, 2017, s. 14)

En çok petrol üreten ülkelerin başında Amerika, Suudi Arabistan ve Rusya gelmektedir. En çok petrol üreten ülkeler sıralaması yıllar itibari ile ufak değişikliklere uğrasa da ilk üç değişmemektedir. En çok petrol tüketen ülkelerin ortak özelliği ise nüfusun fazla ve sanayi sektörünün gelişmiş olmasıdır. (Çepni, 2012, s. 206)

Şekil 2. Dünya Petrol Ticareti Hareketleri

Kaynak: (BP, 2017, s. 25)

Yukarıdaki şekil dünya üzerindeki petrol ticaretinin milyon ton cinsinden rotasını göstermektedir. Bu rota aslında küresel ekonomik perspektif açısından da önemli bir göstergedir. Görüleceği üzere Ortadoğu bölgesi küresel petrol ticaretinin merkezi konumundadır. Petrol rezervlerinin yerleri ve petrol ticaret hareketlerinin rotası doğal olarak doğru orantılıdır. Yine Rusya da önemli bir petrol ihracatçısı ülke

olarak göze batmaktadır. Yukarıdaki rota üzerindeki ticaret hareketleri ağırlıklı olarak petrol tankerleri ve boru hatları ile gerçekleştirilmektedir. Seçilmiş ülkeler bazında 2015 ve 2016 yılı petrol ithalat ve ihracat verileri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 9. Ülkeler Bazında Petrol İthalat ve İhracat Rakamları

Sıra	Ülke	2015 (milyon ton)				2016 (milyon ton)			
		Ham Petrol İthalatı	İşlenmiş Ürün İthalatı	Ham Petrol İhracatı	İşlenmiş Petrol İhracı	Ham Petrol İthalatı	İşlenmiş Ürün İthalatı	Ham Petrol İhracatı	İşlenmiş Petrol İhracı
1	Amerika	366,7	99,8	25,3	191,9	393,3	104,5	24,4	203,1
2	Kanada	323,3	29,4	159,3	30,7	29,2	31,6	164,6	29,4
3	Meksika	0,00	35,2	57,6	8,1	0,00	38,2	60,8	8,8
4	Rusya	2,9	2,0	261,9	152,9	0,8	1,7	274,0	151,0
5	Irak	Yok	1,7	161,2	0,8	0,0	1,2	177,5	1,5
6	Kuveyt	0,1	0,7	96,6	26,4	0,0	0,8	103,3	25,0
7	Suudi Arabistan	0,0	7,3	359,2	38,4	0,0	7,3	375,3	48,4
8	Birleşik Arap Em.	0,4	16,4	125,4	54,2	1,2	24,4	123,2	60,8
9	Çin	336,2	75,7	1,8	36,2	382,6	74,5	2,9	46,0
10	Hindistan	193,3	22,8	0,2	56,6	212,3	30,0	0,0	61,9
11	Japonya	168,9	44,9	0,3	17,7	168	39,1	0	14,7
12	Singapur	45,9	125,8	0,1	87,7	48,1	121,4	0,1	93,7
Dünya Toplamı		2035,9	1056,7	2035,9	1056,7	2117,8	1105,2	2117,8	1105,2

Kaynak: (BP, 2017, s. 25)

Ülkeler bazında petrol ihracat ve ithalat verileri milyon ton cinsinden incelendiğinde 2016 yılında Dünya'nın en büyük petrol ihracatçısının 425 milyon ton ile Rusya olduğu görülmektedir. Suudi Arabistan ise toplam 423,7 milyon ton ile ikinci sıradadır. En büyük petrol ithalatçısı ülke ise 497,8 milyon ton ile Amerika Birleşik Devletleri'dir. Amerika'yı 457,1 milyon ton ile Çin takip etmektedir. Hem Amerika hem de Çin önemli petrol üreticilerindedir. Ancak aşırı sanayileşme ve özellikle Çin'in fazla nüfusu ürettikleri petrole ilaveten dışarıdan petrol ithalatını gerektirmektedir.

Birincil enerji kaynaklarından diğer bir önemli olanı doğalgazdır. Doğalgaz ticaretinin tarzının, inceleme yapıldığında üretim ve tüketim ilişkisinin özelliklere göre tarihsel süreç içinde bölgeler bazında farklılıklar gösterdiği söylenebilir. Bu sebepten kaynaklıdır ki doğalgaz ticareti dünya üzerindeki piyasası bulunan diğer mallardan farklı olarak bölgesel bazda fiyat farklılıklarını bünyesinde

barındırmaktadır. Petrol fiyatlamalarından farklı olarak doğalgaz fiyatlamalarının bu denli farklılıkları barındırması doğalgaz kontratlarında çok çeşitli mekanizmaların bulunmasına önyak olmuştur. (Goldwyn & Kalicki, 2005, s. 10) Dolayısı ile petrol piyasasında olduğu gibi doğalgaz piyasaları için ortak bir piyasa kavramından bahsetmek yanlış bir düşünce tarzı olacaktır.

Tablo 10. İspatlanmış Doğalgaz Rezervlerinin Bölgeler Bazında Dağılımı

trilyon metreküp	2015	2016	2016 Payı
Kuzey Amerika	11,1	11,1	5,9
Güney Amerika	7,7	7,6	4,1
Avrupa ve Avrasya	56,8	56,7	30,4
Ortadoğu	79,4	79,4	42,6
Afrika	14,2	14,3	7,7
Asya Pasifik	16,2	17,5	9,4
Toplam	185,4	186,6	100,0

Kaynak: (BP, 2017, s. 26)

İspatlanmış doğalgaz rezervlerinin bölgeler bazında dağılımı incelendiğinde dünya üzerinde toplam 186,60 trilyon metreküp Doğalgaz rezervi olduğu görülmektedir. Rezervlerin dağılımında Ortadoğu ve Avrasya bölgesi pozitif anlamda diğer bölgelerden ayrılmaktadır.

Petrolde sonra gelen en önemli fosil enerji kaynağı olan doğalgazın üretim, tüketim ve rezerv verilerinin akabinde hangi ölçüde uluslararası ticarete açık olduğunun ve bu sürecin ilerleyen yıllarda nerelere evrileceğinin araştırılması önemli bir konudur. (Özdemir, 2017, s. 70)

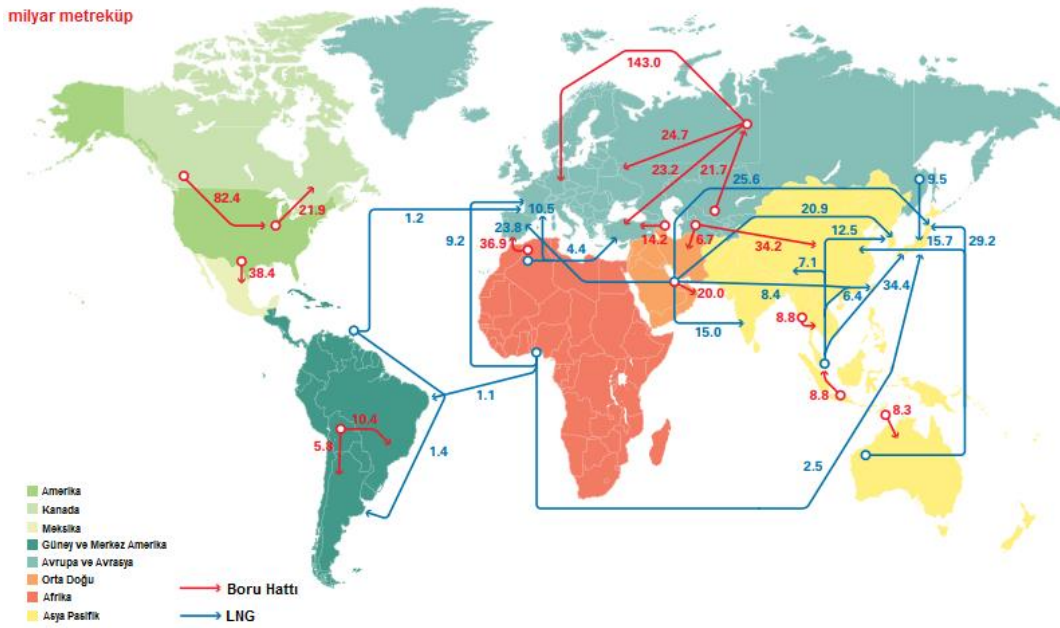
Tablo 11. Dünya’da En Çok Doğalgaz Üreten ve Tüketen 5 Ülke

milyar metreküp	2016 Üretim	milyar metreküp	2016 Tüketim
Amerika	749,2	Amerika	778,6
Rusya	579,4	Rusya	390,9
İran	202,4	Çin	210,3
Katar	181,2	İran	200,8
Kanada	152,0	Japonya	111,2

Kaynak: (BP, 2017, s. 28)

Tablodan görüleceği üzere en çok doğalgaz üreten ülke Amerika'dır. Hemen akabinde Rusya onu takip etmektedir. Doğalgaz üretiminde en dikkat çeken ülke Katar olarak yer almaktadır. Petrolden ziyade Doğalgaz üreticisi konumunda olan Katar'ın ülkemizin de stratejik partneri olması doğalgaz ticareti ve pazarlaması hususunda iki ülke arasında güçlü bir gelecek perspektifi çizecek konuların başında gelmektedir. Doğalgaz tüketen ülkeler de ise yoğun nüfusu ile yine Çin önemli bir üretici olmamasına rağmen önemli bir tüketici olarak dikkat çekmektedir.

Şekil 3. Dünya Doğalgaz Ticareti Hareketleri

Kaynak: (BP, 2017, s. 35)

Yukarıdaki şekil dünya üzerindeki doğalgaz ticaretinin milyar metreküp cinsinden rotasını göstermektedir. Doğalgazın taşınması hem boru hatları üzerinden hem de sıvılaştırma durumunda (LNG) gemiler kullanılarak yapılmaktadır. Rusya'nın en önemli doğalgaz ticaret merkezi olduğu yukarıdaki şekilden de rahatlıkla anlaşılmaktadır. Özellikle Ortadoğu bölgesinde de Katar'ın diğer ülkelerden doğalgaz ticareti merkezi olması bakımından pozitif anlamda ayrıştığı söylenebilir. Rusya'nın ticareti daha çok boru hatları üzerinden dönerken, Katar'ın ticareti ise denizyolu üzerinden gerçekleşmektedir. Seçilmiş ülkeler bazında 2015 ve 2016 yılı petrol ithalat ve ihracat verileri aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo 12. Ülkeler Bazında Doğalgaz İthalat ve İhracat Rakamları

Sıra	Ülke	2015 (milyar metreküp)				2016 (milyar metreküp)			
		Boru Hattı İthalatı	LNG İthalatı	Boru Hattı İhracatı	LNG İhracatı	Boru Hattı İthalatı	LNG İthalatı	Boru Hattı İhracatı	LNG İhracatı
1	Amerika	74,4	2,6	49,1	0,7	82,5	2,5	60,3	4,4
2	Kanada	19,2	0,6	74,3	0,0	21,9	0,3	82,4	0,0
3	Meksika	29,9	7,3	0,0	Yok	38,4	5,9	0,0	Yok
4	Trinidad Tobago	Yok	Yok	Yok	16,9	Yok	Yok	Yok	14,3
5	Fransa	31,8	6,8	Yok	0,6	32,3	9,7	Yok	1,5
6	Almanya	102,3	Yok	32,7	Yok	99,3	Yok	19,3	Yok
7	İtalya	55,7	5,4	0,2	Yok	59,4	5,7	Yok	Yok
8	Hollanda	33,6	2,1	47,1	1,3	38,0	1,5	52,3	0,7
9	Norveç	0,0	Yok	109,6	5,9	0,0	Yok	109,8	6,3
10	İspanya	15,2	13,1	0,5	1,8	15,0	13,2	0,6	0,2
11	Türkiye	38,4	7,7	0,6	Yok	37,4	7,7	0,6	Yok
12	Birleşik Krallık	29,0	13,1	13,4	0,3	34,1	10,5	10,0	0,5
13	Rusya	21,8	Yok	179,1	14,0	21,7	Yok	190,8	14,0
14	Ukrayna	17,3	Yok	Yok	Yok	11,1	Yok	Yok	Yok
15	Katar	Yok	Yok	20,0	101,8	Yok	Yok	20,0	104,4
16	Cezayir	Yok	Yok	26,3	16,6	Yok	Yok	37,1	15,9
17	Avustralya	6,4	Yok	Yok	38,1	8,3	0,1	Yok	56,8
18	Çin	33,6	25,8	Yok	Yok	38,0	34,3	Yok	Yok
19	Japonya	Yok	110,7	Yok	Yok	Yok	108,5	Yok	Yok
20	Endonezya	Yok	Yok	9,3	20,7	Yok	Yok	8,8	21,2
21	Güney Kore	Yok	43,8	Yok	0,2	Yok	43,9	Yok	0,1
Dünya Toplamı		709,0	325,5	709,0	325,5	737,5	346,5	737,5	346,5

Kaynak: (BP, 2017, s. 35)

Ülkeler bazında doğalgaz ihracat ve ithalat verileri milyar metreküp cinsinden incelendiğinde 2016 yılında Dünya'nın en büyük doğalgaz ihracatçısının 204,8 milyar metreküp ile Rusya olduğu görülmektedir. Rusya'nın hemen akabinde ise 124,4 milyar metreküp ile Katar gelmektedir. En büyük doğalgaz ithalatçısı ise 108,5 milyar metreküp ile Japonya'dır. Özellikle Avrupa kıtasında da Almanya 99,3 milyar metreküp ithalat ile dikkat çekmektedir. Doğalgaz İthalatın-İhracat piyasasının %68,03'lük dilimi boru hatları üzerinden, 31,97'lik kısmı ise petrol tankerleri üzerinden deniz yolu ile gerçekleştirilmektedir.

Dünya üzerindeki birincil enerji tüketim verileri düzenli olarak geçmişe dönük analiz edildiğinde doğalgazın payının düzenli bir artış gösterdiği görülecektir. Dünya üzerinde fosil yakıtların geleceği tartışılırken, yenilenebilir enerji kaynaklarına tamamen geçişin planları yapılırken doğalgazın durumu da ayrı bir tartışma konusu olmaktadır. Ancak hakim görüş göre doğalgazın fosil kaynaklar ve yenilenebilir kaynaklar arasında “ara enerji” rolünü üsteleneceğidir. (Energy Vision Update 2011: A New Era for Gas, 2011, s. 27)

Yirminci yüzyılın başlarında içten yanmalı motorun keşfinden başlayarak 1960’lı yıllara kadar en önemli birincil enerji kaynağı olan ancak ilgili yıllardan itibaren tahtını petrole bırakan kömür elektrik üretiminde önemli bir kaynak olduğu anlaşılınca yeniden üst düzeyde gündeme gelmeye başlamıştır. Nüfus ve enerji talebi arasındaki doğru orantı ve kömürün dünya genelinde yaygın olarak bulunması ülkelerin artan enerji ihtiyacına cevap vermede kömürün önemini bilhale artırmıştır. (Türkiye Taşkömürü Kurumu Genel Müdürlüğü, 2015, s. 3)

Tablo 13. İspatlanmış Kömür Rezervlerinin Bölgeler Bazında Dağılımı

milyon ton	2016	2016 Payı
Kuzey Amerika	259375	22,77
Güney Amerika	14016	1,23
Avrupa ve Avrasya	322124	28,27
Ortadoğu ve Afrika	14420	1,27
Asya Pasifik	529396	46,47
Toplam	1139331	100,00

Kaynak: (BP, 2017, s. 36)

İspatlanmış kömür rezervleri günümüzde toplam 1139331 milyon ton olarak gerçekleşmiştir. Dünya kömür rezervleri bakımından en önemli pay Asya Pasifik bölgesindedir. Yine Avrupa beraberinde Avrasya bölgesi ve Kuzey Amerika önemli kömür rezervlerine sahip bölgelerdir. Petrol ve Doğalgaz bakımından zenginliğe sahip olan Ortadoğu bölgesinin ise kömür kaynağı bakımından zayıf olduğu görülmektedir.

Tablo 14. Dünya’da En Çok Kömür Üreten ve Tüketen 5 Ülke

milyon tep	2016 Üretim	milyon tep	2016 Tüketim
Çin	1.685,7	Çin	1.887,6
Amerika	364,8	Hindistan	411,9
Avustralya	299,3	Amerika	358,4
Hindistan	288,5	Japonya	119,9
Endonezya	255,7	Rusya	87,3

Kaynak: (BP, 2017, s. 36)

Dünya üzerinde hem en fazla kömür üreten hem de en fazla kömür tüketen ülke Çin’dir. Çin’in üretimdeki payı %46,10’dur. 1685,7 milyon tep kömür üretimine karşılık 1887,6 milyon tep kömür tüketimi bulunmaktadır. Yine Amerika ve Hindistan önemli bir kömür üreticisi aynı zamanda tüketicisi konumundadır. Dünya kömür ticaretinde kullanılan başlıca kömür türü taşkömürüdür.

Diğer bir kömür türü olan Linyit kömürünün ülkeler arasında nakli maddi açıdan düşünüldüğünde mantıklı değildir. Taşkömürü hem elektrik üretiminde hem de demir çelik sanayisinde kullanılan başlıca bir kaynaktır. Şayet ülkeler bol miktarda kömür rezervlerini bünyesinde barındırıyor ve diğer bir sahip olduğu yerli enerji kaynağını öncelikli olarak kullanmıyorsa buradan o ülkenin kömür rezervlerini elektrik üretiminde kullandığı bilgisi çok rahatlıkla elde edilebilir. (Savrul, 2016, s. 46)

Henry Bequerel 1896 yılında uranyumda radyoaktiviteyi keşfetmiştir. Bu keşif nükleer enerji kullanımı yolunda atılan ilk adım olarak kabul edilebilir. Ancak nükleer gücün gelişimi hususunda en önemli aşama 1939-1945 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. (Aras, 2009) Şu an günümüzde 442 adet nükleer enerji santrali bulunmaktadır. 58 adet nükleer santral ise inşaat halindedir. (IAEA Power Reactor Information System, 2017) Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu verilerine göre dünya çapındaki nükleer santrallerin ülke bazında dağılımı ise tablodaki gibidir;

Tablo 15. Nükleer Santrallerin Ülke Bazında Dağılımı

Ülke Adı	Santral Sayısı	Ülke Adı	Santral Sayısı
Arjantin	3	Güney Kore	25
Ermenistan	1	Meksika	2
Belçika	7	Hollanda	1
Brezilya	2	Pakistan	4
Bulgaristan	2	Romanya	2
Kanada	19	Rusya	35
Çin	36	Slovakya	4
Çekya	6	Slovenya	1
Finlandiya	4	Güney Afrika	2
Fransa	58	İspanya	7
Almanya	8	İsveç	10
Macaristan	4	İsviçre	5
Hindistan	22	Birleşik Krallık	15
İran	1	Ukrayna	15
Japonya	42	Amerika	99
Toplam			442

Kaynak: (International Atomic Energy Agency, 2017, s. 10-11)

Dünya genelinde ülkelerin elektrik üretimlerinin %11'i bugün nükleer enerjiden sağlanmaktadır. 99 adet nükleer santrali bulunan Amerika Birleşik Devletleri elektrik üretiminin %19,5'ini nükleer enerjiden sağlamıştır. Aynı şekilde Rusya elektrik üretiminin %18,6'sını, Güney Kore %31,7'sini, Fransa %76,3'ünü nükleer enerjiden sağlamaktadır. (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017, s. 53)

İnşa edilen barajlarda suyun biriktirilmesi akabinde borular vasıtası ile akıtılarak bu esnada sahip olunan kinetik enerji ile aşağıdaki su tribününün çevrilmesi ve onun da jeneratör yardımı ile elektrik enerjisine dönüşmesi ile elde edilen elektrik enerjisine hidroelektrik enerji ve bu sistemin adına da Hidroelektrik santral adı verilmektedir. (Savrul, 2016, s. 59)

Tablo 16. Bölgeler Bazında Hidroelektrik Enerji Tüketimi

milyon tep	2015	2016	2016 Payı
Kuzey Amerika	148,2	153,9	16,91
Güney Amerika	152,9	156,0	17,14
Avrupa ve Avrasya	194,7	201,8	22,17
Ortadoğu	5,9	4,7	0,52
Afrika	26,9	25,8	2,83
Asya Pasifik	354,7	368,1	40,44
Toplam	883,2	910,3	100,00

Kaynak: (BP, 2017, s. 42)

Dünya genelinde Hidroelektrik enerji bakımından en çok tüketimin Asya Pasifik bölgesinde olduğu görülmektedir. Avrupa ve Avrasya bölgesinin de yoğun hidroelektrik enerji tüketimine sahip olduğu günümüzde Ortadoğu su kaynaklarının azlığından dolayı hidroelektrik enerji tüketiminde de çok az bir paya sahiptir.

Tablo 17. Dünya’da En Çok Hidroelektrik Enerji Tüketen 5 Ülke

milyon tep	2015 Tüketim	2016 Tüketim	Değişim %
Çin	252,2	263,1	4,3
Kanada	85,4	87,8	2,8
Brezilya	81,4	86,9	6,8
Amerika	55,8	59,2	6,1
Rusya	38,5	42,2	9,6

Kaynak: (BP, 2017, s. 42)

Dünya’da en fazla hidroelektrik enerji tüketimi yapan ülke Çin’dir. Toplam hidroelektrik enerjisi tüketiminin %28,90’lık kısmı Çin tarafından gerçekleştirilmiştir. Hidroelektrik enerji santralleri yenilenebilir olmaları, bakım ve iletme giderlerinin düşük olması, yaklaşık 200 yıl kullanım ömürleri olması ve en az düzeyde çevresel bozulmaya sebebiyet vermesi dolayısıyla diğer enerji üretim mekanizmalarına göre daha ön plana çıkmaktadırlar. (Savrul, 2016, s. 59-60)

Yenilenebilir enerji kaynakları enerji kullanımında gelecek perspektifi açısından önem arz eden başlıklardan bir tanesi haline gelmiştir. Mevcut birincil enerji kaynaklarının yenilenme durumu olmaması, tükenme ihtimalini barındırması

ve bilinçsiz bir şekilde kullanılmasından dolayı ülkeler yenilenebilir enerji kaynaklarına yoğunlaşmışlardır. (Külekçi, 2009, s. 83)

Tablo 18. Bölgeler Bazında Yenilenebilir Enerji Tüketimi

milyon tep	2015	2016	2016 Payı
Kuzey Amerika	83,6	97,1	23,14
Güney Amerika	24,0	28,2	6,72
Avrupa ve Avrasya	141,6	144,0	34,32
Ortadoğu	0,5	0,7	0,17
Afrika	4,2	5,0	1,19
Asya Pasifik	112,7	144,5	34,44
Dünya Toplamı	366,7	419,6	100,00

Kaynak: (BP, 2017, s. 44)

Rüzgar, Jeotermal, Güneş, Biokütle ve Atık enerjisinin tüketimlerinin toplamından bulunan Yenilenebilir Enerji kaynakları tüketiminde coğrafi bölge bazında Asya Pasifik bölgesi %34,4'lük payı ile birinci gelmektedir. Bu sonuçta Çin'in etkisi çok büyüktür. Yine Avrupa ve Avrasya bölgesi de yenilenebilir enerji kaynakları tüketimi bakımından gayet yüksek bir pay almaktadır. Ortadoğu ve Afrika ise yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımından en az pay alan bölgelerdir.

Tablo 19. Dünya'da En Çok Yenilenebilir Enerji Tüketen 5 Ülke

milyon tep	2015 Tüketim	2016 Tüketim	Değişim %
Çin	64,4	86,1	33,7
Amerika	71,5	83,8	17,2
Almanya	38,1	37,9	-0,5
Brezilya	16,0	19,0	18,8
Japonya	14,8	18,8	27,0
Dünya Toplamı	366,7	419,6	14,4

Kaynak: (BP, 2017, s. 44)

Yine belirtileceği üzere Rüzgar, Jeotermal, Güneş, Biokütle ve Atık enerjisinin tüketimlerinin toplamından bulunan Yenilenebilir Enerji kaynakları tüketiminde Çin birinci sırada yer almaktadır. Görüleceği üzere Çin %33,7 oranında 2016 yılında yenilenebilir enerji tüketimini de artırmıştır. Dünya genelinde de

sağlanan %14'4'lük seviyedeki tüketim artışın ileriki yıllarda da sürmesi beklenmektedir.

Birincil enerji kaynaklarının ardından gelen ikincil enerji kaynaklarının en önemlisi olan Elektrik enerjisi günümüzde halen önemli ölçüde termik kaynaklara dayalı olarak üretilmektedir. Özellikle son yıllarda termik kaynakların temin edilmesinde sorunlar ile karşılaşılması ülkeleri hem çevreyi kirletmeyecek hem de tükenmesi daha zor olan kaynakları elektrik enerjisi üretiminde kullanmaya zorlamaktadır. (Dolun, 2002, s. 30)

Ayrıca elektrik enerjisi üretiminde petrol fiyatlarının değişkenliği sebebi ile yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı gün geçtikçe önemli bir hale gelmektedir. Yapılan çalışmalar neticesinde yenilenebilir enerji kaynaklarının özellikle rüzgar ve güneş enerjisinin doğrudan elektrik enerjisine çevrimini daha kolay olduğunu göstermektedir. (Altaş, 1998, s. 58)

Tablo 20. Dünya Elektrik Üretiminin Kaynaklara Göre Dağılımı

Enerji Kaynağı	1973	2014	Değişim %
Kömür	38,30	40,80	6,53
Doğalgaz	12,10	21,60	78,51
Petrol	24,80	4,30	-82,66
Hidroelektrik	20,90	16,40	-21,53
Nükleer	3,30	10,60	221,21
Diğer	0,6	6,3	950,00

Kaynak: (International Energy Agency, 2016, s. 24)

1973 yılı ve 2014 yılı için karşılaştırmalı olarak Dünya elektrik enerjisi üretiminin kaynaklara göre dağılımına bakıldığında yıllar geçse de kömürün en temel kaynak olduğu görülmektedir. Yine zaman içerisinde Nükleer ve Yenilenebilir enerji kaynaklarının ve beraberinde doğalgazın da elektrik enerjisi üretiminde önemini artırarak koruduğu görülürken Hidroelektrik ve özellikle petrolün elektrik enerjisi üretiminde geri planlara düştüğü görülmektedir.

Tablo 21. Dünya’da En Fazla Elektrik Üretimi Yapan 5 Ülke

terawatt / saat	2015 Üretim	2016 Üretim	Değişim
Çin	5.814,6	6.142,5	5,34
Amerika	4.348,7	4.350,8	0,05
Hindistan	1.308,4	1.400,8	6,60
Rusya	1.063,4	1.087,1	2,18
Japonya	1.030,1	999,6	-3,05
Dünya Toplamı	24215,5	24816,4	2,42

Kaynak: (BP, 2017, s. 46)

2016 yılında Dünya toplam elektrik üretimi %2,42’lik artış ile 24816,4 terawatt/saat olmuştur. En çok elektrik üretimi yapan ülke Çin olurken 2016 yılında üretimini 2015 yılına göre %5,34 oranında artırmıştır.

Yapılan değerlendirmelerde 2020 yılı için ortalama olarak 24.959 milyar KWh elektrik üretilmesi tahmin edilmektedir. Yine aynı şekilde bu oranın 2030 yılı için ise 30.364 milyar KWh’ye çıkması düşünülmektedir. Ekonomik açıdan olaya bakıldığı zaman 2004-2030 dönemlerinde dünyada Gayri Safi Yurtiçi Hasıla büyüme tahmini %4,1 seviyesindedir. Yukarıda da açıklandığı üzere 2004-2030 periyodunda ise elektrik talebinin yıllık ortalama %2,4 oranında artacağı düşünülmekte ve 2030 yılında 30.3 trilyon KWh’ye ulaşması beklenmektedir. Bu artan talep artışının önemli bir kısmının OECD ülkelerinden olacağı düşünülmektedir. (Savrul, 2016, s. 78) Elektrik enerjisi ekonomiler için temel bir kaynaktır. Üretildiği anda tüketilmesi gerektiği için depolanamaz dolayısı ile kendisine özgü bu yapısı ile üretim-tüketim dengesine dikkat edilmesi gerekir. (Akan & Tak, 2003, s. 21-22)

2. İKİNCİ BÖLÜM

2.1. Enerji Diplomasisi

Enerji Diplomasisi kavramını açmadan önce şu hususun gerçekliğinin bilinmesi gerekir: Enerji temelinde gelişen ilişkiler her zaman dış politika ve uluslararası çıkar çatışmalarında en temel başlık olarak yerini almıştır. Küresel enerji rezervlerinin dağılımına bakıldığında önemli bir kısmının Ortadoğu, Hazar ve Sibirya bölgelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Diğer bir önemli husus ise Türkiye'nin bu bölgelere dolayısı ile buradaki zengin enerji kaynaklarına yakınlığı Türkiye'ye jeopolitik ve stratejik açıdan üstünlük sağlamaktadır. Gelişmiş ülkeler arasında Amerika Birleşik Devletleri haricindeki diğer ülkeler arasında kendi egemenlik hakları altındaki topraklarında bulunan enerji kaynaklarının rezervlerinin kendisine yeterli olduğu bir ülke yoktur. Dünya'da en yüksek enerji bağımlığına sahip ülke ise Japonya'dır. (Savrul, 2016, s. 4)

Bugün halen ülkelerin ihtiyaçları olan enerjinin büyük bir bölümü fosil yani tükenebilen yakıtlardan karşılanmaktadır. 2013 yılı verilerine göz atıldığında zengin ülkelerin harcadıkları toplam enerjinin %30'unu petrol, %30'unu kömür ve 20'sini doğalgazdan karşıladıkları görülmektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımı ise halen daha zayıflık göstermektedir. Nükleer enerjinin kullanım payı %4 civarında, geri kalan yenilenebilir enerji kaynaklarının payı ise 16 civarında oluşmaktadır. (McLeish, 2013, s. 11)

Ülkelerin artan nüfusları ve bu nüfusun getirdiği yeni ekonomik beraberinde sosyal gereksinimlerin karşılanabilmesi ayrıca iç istikrarın sağlanabilmesi ülkelerin görüleceği üzere Enerji arz güvenliklerinin sağlanmasından geçmektedir. Bu sebeple Enerji Diplomasisi en önemli dış politika ve askeri başlıklardan bir tanesi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bugün dünya çapında siyasi ve ekonomik anlamda enerjinin ülkeler için arz güvenliğinin sağlanması en önemli hususlardan bir tanesidir. Ülkelerin siyasi ve ekonomik anlamda istikrarları ve gelecek potansiyelleri enerji kullanımında yaşanan artıştan dolayı enerji arz güvenlikleri ile bütünleşik bir hal almıştır. Enerji arz güvenliğindeki temel problem enerji kaynakların belirli bir takım ülkelerde

toplanmasıdır. Her alanda farklılaşma görülebileceği gibi enerji talepleri de ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Gelir, nüfus, nüfus yoğunluğu, aktif iş gücü piyasalarının niteliği ve durumu bu farklılığın temel faktörlerinden olarak sayılabilir. Ancak değişmeyen olgu ülkeden ülkeye enerji tüketimleri farklılık gösterse de enerji toplam talebinin küresel anlamda artış gösterdiği'dir. Ülkeler bu kapsamda enerji yatırımlarını kendileri için hayati olarak görmekte ve enerji üretiminde kaynak çeşitliliğini sağlama yoluna gitme planları yapmaktadırlar. Enerji alanındaki küresel bir kuruluş olan UEA'nın hazırladığı raporda 2016 senaryosuna göre dünya çapında 2040 yılına kadar enerji talebinde toplamda %30 artış yaşanacağı öngörülmektedir. Ayrıca 2040 yılında günümüzde olduğu gibi hala milyonlarca insanın yine temel enerji gereksinimlerinden ve hizmetlerinden yoksun kalacağı görülmektedir.

Enerji tüketiminde OECD ülkelerinde bir talep düşüşü eğilimi bulunsa da özellikle küresel enerji talebinde yeni bölgesel aktörler olarak Hindistan, Güneydoğu Asya ülkeleri, Çin ön plana çıkmaktadır. Örneğin tahminlere göre 2030'lu yıllara geldiği zaman Asya kıtasında yer alan gelişmekte olan ülkeler kategorisinde yer alan aktörler OECD üye ülkelerinin tamamından daha fazla petrol tüketicektirler. Yine Çin ve Hindistan'da güneş enerjisi kullanımında büyük bir artış tahmin edilmesine rağmen dünya genelinde fosil enerji kullanımının hakimiyeti sürecektir.

Uluslararası Enerji Ajansı (UEA) tahminlerine göre önümüzde yer alan 25 yıllık süre diliminde enerji talebindeki artış hızı düşecek, kömür ve petrol talebinde de aynı şekilde düşüş görülmesi beklenirken, doğalgaz talebi cazibesini koruyacak ilaveten nükleer enerji daha da ön plana çıkacaktır. Küresel enerji alanında beklenen büyüme olgusunun %25'inin dünyanın en fazla nüfusa sahip ülkesi Çin'de görüleceği düşünülmektedir. Tüm bu küresel siyasi ve ekonomik gelişmeler karşısında enerji alanları üzerindeki dengelerin değişmekte olduğu gerçeği gün yüzüne çıkmaktadır. Dış politika ve iç politika özelinde enerji politikası belirli dilimlerde kesişmekte, yaşanan ekonomik ve siyasi gelişmeler enerji sektörü üzerinde de belirleyici olabilmektedir. İşte bu kapsamda gelişme gösteren en önemli alanlardan bir tanesi de Enerji Diplomasisi olmuştur. (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017, s. 59-60)

Diplomasi kavramı bir konu hakkında belirli bir ülkenin görüşlerinin yasal temsilcileri üzerinden diğer ülkelerdeki muhataplarına aktarılmasına denir. (Ekici,

2015, s. 333) Enerji diplomasisi sadece ülkelerin kendi enerji güvenliklerini sağlamalarına yönelik stratejilerin bütünü değildir. Diğer anlamda enerji diplomasisini sadece uluslararası ilişkilerin ilgi alanı görmek de doğru değildir. Enerji diplomasisini bir ülkenin gücünden ve biriminden aldığı imkan ile stratejik amaçlara ulaşmayı hedefleyen ve aynı zamanda ulaşılmak istenen dış politika hedeflerine katkı sağlayan faaliyetler ve temaslar bütünü olarak nitelendirilebilir. Unutulmamalıdır ki; enerji diplomasisi kısa dönemli bir strateji olmayıp uzun dönemi kapsayan planlamaların bütünüdür. Enerji Diplomasisi kavramının diğer özelliklerine beraberinde geleneksel dış politika anlamında diplomasi kavramı ile arasındaki farklar ise şu şekildedir;

1. Geleneksel yani hariciye anlamında diplomasi kısa vadeli sürdürülürken, Enerji Diplomasisi nitelikleri bakımından uzun vadeli dir.
2. Geleneksel diplomasi belirgin hedeflere odaklanırken enerji diplomasisi daha stratejik ve karmaşık hedefleri barındırmaktadır.
3. Geleneksel diplomasi sürecinde kısa dönemde yol kazaları yani başarısızlıklar görülebilir. Ancak enerji diplomasisi daha genel ve uzun bir aşamaya sahip bir süreç olduğu için dış politik hedeflere katkıları saptanmalıdır.
4. Enerji Diplomasisi içinde yer alan ulusal ve uluslararası bazı figürler geleneksel diplomaside kendisine yer bulamayabilir.
5. Enerji diplomasisi için geleceğe dönük senaryoların çizilmesi önemlidir çünkü uzun döneme yöneliktir. Bu sebepten dolayı da enerji diplomasisini yürütenlerin devamlılığı önemlidir.

İlk olarak 1859 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde çıkarılan ilk ticari petrolün yaşam serüveni yirminci yüzyılın başlarında gerçekleşen "Ateşleme Mekanizması ile çalışan motorun keşfi ile değişmiştir. Ateşleme mekanizması ile çalışan motorun icadı akabinde hızlı bir şekilde otomotiv endüstrisinin gelişmesine sebebiyet vermiş ve özellikle ABD, Almanya, Fransa ve İngiltere'de yer alan otomobil sayısı milyonlara ulaşmıştır.

O dönemin şartlarına istinaden petrolün kömürden daha maliyetli olmasına karşın daha önemli avantajları olduğu söylenebilir. Bu sebepten dolayı artan petrol kullanımı ve ihtiyacı Batı ülkelerinin petrol bağımlılığını daha da artırmış ve stratejik

öneme haiz kılmıştır. Yirminci yüzyıldan itibaren özellikle batı ülkeleri petrole kesintisiz şekilde sahip olabilme, enerji taleplerini güvenli bir şekilde sağlayabilme düşüncesini temel alarak dış politikalarını şekillendirmişlerdir.

Yirminci yüzyılın başına kadar ayrı bir enerji diplomasisi kavramından bahsetmek çok zordur. Çünkü ilgili döneme kadar geçen süreçte gerek sosyal gerekse ekonomik bakımdan enerji diplomasisinin ayrı bir diplomasi kolu olarak ortaya çıkmasını gerektirecek koşullar oluşmamıştır. Ancak bu yirminci yüzyılın başındaki sağlanan bilimsel alandaki gelişmeler ve bunun ekseriyetinde gelişen sosyal ve ekonomik gelişmeler sayesinde Enerji Diplomasisi ayrı bir diplomasi dalı olarak gelişmiş ve uluslararası ilişkilerde belirleyici bir faktör haline gelmiştir.

Görüleceği üzere yirminci yüzyıldan itibaren enerji diplomasisi ve dış ilişkiler birbirleri ile iç içe girmiş durumdadır. Ülkeler var olan enerji kaynaklarına ulaşmak akabinde kaynakların kontrolünü sağlayabilmek adına farklı politikalar ve stratejiler belirleseler de enerji diplomasisinin en temel argümanı mevcut potansiyel gücün korunması ve yeni güç kazanabilme arayışları olmuştur.

Ancak enerji konularının her zaman her dönemde ülkeler ve ülkelerin dış siyasetlerini etkilemesi aynı doğrultuda olmamıştır. Yirminci yüzyılın başlarında enerji diplomasisi alanında ülkelerin en temel enerji politikası petrol alanları üzerinde hak sahibi olmaları şeklinde gelişmiştir. Hemen akabinde gerçekleşen İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise en temel politika enerji kaynaklarına yakınlık, enerji bloklaşmaları, Orta Doğu bölgesindeki çekişmeler olarak görülmüştür.

1950'li yıllardan itibaren Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün kurulması da o dönem içerisinde önemli bir olay olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya üzerinde özellikle 90'lı yıllardan sonra dağılan SSCB'den ayrılan Orta Asya ve Kafkas ülkelerinin bugün hala enerji kaynakları üzerinde mücadele vermesi uluslararası ilişkiler içerisinde enerjinin ne kadar önemli bir başlık olduğunu bir kere daha vurgulamaktadır. (Akbulut, 2001)

Enerji diplomasisi çok büyük bir ekonomik pazar olduğu için sektörün tek oyuncusunun devletler olduğunu söylemek yanlış bir saptama olur. Küresel çapta büyüklüklere sahip çokuluslu petrol şirketleri de bu pazarın birer oyuncusudur. Normal karşılanacağı üzere bu şirketler hangi ülkede kurulu iseler genellikle menfaatleri de o ülkenin çıkarına sergilenmiştir.

Dünya genelinde 1950'li yıllar süresince Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkeleri petrolün en önemli üretim merkezi haline gelmiştir. İlgili dönem itibari ile o döneme kadar en temel enerji ürünü sayılan Kömür yerini petrole bırakmaya başlamıştır. Bu sebepten dolaydır ki dönemin en güçlü ülkeleri başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere Almanya, İngiltere ve Fransa kendileri bakımından stratejik öneme haiz gördükleri petrolün eksikliğini giderebilmeyi temel strateji olarak görmüşlerdir. Ayrıca petrolü sadece kendisine has bir ürün olarak düşünmek yanlış olur. Yine ilgili dönemlerde petrolün yan sanayisi olarak gübre, plastik, boya ve diğer kimyasallar da hızlı bir şekilde piyasaya sürülmüştür.

Özellikle Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün 1973-1974 yılları arasında petrolü bir siyasi figür olarak uluslararası alanda kullanması enerji diplomasisinin yönünü biraz daha değiştirmiştir. Yine Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği arasındaki Ortadoğu enerji kaynakları üzerindeki güç mücadelesi de Soğuk Savaş yıllarının en temel özelliklerinden birisi olmuştur.

Görüleceği üzere Enerji Diplomasisi ülkelerin artan enerji ihtiyaçlarını karşılamak ve enerji güvenliklerini garanti altına alarak hem siyasi hem sosyal hem de ekonomik açıdan iç istikrarı sağlamak adına en temel dış politika araçlarından bir tanesi olarak günümüz siyasetinde önemini korumaktadır. Tüm bu gelişmelerin temelinde denilebilir ki; günümüz dünyası yeni enerji düzeninin olduğu bir dünyadır. Bu yeni dönemde küresel aktörler iki ana başlık altında incelenebilir. Bunlardan ilki enerji fazlası olan ülkeler diğeri ise enerji açığı olan ülkelerdir. Geçmiş yıllarda askeri güç devletleri diğer devletlere karşı üstün kılmanın temel argümanı iken artık günümüzde sahip olunan enerji kaynakları askeri unsurların yerini almıştır. (Klare, 2008, s. 14-31)

2.2. Küresel Ölçekte Ülkelerin Enerji Diplomasisi ve Politikaları

Ülkelerin geliştirip takip ettikleri enerji politikaları ve yürüttükleri enerji diplomasisi faaliyetleri ülkelerin hem iç hem de dış gündemlerini belirleyen en önemli başlıklarından bir tanesi olarak yer almaktadır. Ülkelerarası siyaset sahnesinde, ekonomik gelişmelerde, sosyolojik değişim ve dönüşümlerde aslında yürütülen enerji temelli politikalar yatmaktadır. Bu kapsamda tezin bu başlığında küresel ve bölgesel ölçekte yer alan önemli aktörlerin hem enerji görünümleri

incelenecek hem de enerji politika ve diplomasi çalışmalarına yer verilerek küresel çapta enerji alanında kendilerini hangi noktada konumlandıklarına açıklama getirilecektir.

2.2.1. Türkiye'nin Enerji Diplomasisi ve Politikaları

Türkiye bugün gelişmekte olan ülkeler içinde yer almakta ve SAGP'ne göre 1.99 trilyon Amerikan doları GSYİH'sı bulunmaktadır. (International Monetary Fund Data Mapper, 2017) Nominal GSYİH değeri ise 857.43 milyar Amerikan dolarıdır. (International Monetary Fund Data Mapper, 2017) Türkiye, güçlü nüfus ve büyüyen bir ekonomiye sahip olmasından dolayı enerji talebi de artmakta ve gelişen enerji pazarında küresel bir oyuncu olma isteğini iddialı bir biçimde dile getirmektedir.

Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafya önemli bir stratejik konuma sahiptir. Hem doğu ve batı arasında köprü görevi kurmakta hem de mevcut dünya üzerinde ispatlanan petrol ve doğalgaz rezervlerinin %70'inin bulunduğu bölgede stratejik açıdan öneme sahiptir. Türkiye sürdürmekte olduğu enerji diplomasisi ile diğer ülkeler ile enerji ilişkilerini kazan-kazan stratejisi ile yürütmekte ayrıca enerji arz ve talep güvenliğini de içerecek şekilde gelecek istikrarı ve refah açısından bir araç olarak kabul etmektedir. Bu kapsamda mevcut ilişki halinde olunan tüketici ve üretici ülkeler ile küresel vizyon doğrultusunda yakın ilişkilerin kurulması ve bu ilişkilerin karşılıklı fayda ile sürdürülmesi hedeflenmektedir. (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017, s. 59)

Türkiye'nin enerji görünümüne bakıldığında enerjisinin dışa bağımlılık oranının %74,20 olduğu görülmektedir. Jeopolitik konumundan ötürü sahip olduğu yeraltı kaynaklarının durumu enerjide dışa bağımlılık oranının en temel sebeplerindedir. Türkiye jeopolitik yapısından kaynaklı ham petrol açısından zengin bir ülke konumunda değildir. Ülkede az miktarda bulunan ham petrol sahaları Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde bulunan Batman ilindedir. En önemli petrol sahası ise Batı Raman'dır. (Bacanlı, 2006, s. 94)

Yine ülke jeolojik yapısından dolayı doğalgaz rezervleri bakımından da elverişsizdir. Ancak jeopolitik konumundan dolayı Türkiye enerji piyasasının üretici kısmını oluşturan Asya ülkeleri ile tüketici kısmını oluşturan Avrupa ülkeleri

arasında bir köprü görevi görmektedir. Türkiye her ne kadar önemli bir doğalgaz üreticisi konumunda olmasa da sahip olduğu stratejik konumundan dolayı doğalgaz ticaretinde transit ülke olarak önemli bir rol üstlenecektir. (Kantörün, 2010, s. 87)

Tablo 22. Türkiye Enerji Görünümü

Enerji İthalatının Enerji Kullanımı İçindeki Payı (2014)				74,20		
2016 Yılı Enerji Kaynakları Rezerv Durumu						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Rezerv Miktarı	Dünya Rezervleri İçindeki Payı		
1	Petrol	milyar varil	0,3	0,10		
2	Doğalgaz	trilyon metreküp	0,01	0,00		
3	Kömür	milyon ton	11353,0	1,00		
2016 Yılı Enerji Tüketimi'nin Birincil Enerji Kaynakları Cinsinden Dağılımı						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Tüketim Miktarı	Kendi Tüketimi İçinde Payı		
1	Petrol	milyon tep	41,2	29,88		
2	Doğalgaz	milyon tep	37,9	27,48		
3	Kömür	milyon tep	38,4	27,85		
4	Nükleer	milyon tep	Yok	0,00		
5	Hidroelektrik	milyon tep	15,2	11,02		
6	Yenilenebilir	milyon tep	5,2	3,77		
Toplam		milyon tep	137,9	100,00		
2016 Yılı Enerji Kaynakları Bazında Üretim ve Tüketim Verileri						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Üretim Miktarı	Dünya Ü. Payı	Tüketim Miktarı	Dünya T. Payı
1	Petrol	bin varil / günlük	51	0,00	886	0,90
2	Doğalgaz	milyar metreküp	0,38	0,00	42,1	1,20
3	Kömür	milyon tep	15,2	0,40	38,4	1,00
2016 Yılı Diğer Enerji Kaynakları Bazında Tüketim Verileri						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Tüketim Miktarı	Dünya Tüketimi İçinde Payı		
1	Hidroelektrik	milyon tep	15,2	1,70		
2	Nükleer	milyon tep	Yok	0,00		
3	Yenilenebilir	milyon tep	5,2	1,20		
2016 Yılı Elektrik Enerjisi Üretim Verisi						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Üretim Miktarı	Dünya Üretimi İçinde Payı		
1	Elektrik	trerawatt/saat	272,7	1,10		

Kaynak: (BP, 2017, s. 8-46), (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017), (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017) (The World Bank, 2017)

Kömür sektörü ülke kalkınmalarının başat aktörü olarak nitelendirilebilir. Sonuç olarak kalkınma sürecine giren ülkeler büyüebilmek adına daha fazla enerji üretimi ve bu doğruluda tüketimine sahip olmak durumundadırlar. (Çondur & Evlimoğlu, 2007, s. 26) Türkiye'deki önemli kömür havzası olan Zonguldak kömürleri ilk olarak Osmanlı İmparatorluğu döneminde kullanılmaya başlanmıştır.

Zonguldak havzasında bulunan maden kömürü genel olarak Akdeniz ülkelerinde görülmemektedir. Türkiye’de maden kömürünün ilk keşfi Zonguldak’ta 1829 yılında olmuştur. Havza 1848 yılında ise işletmeye açılmıştır. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde küresel şartlar hükümeti kömür üretimini artırmaya teşvik etmiştir. (Yorulmaz Ş. , 1998, s. 283) Bugün Türkiye sahip olduğu kömür rezervleri bakımından ise dünya rezervleri içinde %1’lik payı barındırmaktadır. Genel hatları ile Türkiye’nin kilit enerji kaynaklarının rezervi bakımından negatif görünüme sahip olduğunu söylenebilir.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu ilk yıllarda enerji tüketimi içerisinde en yüksek pay %78’lik oran ile ticari olmayan kaynaklara aitti. Geçen zaman içerisinde hem ülkede gerçekleşen sanayileşme süreci hem sosyolojik anlamda kentleşme süreci ile diğer enerji kaynaklarının da kullanımı yaygınlaşmaya başlamış, linyit ve hidroelektrik 1943 yılında, petrol 1950 yılında, asfaltit 1966 yılında, doğalgaz 1976 yılında, jeotermal elektrik 1984 yılında ve jeotermal ısı enerjisi 1986 yılında üretim kısmında yerlerini almışlardır. (Yiğitgüden, 1999, s. 20)

2016 yılında gerçekleştirdiği 137,9 milyon tep enerji tüketimi ile dünyanın en fazla enerji tüketimine sahip 18. ülkesidir. Önemli enerji kaynaklarının rezervlerinden yoksun olmasına karşılık bu denli tüketime sahip olması ülkenin gelişme potansiyelinin sağlam temeller üstüne oturması olarak değerlendirilebilir. 2016 yılı birincil enerji tüketim verilerinin içerisinde Petrol, Doğalgaz ve Kömür neredeyse eşit oranda pay almaktadır. Nükleer enerjinin bulunmadığı ülkede yenilenebilir enerji kaynakları gelişmesini sürdürmektedir. Önemli hidroelektrik potansiyeline sahip olan ülkenin enerji tüketim verileri içinde hidroelektrik tüketim oranı fosil kaynakların tüketim oranına kıyasla daha azdır.

Rezerv yoksunluğundan dolayı normal karşılanacağı üzere petrol, doğalgaz ve kömür üretiminde dünya üzerindeki payı neredeyse yok denecek kadar az olan Türkiye’nin üretim paylarına kıyasla tüketim payları dünya geneli oranlamada daha yüksektir. Yine gelişmişliğin bir göstergesi olan elektrik üretimi verisinde de Türkiye 272,2 terawatt/saat’lik üretim ile dünya elektrik üretiminde %1,10’luk paya sahiptir. Türkiye’de elektrik üretimi önceden kamu sektörü ağırlıklı iken artık özel sektörün payı ağırlık kazanmıştır. Doğal olarak yapısal bakımdan elektrik piyasalarının ekonomik bağlamda monopolcü yapıdan rekabetçi yapıya geçiş yaşanan özellikte

olduğu söylenebilir. Bu serbestleşme süreci 1980 sonrası dönemde dünyanın birçok ülkesinde yaşanmıştır. (Çetintaş & Bicil, 2015, s. 1)

Enerji sektörü hükümetler için ülke gündeminde yer alan en önemli icra alanlarından bir tanesidir. Sosyal ve ekonomik metaların temelinde enerji kaynaklarının yattığı günümüzde enerji sektörünün sağlam ve istikrarlı bir şekilde yönetilebilmesi her şeyden önce hukuki zeminde ilgili yetki düzenlemelerinin yapılması sayesinde olmaktadır. Hukuki süreç içerisinde Enerji hukuku bağımsız bir hukuk dalı olarak doğmuş ve hem özel hem de kamu hukukunun bir karışımı olarak gelişimini sürdürmüştür. Diğer tüm hukuk dalları gibi enerji hukuku da diğer hukuksal dallar ile ilişki içerisinde. (Eroğlu, 2010, s. 110)

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin enerji stratejisini oluşturmak, mevcut kaynaklarının kullanımını yönetmek, enerji politikası uygulamak amacı ile 1963 yılında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı kurulmuştur. Bugün bakanlık küresel ölçekte büyük Türkiye vizyonu kapsamında faaliyetlerini yaygınlaştırarak sürdürmektedir. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Türkiye'nin üzerinde bulunduğu topraklardan dolayı sahip olduğu jeopolitik konumunu en etkin şekilde kullanmayı, bu sayede bölgesel ve küresel ölçekli petrol ve doğalgaz projelerinde başat aktör olarak rol alarak ülkenin enerji arz güvenliğini sağlamayı ayrıca bölgesel arz güvenliğine katkı sunan bir ülke olarak Türkiye'nin enerji koridoru ve merkezi haline gelmesini kendisine amaç edinmektedir.

Bu stratejik hedef kapsamında Türkiye, hem bölge hem de dünya gündemine gelmiş olan büyük çaplı ve kendisine ekonomik açıdan da getiri sağlayacak boru hattı projelerinin hayata geçirilmesi ayrıca petrol ve doğalgaz tesislerinin inşasının gerçekleştirilmesi için çeşitli ülkeler ile de işbirliği yapmaktadır. Ayrıca ikincil enerji kaynaklarının en önemlisi olan elektrik enerjisinin kesintisiz ve kaliteli şekilde sağlanabilmesi için de ikili ve çok taraflı anlaşmalar yapmaktadır.

Türkiye dünya üzerinde zengin doğalgaz ve petrol yataklarına sahip olan Ortadoğu, Hazar ve Orta Asya bölgelerine coğrafi açıdan yakın konumda yer almaktadır. Bu konumundan dolayı doğal olarak enerji kaynağı ve enerji tüketicisi ülkeler arasında bir köprü rolü üstlenmektedir. Dolayısı ile enerji kaynaklarının çeşitlendirilerek ve nakillerinin çeşitlendirilmesinin sağlanmasında temel aktör olarak ön plana çıkmaktadır. 2035 yılına kadar Dünya küresel enerji tüketiminin

%35'den daha fazla bir oranda artması beklenmektedir. Yine aynı şekilde bu talep artışının karşılanmasında da en büyük payı yine Türkiye'nin coğrafi bakımdan çok yakın olduğu enerji bölgelerinden karşılanması düşünülmektedir. Ayrıca zaten halihazırda dünya üzerindeki petrol rezervlerinin %65'i ve doğalgaz rezervlerinin %71'lik kısmı Türkiye'nin etraf bölgeleri olan Hazar Bölgesi, Ortadoğu ve Rusya Federasyonu'nda bulunmaktadır. Bu gelişmeler ve durumlar ışığında Türkiye enerji üreticisi ülkelerden enerji akışını sağlayan önemli bir enerji ticaret merkezi olma yolunda politikalarını sürdürmektedir. Ayrıca Türkiye son dönemlerde enerji altyapısına yatırımlarda da ön plana çıkmaktadır. Örnek olarak dünya piyasalarında da kullanımı önemli ölçüde yaygınlaşan LNG'den daha fazla kullanabilmek amacı ile Türkiye önemli altyapı yatırımları gerçekleştirmiştir. Genel olarak bir değerlendirme yapıldığında Türkiye'nin yer aldığı uluslararası enerji projeleri ile alakalı politika ve stratejisi üç ana hedef üzerinden oluşmaktadır;

1. Karşılıklı Kazan-Kazan Prensibi
2. Türkiye'nin ve Bölge'nin Enerji Arz Güvenliğine Katkı Sağlaması
3. Bölgesel Barış Ortamına Katkı Sunması (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017, s. 61)

Türkiye bölgesinde işbirliği ve siyasi irade tarafından da büyük destek gören projelere özel önem vermektedir. Bu kapsamda Azerbaycan ile kısa adı TANAP olan Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı projesi geliştirilmiştir. Projenin temel amacı Hazar gazının Avrupa ülkelerine ulaştırılmasıdır. Ayrıca proje sadece Azerbaycan'ın değil zaman içerisinde diğer Hazar Bölgesi ülkelerinin de doğalgazlarının Avrupa'ya ikmaline olanak sağlayacaktır. Türkiye Ortadoğu bölgesi özelinde de özellikle Irak'ın petrol kaynaklarının dünya pazarına sürülmesinde yer alan projelerde de etkinliğini sürdürmektedir. Bu etkinlik iki başlık altında incelenebilir. Birincil başlık Türk şirketlerinin Irak'ta geniş çaplı arama-tarama ve geliştirme faaliyetlerinde yer almasıdır. İkinci başlık ise Irak'ın petrolünün dünya pazarına sunulmasına olanak sağlayan Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattı'nın en üst kapasite ile çalıştırılması ve boru hattının altyapı yatırımların güçlendirilmesidir. (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017, s. 62)

Türkiye enerji üreticisi olan diğer ülkeler ile de yoğun bir enerji diplomasisi süreci yürütmektedir. Bu kapsamda Lübnan, Ekvator Ginesi, Nijerya, Güney Afrika

Cumhuriyeti, Kenya, Gabon, Somali, Botswana gibi ülkeler ile hem kamu hem özel sektör yatırımları konusunda görüş alışverişi sürmektedir. Yine uluslararası enerji diplomasisi kapsamında Türkiye 2016 yılında enerji ve madencilik alanlarında işbirliğine dayalı ilişkilerin artırılması adına Belarus, Rusya, Çin, KKTC, Venezuela, Somali, Uganda, Çin ve Gana ile anlaşma imzalamıştır. Ayrıca Türkiye bazı enerji projelerinde sosyal sorumluluk temelinde coğrafyasının kendisine yüklediği kültürel birikimin temsilcisi olarak da yer almaktadır. Bu kapsamda 2017 yılında İsrail ve Filistin ile Gazze'nin elektrik ihtiyacının karşılanması hususunda görüşmeler yapılmıştır. (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017, s. 63)

Türkiye enerji diplomasisinde Afrika önemli bir pazar olarak yer almaktadır. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı özellikle Sahraaltı Afrika ülkelerine yönelik geliştirilebilecek enerji yatırımları hakkında önemli analizler gerçekleştirmektedir. Ayrıca ikili ilişkiler kapsamında Mısır, Kamerun, Sudan, Cibuti, Kenya, Tanzanya, Gana, Gambiya, Gana ve Gine ile hem enerji hem de madenler alanında işbirliğinin ve yatırım imkanlarının güçlendirilmesi adına Anlaşmalar imzalanmıştır. Ayrıca yakında dönemde benzer birçok Afrika ülkesi ile de anlaşmalar imzalanması planlanmaktadır. Yine Türk özel sektörüne ait “Yüzer Santral Gemileri” ile de Afrika ülkelerinin elektrik tedariklerinin kesintisiz sağlanmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir. Türkiye için Akdeniz bölgesi de enerji politikaları açısından önem arz eden bir durumdadır. Türkiye Akdeniz üzerinde gerçekleştirilen hidrokarbon arama çalışmalarını ilgi ile takip etmekte ve belirli bir kısmında yer almaktadır. Bu kapsamda Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin deniz yetki alanında yedi, karada ise iki olmak üzere toplamında dokuz adet sahada arama-üretim faaliyetleri paylaşım anlaşması kapsamında Türkiye tarafından yürütülmektedir. Ayrıca TEİAŞ ile ENTSO-E yani Avrupa Elektrik İletim Ağı arasında da uzun dönem anlaşması 2015 yılında imzalanmıştır. (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017, s. 63)

Türkiye enerji arz güvenliğini sağlamaya yönelik olarak bugüne kadar çok çeşitli projeleri hayata geçirmiştir. Ayrıca hali hazırda geleceğe dönük olarak da yeni projelerin planlamalarını yapmaktadır. Türkiye'ye Doğalgaz arzı sağlayan uluslararası hatlardan ilki Rusya-Türkiye Doğalgaz Boru Hattıdır. Hat 845 kilometre uzunluğundadır. Hattan 1987 yılından itibaren gaz alınmaya başlanmıştır. Günümüzde hat üzerinden yıllık 14 milyar metreküp doğalgaz ithal edilmektedir.

Diğer bir hat ise İran-Türkiye Doğalgaz Boru Hattıdır. Hattın uzunluğu 1.491 kilometredir. Hattan 2001 yılından itibaren gaz alınmaya başlanmıştır. (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017, s. 72)

Şekil 4. Türkiye'nin Uluslararası Doğalgaz Boru Hatları ve Projeleri

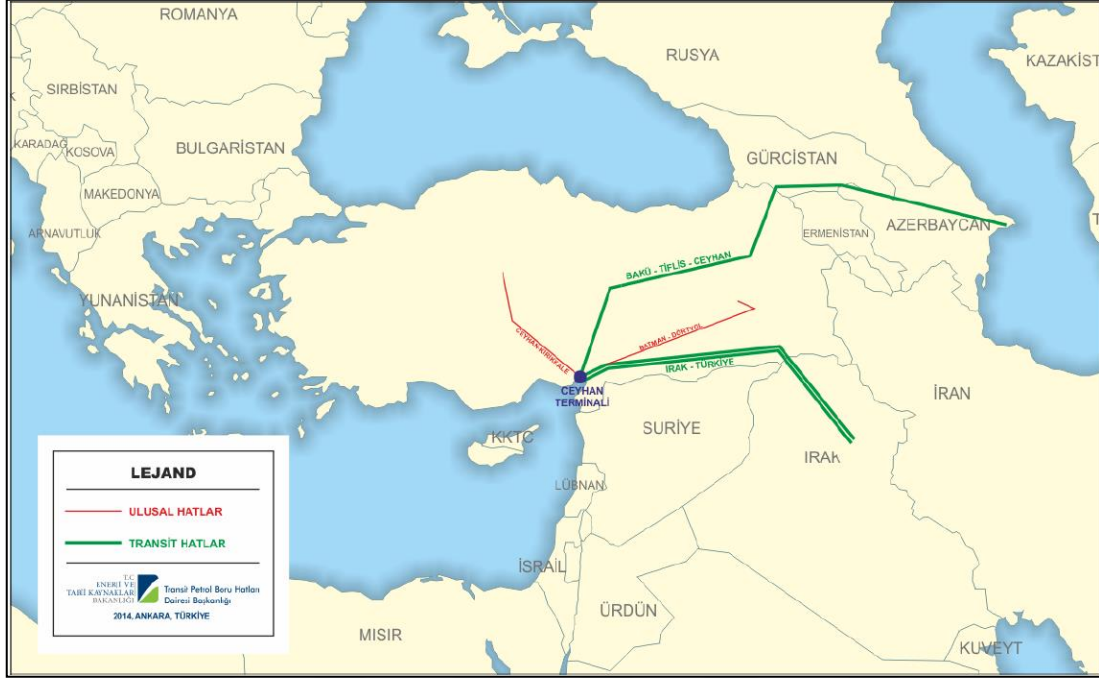
Kaynak: (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017, s. 74)

Mavi Akım Projesi de Rusya Federasyonu ve Türkiye arasındaki bir diğer Doğalgaz Boru Hattıdır. Hattın toplam uzunluğu 370 kilometredir. Hat, 2003 tarihinde işletmeye alınmıştır. Bakü-Tiflis-Erzurum Doğalgaz Boru Hattı ise 690 kilometre uzunluğunda Azeri gazını Türkiye'ye taşıyan 2007 yılından itibaren aktif olan bir hattır. Yıllık maksimum kapasitesi 20 milyar metreküptür. (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017, s. 73)

Türkiye daha öncede bahsedildiği üzere stratejik konumundan ötürü Uluslararası Transit Boru Hatları projelerinde de önemli aktör olarak yer alan bir ülkedir. Bu hatlardan ilki Irak-Türkiye Ham Petrol Boru Hattıdır. 2014 yılı Mayıs ayı itibari ile günlük olarak yaklaşık 500 ila 600 bin varil arasında Irak Petrolü hat üzerinden Adana'nın Ceyhan ilçesine ulaşmakta ve buradan Dünya'ya pazarlanmaktadır. Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı ise başta Azeri petrolü olmak üzere Hazar Bölgesi ülkelerinin petrolerinin dünya pazarına sunulmasını amaçlayan bir proje olarak hizmete alınmıştır. Hattın toplam uzunluğu 1769

kilometredir. 2016 yıl sonu itibari ile hattan toplam 2 Milyar 615 Milyon Varil Petrol taşınmıştır. (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017, s. 67)

Şekil 5. Türkiye'nin Uluslararası Petrol Boru Hatları

Kaynak: (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017, s. 74)

Türkiye'nin içinde yer aldığı bir diğer proje ise TANAP'tır. Proje ile yıllık bazda 32 milyar metreküp kapasiteye sahip 1.850 kilometre uzunluğunda bir hat inşa edilmesi planlanmaktadır. 2016 yıl sonu itibari ile projenin inşaat aşamasının yaklaşık %62'lik kısmı tamamlanmıştır. Türkiye ve Bulgaristan arasında gerçekleşen Türkiye-Bulgaristan Enterkonnektörü (ITB) projesi ile de Türkiye ve Bulgaristan arasında doğalgaz iletim sistemlerinin çift yönlü akışa uygun hale getirilmesi amaçlanmıştır. Projenin hayata geçmesi için Çalışma Grubu oluşturulmuştur. Türkiye-Yunanistan Doğalgaz Boru Hattı projesi kapsamında da 2007 yılından itibaren Türkiye'den Yunanistan'a doğalgaz sevkiyatı devam etmektedir. 2016 yılında Türkiye ile Rusya arasında Türk Akımı anlaşması 2016 yılında imzalanmıştır. Projenin 15,75 milyar metreküp kapasiteli iki hattın oluşması planlanmıştır. Yine bir diğer önemli proje de Trans Adriyatik Doğalgaz Boru Hattı (TAP) Projesidir. Proje ile Avrupa'ya Güney Avrupa üzerinden doğalgaz taşınmasına olanak sağlanacaktır. İlk teslimatın hat üzerinden 2019-2020 yıllarında yapılması düşünülmektedir. (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017, s. 68-71)

Türkiye Nükleer Enerji alanında da önemli projeler geliştirmektedir. İlk Nükleer Santral için saha lisansı 1976 yılında alınsa da ülkenin ilk nükleer santralinin kurulabilmesi için ilk anlaşma ancak 2010 yılında Rusya ile imzalanmıştır. İkinci santral anlaşması da 2013 yılında Japonya ile imzalanmıştır. Rusya ile imzalanan anlaşma uyarınca kurulacak olan Akkuyu Nükleer Santrali toplam 4800 MWe kurulu güce sahip olacaktır. Japonya ile imzalanan anlaşma ile kurulması planlanan Sinop Nükleer Santralinin toplam gücü ise 4480 MW olacaktır. Santralin inşaatının 2019 yılında başlaması planlanmaktadır. Ayrıca üçüncü bir nükleer santral kurulması içinde mutabakat zaptı imzalanmıştır. (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017, s. 55-57) Türkiye'nin enerji bakımından dışa bağımlılığın azaltılması Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın en temel stratejik hedefleri arasında yer almaktadır. Bu kapsamda bu hedefe dayanak olabilecek en temel alt politika başlıklarından bir tanesi de Türk Enerji sistemine Nükleer Enerji'nin entegre edilmesidir. Türkiye'de kurulacak bu nükleer santraller aracılığı ile elektrik enerjisi üretiminde nükleer santrallerin payının %5 civarında olması hedeflenmektedir. (Tiftikçigil, 2015, s. 571-572)

Genel olarak değerlendirme yapıldığında görülmektedir ki Türkiye enerji alanında kendi kendisine yetebilen bir ülke konumunda değildir. Günümüz dünyasında yer alan en temel enerji kaynakları Petrol ve Doğalgaz bakımından bir hayli zayıf rezervlere sahip olması Türkiye'yi bu iki alanda çok büyük ithalat maliyetlerine yöneltmektedir. Ancak Türkiye'nin önemli ölçüde hidroelektrik ve kömür potansiyeline sahip olduğu da bir diğer gerçektir. Ayrıca yenilenebilir enerji kaynakları bakımından da Türkiye önemli potansiyel taşımaktadır. Bu iki alanda doğru ve etkin kaynak kullanımı beraberinde doğalgaz ve petrol alanında enerji iletim merkezi olma stratejisi enerjide dışa bağımlılığını azaltıcı önlemler olacaktır.

2.2.2. Amerika Birleşik Devletleri'nin Enerji Diplomasisi ve Politikaları

Günümüzde Amerika Birleşik Devletleri Dünya'nın en önemli jeopolitik gücüdür. Bu jeopolitik güç askeri ve ekonomik anlamda birbirini perçinleyen en önemli iki alt bileşenden oluşmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri jeopolitik stratejisi üç ana sac ayağı üzerine kuruludur. Birincisi Kuzey Amerika bölgesinde

mutlak hakim güç olmak ikincisi kendi ülkesinin güvenliğini sağlayabilmek ve çıkarlarını korumak adına dünya okyanusları üzerinde hakim güç olmak ve üçüncüsü ise küresel ekonomi piyasasını ve ticaret sistemlerini kontrolü altında bulundurmadır. (Sevim, 2015, s. 51)

Amerika Birleşik Devletleri henüz kuruluş dönemlerinden itibaren coğrafi konumu sayesinde önemli üstünlükler elde etmiş bir ülkedir. Her şeyden önce ABD toprakları daha önce hiç ekilmemiş olmasından dolayı gayet verimli topraklardır. Bu durum sayesinde ABD o dönem herhangi bir gıda sıkıntısı ile karşılaşmamıştır. ABD sanayi sektörünün gelişmesinde de yine jeopolitik konum büyük öneme sahiptir. Ülkenin sanayi sektörünün en büyük avantajı hammadde tedarikinde sorun yaşanmamasıdır. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri yeraltı kaynakları bakımından da zengin bir ülke konumundadır. Ülke önemli ölçüde taşkömürü, doğalgaz ve petrol kaynağını bünyesinde barındırmaktadır. Dünya üzerindeki sanayi ölçeğinde ilk petrol üretimi 1859 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılmıştır. Ülke sadece kendisi zengin petrol yataklarına sahip olmasından dolayı değil özellikle Güney Amerika kıtasındaki zengin petrol rezervlerine yakınlığı nedeni ile de önemli bir noktada yer almaktadır. Bu durum Amerika Birleşik Devletleri'nin Ortadoğu bölgesinde yer alan petrol kaynaklarına bağımlılığının azalmasında önemli bir avantaj sağlamaktadır. Ayrıca sadece fosil enerji kaynakları bakımından değil yenilenebilir enerji kaynakları bakımından da ülke önemli potansiyele sahiptir. (Sevim, 2015, s. 54)

Amerika Birleşik Devletleri'nin küresel ölçekli en önemli politika başlıklarından bir tanesi de Arap Yarımadası'nın stratejik olarak vazgeçilmezliğidir. Çünkü Amerika Birleşik Devletleri bölgede yer alan zengin petrol kaynaklarının başka ülkelerin ya da hakim güçlerin eline geçmesini engelleyerek bölge üzerinde mutlak hakim kalmak istemektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin bu politika kapsamında izlediği yol Arap Yarımadası üzerinde Suudi Kraliyet Ailesi ve diğer Şeyhliklerin kontrolünde olan devletler yapısı içerisinde bölgenin yönetiminin sürdürülmesidir. (Sevim, 2015, s. 55)

Amerika Birleşik Devletleri'nin enerji bağımlılık oranı %9,21 seviyesindedir. Ülke büyük bir üretici olmasına karşın aynı zamanda büyük bir tüketici olduğu için bu bağımlılık oranı izah edilebilir. Ülke dünya kömür rezervlerinin yaklaşık dörtte

birini bünyesinde barındırmaktadır. Ayrıca göreceli olarak doğalgaz daha fazla olmak üzere önemli önemli ölçüde petrol ve doğalgaz rezervine de sahiptir.

Tablo 23. Amerika Birleşik Devletleri Enerji Görünümü

Enerji İthalatının Enerji Kullanımı İçindeki Payı (2014)				9,21		
2016 Yılı Enerji Kaynakları Rezerv Durumu						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Rezerv Miktarı	Dünya Rezervleri İçindeki Payı		
1	Petrol	milyar varil	48,0	2,80		
2	Doğalgaz	trilyon metreküp	8,7	4,70		
3	Kömür	milyon ton	251582,0	22,10		
2016 Yılı Enerji Tüketimi'nin Birincil Enerji Kaynakları Cinsinden Dağılımı						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Tüketim Miktarı	Kendi Tüketimi İçinde Payı		
1	Petrol	milyon tep	863,1	37,98		
2	Doğalgaz	milyon tep	716,3	31,52		
3	Kömür	milyon tep	358,4	15,77		
4	Nükleer	milyon tep	191,8	8,44		
5	Hidroelektrik	milyon tep	59,2	2,60		
6	Yenilenebilir	milyon tep	83,8	3,69		
Toplam		milyon tep	2272,6	100,00		
2016 Yılı Enerji Kaynakları Bazında Üretim ve Tüketim Verileri						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Üretim Miktarı	Dünya Ü. Payı	Tüketim Miktarı	Dünya T. Payı
1	Petrol	bin varil / günlük	12354	13,54	19631	20,30
2	Doğalgaz	milyar metreküp	749,2	21,10	778,6	22,00
3	Kömür	milyon tep	364,8	10,00	358,4	9,60
2016 Yılı Diğer Enerji Kaynakları Bazında Tüketim Verileri						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Tüketim Miktarı	Dünya Tüketimi İçinde Payı		
1	Hidroelektrik	milyon tep	59,2	6,50		
2	Nükleer	milyon tep	191,8	32,40		
3	Yenilenebilir	milyon tep	83,8	20,00		
2016 Yılı Elektrik Enerjisi Üretim Verisi						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Üretim Miktarı	Dünya Üretimi İçinde Payı		
1	Elektrik	terawatt/saat	4350,8	17,50		

Kaynak: (BP, 2017, s. 8-46), (The World Bank, 2017)

Ülkenin 2016 yılı toplam enerji tüketimi 2272,6 milyon tep olmuştur. Bu tüketim miktarı içerisinde en büyük payı başta Petrol ve akabinde doğalgaz almıştır. Yine nükleer enerji de enerji tüketimi içerisinde önemli paya sahip diğer bir türdür. Amerika Birleşik Devletleri'nin günlük petrol üretimi 12354 bin varildir. Bu rakam dünya üretim payının 13,54'üne tekabül etmektedir. Yine tüketim bakımından da dünya petrol tüketiminin %20,30'luk kısmı Amerika Birleşik Devletleri'ne aittir. Ülkenin petrol rezervlerinin payı yalnızca yaklaşık olarak %3 olmasına rağmen üretim ve tüketim yüzdelerindeki bu denli farklılık ülkenin ekonomisinin ve nüfusunun önemli ölçüde iç enerji kaynaklarından bağımsız bir talep sergilediğini

göstermektedir. Doğalgaz üretim ve tüketim oranlarına bakıldığı zaman dünya doğalgaz üretim ve tüketiminin yaklaşık dörtte birlik kısmı Amerika Birleşik Devletleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Ülke enerji üretimi ve tüketimi içerisinde Kömür ise rezerv miktarı ile ters orantılı şekilde yer almaktadır.

Yenilenebilir enerji kaynakları açısından inceleme yapıldığında en fazla rağbet gören türün Nükleer enerji olduğu görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin nükleer enerji tüketimi dünya ülkelerinin tüketiminin yaklaşık %32,40'lık kısmını kapsamaktadır. Nükleer güç bakımından ABD'nin diğer devletlerden en büyük farkı nükleer gücünü kendisinin üretmiş olmasıdır. Diğer tüm ülkeler birbirlerinden etkileşim ve yardımlaşma içerisinde nükleer teknolojilerini geliştirmişlerdir. (Sevim, 2015, s. 55) Yine elektrik üretim payı da dünya elektrik üretiminin yaklaşık beşte birlik bir kısmını oluşturmaktadır.

Amerika Birleşik Devletleri'nin nüfusu ve enerji tüketimi arasında çok belirgin bir fark bulunmaktadır. Ülkenin dünya nüfusu içinden aldığı pay %4,5 seviyesinde iken dünya enerji tüketimi içinden aldığı pay %20'dir. Bu veriden hareketle enerji politikasının Amerika Birleşik Devletleri'nin dış politikasının en önemli ve vazgeçilmez alt başlıklarından bir tanesi olduğu söylenebilir. Amerika Birleşik Devletleri'nin küresel çapta enerji politikası üç temel başlık altında incelenebilir. Sırası ile bu başlıklar enerji güvenliği, ucuz enerji ve temiz enerjidir. Ayrıca ülkede enerji verimliliği teknolojileri, fosil yakıt teknolojileri, yenilenebilir enerji teknolojileri, nükleer enerji teknolojileri, çevre teknolojileri ve düşük karbondioksit teknolojileri alanında çalışmalar da yoğunlaştırılarak sürdürülmektedir. (Sevim, 2015, s. 179)

Dünya üzerinde yenilenebilir enerji alanında yatırım yapan ilk üç ülke Çin, Almanya ve Amerika Birleşik Devletleri'dir. Amerika Birleşik Devletleri'nin petrol ithalatının en büyük kısmı toplam da %53'lik oran ile Kanada, Meksika, Venezüella ve Suudi Arabistan üzerinden gerçekleşmektedir. Ülkenin petrol ithalatındaki en önemli politikası tedarikçi ülkeler portföyünü genişleterek muhtemel siyasi/ekonomik problemlerde kesintisiz tedarikin sürmesini sağlamaktır. Ülkede 1973 yılında yaşanan ve önemli etkiler bırakan Petrol Krizi'nin ardından iki tanesi Teksas iki tanesi de Louisina'da olmak üzere toplam dört noktada petrol stoklanmaya başlamıştır. Ayrıca hali hazırda Missisipi'de de petrol depolama alanı

oluşturulmaktadır. Mevcutta bulunan depolama alanlarının toplam kapasitesi 727 milyon varil büyüklüğündedir. Ülkede bulunan bu stratejik petrol rezervlerinin kullanılması üç durumda gerçekleşebilmektedir. Birincisi savaş durumu ikincisi petrol tankeri kazaları üçüncüsü ise petrol fiyatlarını kontrol politikası durumudur. Örneğin ülke üzerinde faaliyet gösteren herhangi bir petrol şirketinin tankerinin kaza yapması durumunda şirket ilgili stoklardan kullanım yapma hakkına sahiptir. Kullanılan miktar daha sonra şirket tarafından geri iade edilir. Ülkenin enerji tüketim ve üretim döngüsünde petrol ve doğalgaz ağırlığının 2030 yılına kadar sürmesi tahmin edilmektedir. (Sevim, 2015, s. 180)

Kayaç gazı son dönemde küresel ölçekte bütün enerji piyasalarında önemli bir aktör olarak belirginleşmeye başlamıştır. 2000 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nde kayaç gazı üretimi %0 seviyesindeyken bu oran 2011 yılı itibarı ile ülkedeki doğal tüketim oranının %30'una ulaşmıştır. Tahminlere göre bu değer gelecek yıllarda %50 seviyesine ulaşacaktır. Kayaç gazı ülkede sadece enerji alanında katkı sağlamamış ülkeye yaklaşık 200.000 kişilik bir istihdam kaynağı da oluşturmuştur. Kayaç gazı üretiminin gelecekte beklenen artışına karşılık ülkenin doğalgaz alanında dış bağımlılığında nispi düşüşler yaşanması da tahmin edilmektedir. Ayrıca ülkede konvansiyonel olmayan petrol (tightoil) de son dönemlerde gelişme gösteren enerji kaynaklarından. Ülkede üretilen bu petrol türü Atlantik bölgesinden sağlanan düşük sülfürlü petrolü ikame etmektedir. Ülkede yer alan petrol rafinerilerinden Ortadoğu bölgesinden gelen yüksek sülfürlü petrolü işlemek için kurulanlar petrolü işleyerek ihraç edebilmek adına ithalatlarını sürdürmektedir. Ülkede üretilen konvansiyonel olmayan petrol (tightoil) sayesinde ülkenin ileride petrol alanında kendi kendine yetebilen bir ülke durumuna gelmesi muhtemeldir. (Sevim, 2015, s. 181)

Yine Amerika Birleşik Devletleri içerisinde mevcutta bulunan petrol rezervlerinin miktarının sınırlı olması beraberinde petrol kullanımının sonucunda oluşan emisyonların doğaya zarar vermesinden dolayı bir diğer enerji kaynağı olan biyoyakıtlar da önemli bir aktör olarak gündeme gelmektedir. Ülke içerisinde petrol talebinin en fazla geldiği sektör ulaşım sektörüdür. Bu kapsamda ulaşım sektörü içerisinde petrolün payını azaltmak adına da bioetanol çalışmaları yapılmaktadır. Ülke içerisinde her ne kadar gıda fiyatları üzerinde olumsuz etkileri gözlemlense de

bioetanol çalışmaları enerji kaynak çeşitliliğini artırmak adına sürmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin üzerinde kurulu bulunduğu toprakların yüksek miktarda rüzgar enerjisi potansiyeli bulunmaktadır. Ülkede rüzgar enerjisi kullanım oranı yıldan yıla artarak gelişimini sürdürmektedir. Amerika Birleşik Devletleri yenilenebilir enerji kaynakları çalışmalarına önemli miktarda maddi kaynak ayıran bir ülkedir. 2009 yılında güneş enerjisi teknolojileri için 117 milyar dolar, rüzgar enerjisi projeleri için 13 milyar dolar, biyoyakıt araştırmaları için 6 milyar dolar, enerji verimliliği ve diğer yenilenebilir enerji uygulamaları için de 212 milyar dolar maddi kaynak ayrılmıştır. Ayrıca Amerika Birleşik Devletleri gelecek adına hidrojen teknolojisi ve uzay tabanlı güneş enerjisi teknolojisi geliştirme çalışmalarını sürdürmektedir. (Sevim, 2015, s. 181-182)

2.2.3. Hazar Bölgesi Ülkelerinin Enerji Diplomasisi ve Politikaları

Hazar Denizi 371.000 kilometrekarelik bir alanda herhangi bir okyanus ya da deniz ile bağlantısı bulunmayan bir tuzlu su kütesidir. Hazar Denizi'ne kıyısı olan ülkeler Rusya, İran, Azerbaycan, Kazakistan, Türkmenistan'dır. Ayrıca bölgenin hinterlandında Türkiye ve Özbekistan da yer almaktadır. Bölge farklı aktörler için farklı sebeplerden dolayı önem arz etmektedir. Türkiye için sebep tarihi bağlar, Amerika Birleşik Devletleri ve Çin için sebep ise hakim güç olma amacıdır.

Ancak bölgenin asıl önem arz etmesinin sebebi dünya üzerinde petrol talebinin gelecek yıllar itibari ile artarak devam edecek olmasından dolayı bölgenin önemli bir enerji ihracat merkezi konumuna gelecek olmasıdır. (Ekici, 2015, s. 336-339)

Hazar Denizi'nin son yıllarda en önemli cazibe merkezlerinden bir tanesi haline gelmesindeki birincil sebep enerji piyasaları açısından en umut vadeden bölge olması iken diğer sebep ise bölge hatları ile bölgenin enerji kaynaklarına erişim sağlanması hususunda şiddetli rekabet durumlarının yaşanmasıdır. Bölge 1800'lü yılların ortalarından itibaren küresel enerji denkleminde önem arz eden bir konumdadır.

Ayrıca SSCB'nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanan Azerbaycan, Türkmenistan ve Kazakistan bölgede yabancı yatırımcıların ilgi odağı haline gelen birer cazibe merkezlerine dönüşmüşlerdir. Hazar Bölgesi'nde ilk petrol

rafinerisi 1870’li yıllar sürecinde Nobel Kardeşler beraberinde Marcus Samuel ve Rotschild ailesi tarafından kurulmuştur. Genel manası ile değerlendirildiğinde Hazar Bölgesinin bugün dünyanın enerji jeopolitiğinde en önemli bölgelerinden birisi olarak nitelendirmek gayet yerinde ve doğru bir ifade olacaktır.

Tablo 24. Rusya Enerji Görünümü

Enerji İthalatının Enerji Kullanımı İçindeki Payı (2014)							
						-83,67	
2016 Yılı Enerji Kaynakları Rezerv Durumu							
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Rezerv Miktarı	Dünya Rezervleri İçindeki Payı			
1	Petrol	milyar varil	109,5	6,40			
2	Doğalgaz	trilyon metreküp	32,3	17,30			
3	Kömür	milyon ton	160364,0	14,10			
2016 Yılı Enerji Tüketimi'nin Birincil Enerji Kaynakları Cinsinden Dağılımı							
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Tüketim Miktarı	Kendi Tüketimi İçinde Payı			
1	Petrol	milyon tep	148,0	21,96			
2	Doğalgaz	milyon tep	351,8	52,20			
3	Kömür	milyon tep	87,3	12,95			
4	Nükleer	milyon tep	44,5	6,60			
5	Hidroelektrik	milyon tep	42,2	6,26			
6	Yenilenebilir	milyon tep	0,2	0,03			
Toplam		milyon tep	674	100,00			
2016 Yılı Enerji Kaynakları Bazında Üretim ve Tüketim Verileri							
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Üretim Miktarı	Dünya Ü. Payı	Tüketim Miktarı	Dünya T. Payı	
1	Petrol	bin varil / günlük	11227	12,20	3203	3,30	
2	Doğalgaz	milyar metreküp	579,4	16,30	390,9	11,00	
3	Kömür	milyon tep	192,8	5,30	87,3	2,30	
2016 Yılı Diğer Enerji Kaynakları Bazında Tüketim Verileri							
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Tüketim Miktarı	Dünya Tüketimi İçinde Payı			
1	Hidroelektrik	milyon tep	42,2	4,60			
2	Nükleer	milyon tep	44,5	7,50			
3	Yenilenebilir	milyon tep	0,2	0,00			
2016 Yılı Elektrik Enerjisi Üretim Verisi							
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Üretim Miktarı	Dünya Üretimi İçinde Payı			
1	Elektrik	trerawatt/saat	1087,1	4,40			

Kaynak: (BP, 2017, s. 8-46), (The World Bank, 2017)

Bölgenin en önemli ülkelerinden bir tanesi Rusya Federasyonudur. Ülkenin tablodan da görülebileceği üzere enerji de dışa bağımlılığı bulunmamaktadır. Ayrıca Rusya sahip olduğu yoğun doğalgaz, petrol ve kömür rezervleri ile de bölge de dünya üzerinde gücünü pekiştirmektedir. Dünya doğalgaz rezervlerinin yaklaşık olarak dörtte birlik kısmı ülkede bulunmaktadır. Rusya'nın 2016 yılı toplam enerji tüketimi 674 milyon tep olmuş ve bunda en büyük payı %52,20'lik oran ile doğalgaz almıştır. Yenilenebilir enerji kaynaklarının tüketim verileri içindeki payı ise oldukça

seyrektilir. Rusya küresel ölçekte önemli bir petrol ve doğalgaz üreticisidir. Ayrıca tüketim oranları üretim oranlarına göre daha düşüktür. Bu da Rusya'yı enerji alanında kendi kendisine yetebilen bir ülke olarak tanımlayabilmeye olanak tanımaktadır.

Tablo 25. İıan Enerji Görünümü

Enerji İthalatının Enerji Kullanımı İçindeki Payı (2014)				-33,39		
2016 Yılı Enerji Kaynakları Rezerv Durumu						
Sıra	Enerji Kaynağı	l Birimi	Rezerv Miktarı	Dünya Rezervleri İçindeki Payı		
1	Petrol	milyar varil	158,4	9,30		
2	Doğalgaz	trilyon metreküp	33,5	18,00		
2016 Yılı Enerji Tüketimi'nin Birincil Enerji Kaynakları Cinsinden Dağılımı						
Sıra	Enerji Kaynağı	l Birimi	Tüketim Miktarı	Kendi Tüketimi İçinde Payı		
1	Petrol	milyon tep	83,8	30,97		
2	Doğalgaz	milyon tep	180,7	66,78		
3	Kömür	milyon tep	1,7	0,63		
4	Nükleer	milyon tep	1,4	0,52		
5	Hidroelektrik	milyon tep	2,9	1,07		
6	Yenilenebilir	milyon tep	0,1	0,04		
Toplam		milyon tep	270,6	100,00		
2016 Yılı Enerji Kaynakları Bazında retim ve Tüketim Verileri						
Sıra	Enerji Kaynağı	l Birimi	retim Miktarı	Dünya . Payı	Tüketim Miktarı	Dünya T. Payı
1	Petrol	bin varil / günlük	4600	5,00	1848	1,90
2	Doğalgaz	milyar metreküp	202,4	5,70	200,8	5,70
2016 Yılı Diğer Enerji Kaynakları Bazında Tüketim Verileri						
Sıra	Enerji Kaynağı	l Birimi	Tüketim Miktarı	Dünya Tüketimi İçinde Payı		
1	Hidroelektrik	milyon tep	2,9	0,30		
2	Nükleer	milyon tep	1,4	0,20		
3	Yenilenebilir	milyon tep	0,1	0,00		
2016 Yılı Elektrik Enerjisi retim Verisi						
Sıra	Enerji Kaynağı	l Birimi	retim Miktarı	Dünya retimi İçinde Payı		
1	Elektrik	trerawatt/saat	286,0	1,20		

Kaynak: (BP, 2017, s. 8-46), (The World Bank, 2017)

Bölgenin bir diğer önemli aktörü İıan'dır. İıan da verileri incelendiğinde enerji de kendi kendisine yetebilen bir ülke olarak yer almaktadır. İıan dünya üzerinde önemli denebilecek ölçüde petrol ve doğalgaz rezervine sahip bir ülkedir. Dünya doğalgaz rezervinin beşte birlik kısmı ülke sınırları içerisinde yer almaktadır. Ülkenin toplam enerji tüketimi 2016 yılında 270,6 milyon tep olarak gerçekleşmiştir. Bu veri İıan'ın zengin enerji kaynaklarına sahip olsa da aslında gelimilik düzeyi bakımından çok üst düzeyde olmadığının bir kanıtıdır.

Ülkenin enerji tüketiminde en büyük payı doğalgaz almaktadır. Petrolün tüketim verileri içinde %31’lik payı haricinde diğer enerji kaynaklarının tüketimde yok denecek kadar az kullanıldığı göze batmaktadır. Küresel ölçekte inceleme yapıldığında İran’ın sahip olduğu rezervler ile orantısız bir şekilde petrol/doğalgaz üretim/tüketim verileri sergilediği gözükmektedir.

Tablo 26. Azerbaycan Enerji Görünümü

Enerji İthalatının Enerji Kullanımı İçindeki Payı (2014)				-310,38		
2016 Yılı Enerji Kaynakları Rezerv Durumu						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Rezerv Miktarı	Dünya Rezervleri İçindeki Payı		
1	Petrol	milyar varil	7,0	0,40		
2	Doğalgaz	trilyon metreküp	1,1	0,60		
2016 Yılı Enerji Tüketimi'nin Birincil Enerji Kaynakları Cinsinden Dağılımı						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Tüketim Miktarı	Kendi Tüketimi İçinde Payı		
1	Petrol	milyon tep	4,6	31,94		
2	Doğalgaz	milyon tep	9,4	65,28		
3	Kömür	milyon tep	0,0	0,00		
4	Nükleer	milyon tep	Yok	6,94		
5	Hidroelektrik	milyon tep	0,4	2,78		
6	Yenilenebilir	milyon tep	0,0	0,00		
Toplam		milyon tep	14,4	106,94		
2016 Yılı Enerji Kaynakları Bazında Üretim ve Tüketim Verileri						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Üretim Miktarı	Dünya Ü. Payı	Tüketim Miktarı	Dünya T. Payı
1	Petrol	bin varil / günlük	826	0,90	99	0,10
2	Doğalgaz	milyar metreküp	17,5	0,50	10,4	0,30
2016 Yılı Diğer Enerji Kaynakları Bazında Tüketim Verileri						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Tüketim Miktarı	Dünya Tüketimi İçinde Payı		
1	Hidroelektrik	milyon tep	0,4	0,00		
2	Nükleer	milyon tep	Yok	0,00		
3	Yenilenebilir	milyon tep	0,0	0,00		
2016 Yılı Elektrik Enerjisi Üretim Verisi						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Üretim Miktarı	Dünya Üretimi İçinde Payı		
1	Elektrik	terawatt/saat	25,0	0,10		

Kaynak: (BP, 2017, s. 8-46), (The World Bank, 2017)

Azerbaycan da enerji de dışa bağımlılığını ortadan kaldırmış bir ülkedir. Hazar ülkelerinin genel özellikleri enerjide dışa bağımlılıklarının olmamasıdır. Azerbaycan Hazar bölgesinde yer alan diğer ülkelere göre çok daha az petrol ve doğalgaz rezervine sahiptir. 2016 yılında toplam enerji tüketimi 14,4 milyon tep olmuştur. Az nüfusa sahip olması ile doğru orantılı olan bu tüketim seviyesinin içindeki en büyük pay doğalgaza aittir. Petrol ve Nükleer enerjinin de tüketim içinde

belirgin bir ağırlığa sahip olduğu Azerbaycan'da dünya ölçeğinde petrol/doğalgaz üretim/tüketim verileri de göreceli olarak azdır.

Tablo 27. Kazakistan Enerji Görünümü

Enerji İthalatının Enerji Kullanımı İçindeki Payı (2014)				-116,89		
2016 Yılı Enerji Kaynakları Rezerv Durumu						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Rezerv Miktar	Dünya Rezervleri İçindeki Payı		
1	Petrol	milyar varil	30,0	1,80		
2	Doğalgaz	trilyon metreküp	1,0	0,50		
3	Kömür	milyon ton	25605,0	2,20		
2016 Yılı Enerji Tüketimi'nin Birincil Enerji Kaynakları Cinsinden Dağılımı						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Tüketim Miktar	Kendi Tüketimi İçinde Payı		
1	Petrol	milyon tep	13,2	20,95		
2	Doğalgaz	milyon tep	12,0	19,05		
3	Kömür	milyon tep	35,6	56,51		
4	Nükleer	milyon tep	Yok	0,00		
5	Hidroelektrik	milyon tep	2,1	3,33		
6	Yenilenebilir	milyon tep	0,1	0,16		
Toplam		milyon tep	63	100,00		
2016 Yılı Enerji Kaynakları Bazında Üretim ve Tüketim Verileri						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Üretim Miktar	Dünya Ü. Payı	Tüketim Miktar	Dünya T. Payı
1	Petrol	bin varil / günlük	1672	1,80	287	0,30
2	Doğalgaz	milyar metreküp	19,9	0,60	13,4	0,40
3	Kömür	milyon tep	44,1	1,20	35,6	1,00
2016 Yılı Diğer Enerji Kaynakları Bazında Tüketim Verileri						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Tüketim Miktar	Dünya Tüketimi İçinde Payı		
1	Hidroelektrik	milyon tep	2,1	0,20		
2	Nükleer	milyon tep	Yok	0,00		
3	Yenilenebilir	milyon tep	0,1	0,00		
2016 Yılı Elektrik Enerjisi Üretim Verisi						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Üretim Miktar	Dünya Üretimi İçinde Payı		
1	Elektrik	terawatt/saat	94,5	0,40		

Kaynak: (BP, 2017, s. 8-46), (The World Bank, 2017)

Yine Kazakistan bölgede Rusya ve İran ile karşılaştırıldığında daha az miktarda doğalgaz, kömür ve petrol rezervine sahiptir. 2016 yılında toplam enerji tüketiminin 63 milyon tep olduğu ülkede tüketimden en yüksek pay kömüre akabinde petrol ve doğalgaza aittir. Ülkenin dünya üzerinde petrol ve doğalgaz üretiminde yaklaşık %2'lik payı bulunmaktadır. Tüketim verileri ise göreceli olarak üretim verilerine göre daha azdır.

Bölgenin bir diğer aktörü Türkmenistan'dır. Türkmenistan dünya doğalgaz rezervlerinin yaklaşık yüzde %10'luk kısmını bünyesinde barındırmaktadır. 2016 yılında 33,3 milyon tep enerji tüketiminden en büyük payı doğalgaz ve akabinde

petrol almıştır. Ülkenin dünya doğalgaz üretiminde yaklaşık %2’lik bir payı bulunmaktadır.

Bölge ülkelerinden Rusya 2000 yılından itibaren küresel ölçekte farklı bir politika uygulamaya başlamıştır. Rusya 1990’lı yıllardan itibaren yürürlüğe koymuş olduğu ekonomi politikasını değiştirmiş ve enerji kaynaklarını ihraç eden bir ülke olmayı hedeflemiştir. Bu politika da Rusya’nın gelişimine önemli ölçüde katkı sağlamıştır. Özellikle Gazprom şirketi aracılığı ile Rusya Avrupa Devletleri karşısında tekel duruma gelmiş ve üstünlüğünü pekiştirmiştir. (Sevim, 2015, s. 71)

Tablo 28. Türkmenistan Enerji Görünümü

Enerji İthalatının Enerji Kullanımı İçindeki Payı (2014)				-191,51		
2016 Yılı Enerji Kaynakları Rezerv Durumu						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Rezerv Miktarı	Dünya Rezervleri İçindeki Payı		
1	Petrol	milyar varil	0,6	0,00		
2	Doğalgaz	trilyon metreküp	17,5	9,40		
2016 Yılı Enerji Tüketimi'nin Birincil Enerji Kaynakları Cinsinden Dağılımı						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Tüketim Miktarı	Kendi Tüketimi İçinde Payı		
1	Petrol	milyon tep	6,7	20,12		
2	Doğalgaz	milyon tep	26,6	79,88		
3	Kömür	milyon tep	Yok	0,00		
4	Nükleer	milyon tep	Yok	0,00		
5	Hidroelektrik	milyon tep	Yok	0,00		
6	Yenilenebilir	milyon tep	0,0	0,00		
Toplam		milyon tep	33,3	100,00		
2016 Yılı Enerji Kaynakları Bazında Üretim ve Tüketim Verileri						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Üretim Miktarı	Dünya Ü. Payı	Tüketim Miktarı	Dünya T. Payı
1	Petrol	bin varil / günlük	261	0,30	148	0,20
2	Doğalgaz	milyar metreküp	66,8	1,90	29,5	0,80
2016 Yılı Diğer Enerji Kaynakları Bazında Tüketim Verileri						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Tüketim Miktarı	Dünya Tüketimi İçinde Payı		
1	Hidroelektrik	milyon tep	Yok	0,00		
2	Nükleer	milyon tep	Yok	0,00		
3	Yenilenebilir	milyon tep	0	0,00		
2016 Yılı Elektrik Enerjisi Üretim Verisi						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Üretim Miktarı	Dünya Üretimi İçinde Payı		
1	Elektrik	terawatt/saat	22,6	0,10		

Kaynak: (BP, 2017, s. 8-46), (The World Bank, 2017)

Rusya Hazar bölgesini tamamı ile kendisinin arka bahçesi olarak nitelendirmekte ve büyük önem göstermektedir. Rusya’nın temel stratejisi enerji kaynakları üzerinden bölgede tekrar mutlak hakim irade olmaktır. Rusya’nın bölge üzerinde amaçları şu şekilde sıralanabilir: Bölgeyi Rusya’nın güvenliğini sağlamaya

yardımcı olacak bir tampon bölge olarak kullanmak, bölgede özellikle etnik temelli siyasi uyuşmazlıkları ortadan kaldırarak istikrarı temin etmek, Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'ın gaz ve petrol yataklarından en üst düzeyde faydalanmak, yabancı erişimini bölgeye keserek ABD'nin hakimiyetini kırmak. (Turan, 2017, s. 53-54)

İran bölgede ayrı bir jeopolitik öneme sahip ülkedir. Gerek Ortadoğu devletleri ile gördüğü köprü görevi gerekse tarihi kökenini oluşturan Pers İmparatorluğu'na dayanan köklü devlet geleneği bu düşüncenin temel dayanak noktaları olarak gösterilebilir. İran'ın dağlık yapısı onu içine kapalı bir kale konumuna getirmektedir. Bu yapı ülkenin herhangi bir işgal durumunda korunaklı olmasına olanak sağlamaktadır. 1990'lı yıllarda SSCB'nin dağılmasının ardından İran bölgede kendi güvenliğini tehlike altında hissetmeye başlamıştır. Bu sebepten temel olarak kendi nükleer programını geliştirme çalışmalarını yürürlüğe sokmuştur. 1973 yılındaki petrol krizinde Mısır Süveyş kanalını kapatarak sektörü kesintiye uğratmıştır. Bugün dünya devletleri tarafından aynı çekince İran üzerinde düşünülmektedir. Olası bir kriz durumunda İran'ın Hürmüz Boğazı'nı kapatması Basra Körfezi üzerinden gerçekleştirilen küresel petrol talebinin %45'ini karşılayan petrol akışını kesebilir. Bu da çok büyük çapta bir krize sebebiyet verebilmesi muhtemel bir düşüncedir. Ancak bu düşüncenin gerçekleşme ihtimali zayıftır. Çünkü hem İran bu ticaretten kar etmekte hem de ABD ve AB ülkeleri Hürmüz Boğazı üzerinden serbest petrol akışını istemektedirler. (Sevim, 2015, s. 70-71)

İran bölge yapısı içerisinde kendisini Orta Asya'nın enerji kaynaklarını dünya pazarlarına açan bir köprü olarak görmektedir. İran limanları sayesinde ürettiği enerji kaynaklarını dünya pazarlarına rahatlıkla arz edebilmektedir. İran'ın bir diğer amacı Türkmenistan ve Kazakistan'ın petrol ve doğalgazının da pazarlamasını yapmaktır. Bu politikasını gerçekleştirebilmek adına taşıma işlemlerini ucuz bir fiyata yapacağını da beyan etmiştir. İran günümüzde hem uluslararası izolasyondan kurtulmayı hem de bölge ülkeleri ile ilişkilerini tekrardan canlandırmayı hedeflemektedir. (Turan, 2017, s. 55)

Şekil 6. Hazar Denizi ve Çevre Ülkeler

Kaynak: (Türksam Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2017)

SSCB dağılmadan önce Hazar Denizi üzerinde hak iddia eden devlet sayısı iki iken dağılım sürecinin ardından bu sayı beşe çıkmıştır. Günümüzde bu beş devletin arasında yaşanan sıkıntıların temelinde kıyı ve denizaltında bulunan doğalgaz ve petrol rezervlerinin paylaşımı ve kullanımına dair problemler oturmaktadır. 1992 yılından beri devletlerarası görüşmeler yapılmasına rağmen bugün hala Hazar Denizi'nin statüsü belirginlik kazanmamıştır. Bölge ülkelerinden Rusya ve İran harici diğer ülkelerin talepleri bölgedeki petrol ve doğalgaz paylaşımı üzerinedir. Bu konudaki en çetin geçen tartışmalar İran-Azerbaycan ve Azerbaycan-Türkmenistan arasında yaşanmaktadır. İran ve Rusya arasındaki temel rekabet ise bölgede jeopolitik olarak üstünlük kurma temeline dayanmaktadır. (Sevim, 2015, s. 101-103)

Günümüzde hala Hazar Denizi'nin barındırdığı ve küresel enerji piyasaları açısından stratejik öneme sahip olan petrol ve doğalgaz miktarı tam olarak tespit edilememiştir. Bunun sebepleri arasında jeolojik engeller olduğu kadar siyasi ve ticari bir takım manipülatif çekinceler de bulunmaktadır. Hazar havzasının niteliği ve barındırdığı rezervlerin tam manası ile değerlendirmesi yapıldığı takdirde Ortadoğu bölgesi kadar yoğun olmasa da yine de küresel petrol/doğalgaz piyasası üzerinde önemli rol oynayacaktır. Uluslararası Enerji Ajansı verilerine göre Hazar bölgesi

içinde yer alan petrol rezervlerinin yaklaşık 15-40 milyar varil arasında olacağı düşünülmektedir. Ortadoğu Bölgesi'nin petrol rezervi ise yaklaşık olarak 650 milyar varil civarındadır. Bu veride Hazar Bölgesi'nin enerji açısından önemli olmasına rağmen Ortadoğu Bölgesi ile karşılaştırılmasının yanlış bir düşünce olacağını ortaya koymaktadır. Potansiyel olarak değerlendirilen Hazar Bölgesi rezervleri bugün Venezüella'nın rezervlerinin dörtte birine, Irak'ın yedide birine ve Suudi Arabistan'ın on yedide birine denk gelmektedir.

Hazar Bölgesi'nin diğer enerji havzalarından en büyük farkı da bölge üzerinden üretimi gerçekleştirilen petrol ve doğalgazın pazarlanmasındaki ulaşım imkanlarının kısıtlı olmasıdır. Bölgede inşa edilmiş tüm boru hatları zamanında SSCB'nin enerji ihtiyacının karşılanmasına yönelik tasarlanmış olup hepsi de bugün Rusya sınırlarından geçmektedir. Bugün Rusya çeşitli bahaneler öne sürerek bu hatlar üzerinden gerçekleştirilen ihracatı da kısıtlamaktadır. Bölgede yapılabilecek diğer boru hatlarının hepsi de aşırı derecede maliyetli gözükmemektedir. Ayrıca bölgedeki petrol üretim maliyeti Ortadoğu Bölgesi'ne oranla daha yüksektir. Ayrıca bu üretim maliyetinin üzerine ulaşım maliyetleri de eklendiği zaman yatırımın verimi düşmektedir. Genel olarak değerlendirme yapıldığında denilebilir ki yeni ve güvenli ulaşım hatları sağlamadan bölge üzerinden yapılacak doğalgaz ve petrol üretiminin gelişmesi zor bir seçenektir. (Sevim, 2015, s. 104)

2.2.4. Ortadoğu Bölgesi Ülkelerinin Enerji Diplomasisi ve Politikaları

Ortadoğu Bölgesi her zaman dünyanın en önemli jeopolitik merkezlerinden bir tanesi olmuştur. Bu önemin altında yatan en temel sebep kritik su yollarını, kara yollarını bünyesinde barındırmasıdır. Ayrıca bölge zengin yer altı kaynaklarına sahiptir. Bu sahiyet bölgenin önemini bir o kadar daha artırmaktadır. Ortadoğu Bölgesi'nde yer alan petrol rezervlerinin küresel petrol rezervleri içerisindeki payı üçte ikidir. Ayrıca günümüzde dünya ülkeleri tarafından oluşan küresel petrol arzının yaklaşık %60'lık kısmı Ortadoğu Bölgesi'nden sağlanmaktadır. Bu bölgenin petrol rezervlerinin önemli olmasının en başlıca sebepleri kükürt miktarının düşük olması ve beraberinde ucuz üretim maliyetlerine sahip olmasıdır. (Sevim, 2015, s. 66-67)

Tablo 29. İsrail Enerji Görünümü

Enerji İthalatının Enerji Kullanımı İçindeki Payı (2014)				67,04		
2016 Yılı Enerji Kaynakları Rezerv Durumu						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Rezerv Miktarı	Dünya Rezervleri İçindeki Payı		
1	Doğalgaz	trilyon metreküp	0,20	0,10		
2016 Yılı Enerji Tüketimi'nin Birincil Enerji Kaynakları Cinsinden Dağılımı						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Tüketim Miktarı	Kendi Tüketimi İçinde Payı		
1	Petrol	milyon tep	11,6	43,94		
2	Doğalgaz	milyon tep	8,7	32,95		
3	Kömür	milyon tep	5,7	21,59		
4	Nükleer	milyon tep	Yok	0,00		
5	Hidroelektrik	milyon tep	0,0	0,00		
6	Yenilenebilir	milyon tep	0,4	1,52		
Toplam		milyon tep	26,4	100,00		
2016 Yılı Enerji Kaynakları Bazında Üretim ve Tüketim Verileri						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Üretim Miktarı	Dünya Ü. Payı	Tüketim Miktarı	Dünya T. Payı
1	Doğalgaz	milyar metreküp	0	0,00	9,7	0,30
2016 Yılı Diğer Enerji Kaynakları Bazında Tüketim Verileri						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Tüketim Miktarı	Dünya Tüketimi İçinde Payı		
1	Hidroelektrik	milyon tep	0	0,00		
2	Nükleer	milyon tep	Yok	0,00		
3	Yenilenebilir	milyon tep	0,4	0,10		
2016 Yılı Elektrik Enerjisi Üretim Verisi						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Üretim Miktarı	Dünya Üretimi İçinde Payı		
1	Elektrik	trerawatt/saat	67,4	0,30		

Kaynak: (BP, 2017, s. 8-46), (The World Bank, 2017)

Bölgede yer alan devletlerden İsrail %67,04'lük bağımlılık oranı ile enerjide büyük oranda dışa bağımlı bir duruş sergiliyor. Nüfusu ve büyüklük durumu ile bağlantılı olarak 2016 yılı toplam enerji tüketimi 26,4 milyon tep seviyesinde. Bu tüketim yapısı içerisinde en büyük pay petrol, doğalgaz ve akabinde kömür'e ait. Rezerv bakımından da oldukça fakir olan İsrail cüzi miktarda Doğalgaz rezervine sahiptir.

Bölgede yer alan bir diğer ülke olan Kuveyt enerjide dışa bağımlılığı bulunmayan ülke küresel çapta önemli ölçüde petrol rezervine ve ona göre göreceli olarak daha az miktarda da doğalgaz rezervine sahiptir. Toplam 41,7 milyon tep enerji tüketimi bulunan ülkenin tüketimden en büyük payı petrol ve akabinde doğalgaz almaktadır.

Tablo 30. Kuveyt Enerji Görünümü

Enerji İthalatının Enerji Kullanımı İçindeki Payı (2014)				-391,05		
2016 Yılı Enerji Kaynakları Rezerv Durumu						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Rezerv Miktarı	Dünya Rezervleri İçindeki Payı		
1	Petrol	milyar varil	101,5	5,90		
2	Doğalgaz	trilyon metreküp	1,80	1,00		
2016 Yılı Enerji Tüketimi'nin Birincil Enerji Kaynakları Cinsinden Dağılımı						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Tüketim Miktarı	Kendi Tüketimi İçinde Payı		
1	Petrol	milyon tep	22,0	52,76		
2	Doğalgaz	milyon tep	19,7	47,24		
3	Kömür	milyon tep	Yok	0,00		
4	Nükleer	milyon tep	Yok	0,00		
5	Hidroelektrik	milyon tep	Yok	0,00		
6	Yenilenebilir	milyon tep	0,0	0,00		
Toplam		milyon tep	41,7	100,00		
2016 Yılı Enerji Kaynakları Bazında Üretim ve Tüketim Verileri						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Üretim Miktarı	Dünya Ü. Payı	Tüketim Miktarı	Dünya T. Payı
1	Petrol	bin varil / günlük	3151	3,40	499	0,50
2	Doğalgaz	milyar metreküp	17,1	0,50	21,9	0,60
2016 Yılı Diğer Enerji Kaynakları Bazında Tüketim Verileri						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Tüketim Miktarı	Dünya Tüketimi İçinde Payı		
1	Hidroelektrik	milyon tep	Yok	0,00		
2	Nükleer	milyon tep	Yok	0,00		
3	Yenilenebilir	milyon tep	0	0,00		
2016 Yılı Elektrik Enerjisi Üretim Verisi						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Üretim Miktarı	Dünya Üretimi İçinde Payı		
1	Elektrik	terawatt/saat	71,1	0,30		

Kaynak: (BP, 2017, s. 8-46), (The World Bank, 2017)

Kuveyt'in Kömür, Nükleer ve Hidroelektrik enerjisi yoktur. Dünya çapında Kuveyt'in düşük nüfus ile doğru orantılı olarak tüketim payı az olmasına karşın %3,50'lik bir petrol üretim payı bulunmaktadır.

Bölgenin bir diğer enerji aktörü Katar enerjide dışa bağımlılığı bulunmayan, İran ve Rusya'nın ardından Dünya'da en fazla doğalgaz rezervine sahip ülkedir. Dünya petrol rezervlerinin %1,50'sini, doğalgaz rezervlerinin %13'ünü elinde bulundurmaktadır. Toplam enerji tüketimi 49,2 milyon tep olarak gerçekleşmiştir. Bu tüketim seviyesi içerisinde en yüksek pay doğalgaza ardından da Petrol'e aittir. Katar petrolden ziyade doğalgaz ile ön plana çıkan bir ülke konumundadır. Ülkenin dünya petrol üretimi içerisinde %2'lik, doğalgaz üretimi içerisinde ise %5'lik payı bulunmaktadır.

Tablo 31. Katar Enerji Görünümü

Enerji İthalatının Enerji Kullanımı İçindeki Payı (2014)				-398,99		
2016 Yılı Enerji Kaynakları Rezerv Durumu						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Rezerv Miktarı	Dünya Rezervleri İçindeki Payı		
1	Petrol	milyar varil	25,2	1,50		
2	Doğalgaz	trilyon metreküp	24,30	13,00		
2016 Yılı Enerji Tüketimi'nin Birincil Enerji Kaynakları Cinsinden Dağılımı						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Tüketim Miktarı	Kendi Tüketimi İçinde Payı		
1	Petrol	milyon tep	11,7	23,78		
2	Doğalgaz	milyon tep	37,5	76,22		
3	Kömür	milyon tep	Yok	0,00		
4	Nükleer	milyon tep	Yok	0,00		
5	Hidroelektrik	milyon tep	Yok	0,00		
6	Yenilenebilir	milyon tep	0,0	0,00		
Toplam		milyon tep	49,2	100,00		
2016 Yılı Enerji Kaynakları Bazında Üretim ve Tüketim Verileri						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Üretim Miktarı	Dünya Ü. Payı	Tüketim Miktarı	Dünya T. Payı
1	Petrol	bin varil / günlük	1899	2,10	339	0,40
2	Doğalgaz	milyar metreküp	181,2	5,10	41,7	1,20
2016 Yılı Diğer Enerji Kaynakları Bazında Tüketim Verileri						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Tüketim Miktarı	Dünya Tüketimi İçinde Payı		
1	Hidroelektrik	milyon tep	Yok	0,00		
2	Nükleer	milyon tep	Yok	0,00		
3	Yenilenebilir	milyon tep	0	0,00		
2016 Yılı Elektrik Enerjisi Üretim Verisi						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Üretim Miktarı	Dünya Üretimi İçinde Payı		
1	Elektrik	terawatt/saat	42,4	0,20		

Kaynak: (BP, 2017, s. 8-46), (The World Bank, 2017)

Bölgenin ve Dünya'nın en önemli enerji aktörlerinden olan Suudi Arabistan'da yine enerjide dışa bağımlılığı bulunmayan bir ülkedir. Petrol ve Doğalgaz rezervi bakımından oldukça önemli yerde bulunan Suudi Arabistan dünya petrol rezervinin %15,60'ına, dünya doğalgaz rezervinin de %4,50'sine sahiptir. Toplam 266,4 milyon tep enerji tüketiminden de en büyük payı önce petrol akabinde doğalgaz almaktadır. Ülkenin dünya petrol üretimi içerisindeki payı %13,40'dır. Ayrıca küresel ölçekte elektrik üretimi içerisindeki payı da %1,30 seviyesindedir.

Tablo 32. Suudi Arabistan Enerji Görünümü

Enerji İthalatının Enerji Kullanımı İçindeki Payı (2014)				-191,52		
2016 Yılı Enerji Kaynakları Rezerv Durumu						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Rezerv Miktarı	Dünya Rezervleri İçindeki Payı		
1	Petrol	milyar varil	266,5	15,60		
2	Doğalgaz	trilyon metreküp	8,40	4,50		
2016 Yılı Enerji Tüketimi'nin Birincil Enerji Kaynakları Cinsinden Dağılımı						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Tüketim Miktarı	Kendi Tüketimi İçinde Payı		
1	Petrol	milyon tep	167,9	63,03		
2	Doğalgaz	milyon tep	98,4	36,94		
3	Kömür	milyon tep	0,1	0,04		
4	Nükleer	milyon tep	Yok	0,00		
5	Hidroelektrik	milyon tep	Yok	0,00		
6	Yenilenebilir	milyon tep	0,0	0,00		
Toplam		milyon tep	266,4	100,00		
2016 Yılı Enerji Kaynakları Bazında Üretim ve Tüketim Verileri						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Üretim Miktarı	Dünya Ü. Payı	Tüketim Miktarı	Dünya T. Payı
1	Petrol	bin varil / günlük	12349	13,40	3906	4,00
2	Doğalgaz	milyar metreküp	109,4	3,10	109,4	3,10
2016 Yılı Diğer Enerji Kaynakları Bazında Tüketim Verileri						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Tüketim Miktarı	Dünya Tüketimi İçinde Payı		
1	Hidroelektrik	milyon tep	Yok	0,00		
2	Nükleer	milyon tep	Yok	0,00		
3	Yenilenebilir	milyon tep	0	0,00		
2016 Yılı Elektrik Enerjisi Üretim Verisi						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Üretim Miktarı	Dünya Üretimi İçinde Payı		
1	Elektrik	terawatt/saat	330,5	1,30		

Kaynak: (BP, 2017, s. 8-46), (The World Bank, 2017)

Birleşik Arap Emirlikleri enerjide dışa bağımlılığı olmayan bir diğer Ortadoğu ülkesidir. Dünya petrol rezervlerinin %5,70'lik kısmını, Doğalgaz rezervlerinin ise %3,30'luk kısmını bünyesinde barındırmaktadır. 113,9 milyon teplik enerji tüketiminden en fazla payı ise Doğalgaz akabinde petrol almaktadır.

Ülke dünya petrol üretiminin yaklaşık %5'ini, doğalgaz üretiminin ise yaklaşık %2'sini gerçekleştirmektedir. Ancak ürettiğinden daha fazla bir miktarda doğalgazı tüketmektedir. Yine dünya elektrik üretimi içindeki payı da %0,60 seviyesindedir.

Tablo 33. Birleşik Arap Emirlikleri Enerji Görünümü

Enerji İthalatının Enerji Kullanımı İçindeki Payı (2014)				-183,34		
2016 Yılı Enerji Kaynakları Rezerv Durumu						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Rezerv Miktar	Dünya Rezervleri İçindeki Payı		
1	Petrol	milyar varil	97,8	5,70		
2	Doğalgaz	trilyon metreküp	6,10	3,30		
2016 Yılı Enerji Tüketimi'nin Birincil Enerji Kaynakları Cinsinden Dağılımı						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Tüketim Miktarı	Kendi Tüketimi İçinde Payı		
1	Petrol	milyon tep	43,5	38,19		
2	Doğalgaz	milyon tep	69,0	60,58		
3	Kömür	milyon tep	1,3	1,14		
4	Nükleer	milyon tep	Yok	0,00		
5	Hidroelektrik	milyon tep	Yok	0,00		
6	Yenilenebilir	milyon tep	0,1	0,09		
Toplam		milyon tep	113,9	100,00		
2016 Yılı Enerji Kaynakları Bazında Üretim ve Tüketim Verileri						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Üretim Miktar	Dünya Ü. Payı	Tüketim Miktarı	Dünya T. Payı
1	Petrol	bin varil / günlük	4073	4,40	987	1,00
2	Doğalgaz	milyar metreküp	61,9	1,70	76,6	2,20
2016 Yılı Diğer Enerji Kaynakları Bazında Tüketim Verileri						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Tüketim Miktarı	Dünya Tüketimi İçinde Payı		
1	Hidroelektrik	milyon tep	Yok	0,00		
2	Nükleer	milyon tep	Yok	0,00		
3	Yenilenebilir	milyon tep	0,1	0,00		
2016 Yılı Elektrik Enerjisi Üretim Verisi						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Üretim Miktar	Dünya Üretimi İçinde Payı		
1	Elektrik	terawatt/saat	136,8	0,60		

Kaynak: (BP, 2017, s. 8-46), (The World Bank, 2017)

Ortadoğu bölgesi dünya üzerinde fosil enerji kaynaklarının merkezi konumunda olmakla kalmayıp ayrıca enerjide talebi hızlıca artan bir market halini almıştır. Bu durumda bölge ülkelerinin enerji politikalarını yenilenebilir enerjinin gelişimi temelinde yeniden sorgulamasına sebebiyet vermiştir. Özellikle 1970'li yıllara kadar Ortadoğu bölgesinin nüfus yoğunluğunun seyrek olması, sanayileşme olgusunun tam manası ile istenilen düzeye ulaşamamış olması ve akabinde bölgenin pazar bakımından sınırlı bir alan olması dolayısı ile bölge ülkelerinin enerji talepleri mevcutta var olan üretimler ile rahat bir şekilde karşılanabilmiştir.

Ancak Ortadoğu Bölgesi özellikle 1970'li yıllardan itibaren bölge sosyal ve ekonomik bakımdan büyük bir değişim geçirmiş, dünya üzerinde Güney-Uzak Doğu bölgesinden sonra en hızlı büyüme gösteren ikinci bölge olmuştur. Bunun sonucunda da bölge ülkelerinin enerji ihtiyacı yükselmiş özellikle Suudi Arabistan en fazla

enerji tüketen ülkelerden bir tanesi olmuştur. Ayrıca bölgenin yaşadığı sosyo-ekonomik büyüme sonucu oluşan hayat standartlarının gelişmesi sonucu artan enerji ihtiyacının fosil yakıtlar ile karşılanması bölge ülkelerini çevresel sorunlar ile de karşı karşıya getirmiştir. Günümüzde tüm bu gelişmelerden kaynaklı olarak bölge ülkeleri yenilenebilir enerji kaynakları noktasında arayışlar içerisine girmiştir. Ortadoğu bölgesine yenilenebilir enerji kaynakları açısından bakıldığında rüzgar enerjisi ve güneş enerjisi başat aktör olarak görülmektedir. Bölge yılda 3000-3500 saat güneş ışığı almaktadır. Bu 5 Kw/metrekare güç elde edebilme imkanı demektir. Bu veriler güneş enerjisinin bölge ülkeleri için önemli bir yenilenebilir enerji kaynağı adayı olduğunun göstergesidir. Yine Rüzgar enerjisi de özellikle denizlere kıyısı bulunan bölge ülkeleri için önemli bir yenilenebilir enerji kaynağı olarak ön plana çıkmaktadır. (Almık & Bolat, 2015, s. 375-379) Yıllardır sahip olduğu zengin fosil yakıtlar ile küresel ölçekte önemli bir enerji merkezi olan Ortadoğu Bölgesi ülkeleri artık günümüz şartlarında yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımını ciddi ölçüde tartışmaktadır.

2.2.5. Avrupa Birliği'nin Enerji Diplomasisi ve Politikaları

Avrupa Birliği fikri ilk olarak 1951 yılında Fransa, İtalya, Belçika, Almanya, Hollanda ve Lüksemburg ülkelerinin Avrupa Kömür ve Çelik topluluğu adı ile bir araya gelmesiyle temellendirilmiştir. Günümüzdeki Avrupa Birliği yapısı ise 1992 yılında imzalanan Maastricht Anlaşması ile kurulmuştur. Avrupa Birliği'nin kuruluş felsefesinin temelinde iki mantık yatmaktaydı. Birincisi iki büyük Avrupa ülkesi olan Almanya ve Fransa arasındaki gerginliğin azaltılması ve büyük bir savaş tehdidinin ortadan kaldırılması ikincisi ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin batılı devletler üzerindeki konumunu kırarak bir direnç noktası hayata geçirmektir.

Avrupa Birliği temelinde ekonomik olarak kurulmuş bir örgüttür. Birlik üyelerinin en temel amacı üye ülke vatandaşlarının refah düzeyinin artırılmasıdır. Bu sebeple yapısal olarak Avrupa Birliği üye ülkeleri arasında farklılıklar bulunmaktadır. Çeşitli kriz ve çözümsüzlük anlarında birlik üyeleri bağımsız hareket sergileyebilirler. Avrupa Birliği'nin çeşitli organları bulunmasına rağmen aslında onun temsil kabiliyetini sağlayan tek ve ortak paydada seçilmiş bir başkan bulunmamaktadır. Günümüzde dönüşümlü birlik başkanlığı modeli uygulanmaktadır.

Buradan çıkarılabilecek en önemli sonuç Avrupa Birliği'nin iktisadi açıdan dünyanın en büyük örgütlenmesi olmasına rağmen jeopolitik açıdan aynı bütünlüğü sağlayamamış bir yapısının olmasıdır.

Avrupa Birliği temel başlık altında iki grup halinde incelenebilir. İlk grup merkez ülkeler ikinci grup ise dış çember ülkelerdir. Merkez ülkeleri temsil eden grup birliğin özellikle sanayileşmede mesafe kat etmiş üyeleri Almanya, Fransa, Hollanda ve Belçika'dır. Dış çember ülkeleri olarak ise Doğu Avrupa Ülkeleri, Yunanistan, Portekiz, İtalya, İspanya ve İrlanda sayılabilir. Birlik üyeleri arasında askeri güç paylaşımını gerektirecek kadar ortak çıkar da bulunmamaktadır. Askeri güç birlikteliği olmadan da merkezi devlet kurulumu zor bir seçenektir. Ayrıca Avrupa Birliği üye ülkeleri arasında meydana gelen ihtilaflar ve ayrışmalar da birliğin gelecekte tek merkezli çok uluslu bir devlet haline gelmesinin mümkün olmamasının en büyük kanıtları olarak gösterilebilir. (Sevim, 2015, s. 65)

Avrupa Birliği ülkelerinin genel manası ile incelemesi ve değerlendirilmesi yapıldığında enerji politikası üzerindeki amaçları üç temel başlık altında toplanabilir. Sırası ile bunlar; ülkelerin ekonomik rekabet güçlerinin artırılması, enerjide arz güvenliğinin sağlanması ve çevresel sürdürülebilirliktir. (Oral, 2017, s. 124) Avrupa Birliği'nin toplam enerji bağımlılık oranı %50,47 seviyesindedir. Bu rakam birlik üyelerinin enerji tüketiminde dışa bağımlılığının ne denli yüksek olduğunun en önemli göstergesi olarak sayılabilir. Dünya Rezervleri içindeki payına bakıldığında Avrupa Birliği'nin petrol ve doğalgaz alanında yoksul ancak kömür rezervi bakımından önemli bir konumda olduğu görülmektedir. Avrupa Birliği'nin 2016 yılında toplam enerji tüketimi 1641,9 milyon tep olmuştur. Bu tüketim içinden en büyük pay önce petrol sonra doğalgaza aittir. En düşük pay yaklaşık %5'lik dilim ile hidroelektrik enerjisine aittir.

Tablo 34. Avrupa Birliği Enerji Görünümü

Enerji İthalatının Enerji Kullanımı İçindeki Payı (2014)				50,47		
2016 Yılı Enerji Kaynakları Rezerv Durumu						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Rezerv Miktarı	Dünya Rezervleri İçindeki Payı		
1	Petrol	milyar varil	5,1	0,30		
2	Doğalgaz	trilyon metreküp	1,3	0,70		
3	Kömür	milyon ton	74819,0	6,60		
2016 Yılı Enerji Tüketimi'nin Birincil Enerji Kaynakları Cinsinden Dağılımı						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Tüketim Miktarı	Kendi Tüketimi İçinde Payı		
1	Petrol	milyon tep	613,3	37,35		
2	Doğalgaz	milyon tep	385,9	23,50		
3	Kömür	milyon tep	238,4	14,52		
4	Nükleer	milyon tep	190,0	11,57		
5	Hidroelektrik	milyon tep	78,7	4,79		
6	Yenilenebilir	milyon tep	135,6	8,26		
Toplam		milyon tep	1641,9	100,00		
2016 Yılı Enerji Kaynakları Bazında Üretim ve Tüketim Verileri						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Üretim Miktarı	Dünya Ü. Payı	Tüketim Miktarı	Dünya T. Payı
1	Petrol	bin varil / günlük	1488	1,60	12942	13,40
2	Doğalgaz	milyar metreküp	118,2	3,30	428,8	12,10
3	Kömür	milyon tep	133,6	3,70	238,4	6,40
2016 Yılı Diğer Enerji Kaynakları Bazında Tüketim Verileri						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Tüketim Miktarı	Dünya Tüketimi İçinde Payı		
1	Hidroelektrik	milyon tep	78,7	8,60		
2	Nükleer	milyon tep	190	32,10		
3	Yenilenebilir	milyon tep	135,6	32,30		
2016 Yılı Elektrik Enerjisi Üretim Verisi						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Üretim Miktarı	Dünya Üretimi İçinde Payı		
1	Elektrik	terawatt/saat	3247,3	13,10		

Kaynak: (BP, 2017, s. 8-46), (The World Bank, 2017)

Birliğin dünya petrol, doğalgaz ve kömür üretiminde düşük yoğunluklu payı bulunurken gelişmiş sanayi yapısından dolayı tüketim kısmında %15'lere varan bir payı bulunmaktadır. Birlik üyeleri özellikle dünya tüketim verilerine bakıldığında nükleer ve yenilenebilir enerjide çok önemli bir paya sahiptir. Nükleer ve Yenilenebilir enerji alanlarında dünya tüketiminin üçte biri Avrupa Birliği üye ülkeleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Yine elektrik üretiminde de 3247,3 terawatt/saat'lik oran ile birlik üyeleri tüm dünya üretiminin %13,10'luk kısmını gerçekleştirmişlerdir.

Avrupa Birliği üyesi ülkelerin enerji tüketimleri yüksektir. Ancak bu tüketim verileri ilgili birlik üyesi ülkelerin üretim verileri ile karşılaştırıldığında mevcutta bulunan enerji kaynaklarının birlik üyesi ülkelerin ihtiyaçlarına cevap vermede bir

hayli yetersiz kaldığı görülmektedir. Tabloda da ifade edildiği üzere toplam enerji talebinin yarısını enerji ithal ederek karşılayan Avrupa Birliği dünya üzerinde Amerika Birleşik Devletleri'nin ardından en yüksek enerji tüketim verisine sahip ikinci oluşumdur. Birlik üyeleri petrol tüketimlerinin %81'lik dilimini ve doğalgaz tüketimlerinin %54'lük dilimini ithal ederek karşılama yoluna gitmektedir. Bu da Avrupa Birliği'ni küresel enerji pazarının en büyük ithalatçısı konumuna getirmektedir. Avrupa Komisyonu birlik üyelerinin enerji tüketiminin gelecek yirmi yıl içerisinde iki katına varan bir boyuta ulaşacağını ve enerji bağımlılığının yaklaşık %70 seviyesine ulaşacağını öngörmektedir. (Sevim, 2015, s. 182)

Avrupa Birliği üye ülkeleri bünyesinde kesinleşmiş petrol rezervi toplamı 5.1 milyar varildir. Günümüzde birlik petrol tüketiminin sadece %9,9'luk dilimini kendi kaynakları ile karşılamaktadır. Avrupa Birliği enerji tüketiminin her geçen gün artarak sürmesi ve üretim miktarlarının tüketim verilerini karşılamada yetersiz kalması Avrupa Birliği'nin enerji arz güvenliğini tehlikeye sokan en önemli etmendir. Ayrıca bu durum birlik üyelerini ortak bir enerji politikası oluşturmaya zorlamaktadır. Avrupa Birliği'nde enerji sorunu ilk kez 1970' yılındaki petrol krizi ile gündeme gelmiştir. Akabinde SSCB'nin dağılması, Körfez Savaşları'nın meydana gelmesi, 11 Eylül olaylarının yaşanması Avrupa Birliği'nin de enerji arz güvenliğini önemli ölçüde etkileyen diğer unsurlar olmuştur. Ayrıca 2006 yılında yaşanan Ukrayna-Rusya arasındaki gerginlik tüm Avrupa Birliği üye ülkelerini etkilemiştir. Bu çatışmadan dolayı doğalgaz arzında kesintiler meydana gelmiştir. Yine 2011 yılındaki Libya'da yaşanan siyasi ve askeri karışıklık da Avrupa Birliği üye ülkelerine olumsuz yansımalar getirmiş ve brent petrol fiyatları aşırı derecede yükseliş göstermiştir. Avrupa Birliği genişleme politikası izleyen bir birlikteliktir. Ancak bu genişleme politikası da birliğin enerjide dışa bağımlılığının artışına dayanak olmaktadır.

Birlik yaşadığı genişlemeler ve doğalgaz talebinde bu sebeple meydana gelen hızlı artıştan dolayı Rusya'ya bağımlı bir hale gelmiştir. Avrupa Birliği enerji politikası en temelinde altı faktöre dayanmaktadır. Bunlar enerjiye olan talebin artması, enerji üretiminin yeterli olmaması, AB'ye tamamen entegre bir enerji pazarının oluşmamış olması, gelişmekte olan ülkelerin küresel enerji pazarı üzerindeki etkileri, küresel enerji üretim bölgelerinin siyasi anlamdaki istikrarsızlığı

ve küresel ısınma olgusudur. Avrupa Birliği enerji politikası en temelinde şu hedefler üzerine kuruludur: Enerji kaynakların arzında güvenliğin güçlendirilmesi, özellikle elektrik ve doğalgaz sektöründe entegre bir enerji piyasası kurulması, çevrenin korunması. (Sevim, 2015, s. 183)

Özellikle 1990 yılında SSCB'nin dağılma süreci yaşamasının ardından Avrupa Birliği kendi enerji arz güvenliğinin kesintisiz şekilde sağlanması adına yeni projeler geliştirmiştir. Bu kapsamda Enerji Şartı Anlaşması ile arz güvenliğini artırmayı ve verimlilik artışı sağlamayı amaçlamıştır. Bu anlaşma 1998 yılında yürürlüğe sokulmuştur.

Bu anlaşmanın ardından yine TACIS-1991(Bağımsız Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım), TRACECA-1993(Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru), INOGATE-1993(Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Doğalgaz Taşımacılığı) ve akabinde SEERF (Güneydoğu Avrupa Enerji Düzenleyici Forumu) projelerini gündeme alarak arz güvenliğini garanti altına almayı, enerji kaynaklarının kendi topraklarına güvenli bir şekilde taşınmasını sağlayarak birliğin enerji politikasının sürdürülmesine katkı sağlamayı amaçlamıştır. Ayrıca son yıllarda ALTENER II, SAVE ve COOPENER gibi projeler de geliştirilmeye çalışılan enerji alanındaki diğer planlamalardır. ALTENER II projesinin temelini rüzgar ve su kullanarak yenilenebilir enerji üretimi hususu oluşturmaktadır. SAVE Programı enerjinin etkin şekilde kullanılmasını sağlamayı amaçlayan bir süreçtir. COOPENER Programı ise uluslararası piyasada etkin enerji kullanımını ve enerji tedarikinde yenilenebilir enerji kaynaklarının payının artırılmasını kapsamaktadır. Ayrıca Avrupa Birliği için doğalgaz ve elektrik şebeke sistemlerinin entegrasyonu da büyük önem arz etmektedir. Bu kapsamda TEN-E(Trans Avrupa Enerji Şebekeleri) projesi geliştirilmiştir. Proje sadece Avrupa Birliği üye ülkelerinin değil Güneydoğu Avrupa ülkelerinin, Kuzey Afrika ülkelerinin, Rusya ve Hazar bölgesi ülkelerinin de sisteme entegrasyonunu amaçlamaktadır. (Sevim, 2015, s. 184-186)Yenilenebilir Enerji Kaynakları tüm dünya ülkelerinin olduğu gibi Avrupa Birliği'nin de gündemindedir. Avrupa Birliği'nin yenilenebilir enerji politikalarına ilgisinin en temelinde mevcut durumda var olan enerjide dışa bağımlılık probleminin minimum düzeye indirilmesi amacıdır. Ayrıca bir diğer sebep de fosil yakıtların tükenebilir olması hasebi ile geleceğe ilişkin enerji arz güvenliğinde kesintisizliğin sağlanma düşüncesidir.

Avrupa Birliği komisyonu 1997 yılında “Gelecek İçin Enerji: Yenilenebilir Enerji Kaynakları – Topluluk Stratejisi ve Eylem Planı” hazırlamıştır. Kitap aynı zamanda Beyaz Kitap olarak da adlandırılmaktadır. Kitabın içeriği yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının yıllar itibari ile hedeflendirilmesini kapsamaktadır. Son yıllarda birliğin yenilenebilir enerji politikalarında özellikle rüzgar ve güneş enerjisi ön plana çıkmaktadır. Günümüz şartlarında Rüzgar enerjisinin özellikle yatırım maliyetleri ve konvansiyonel olan diğer enerji teknolojileri ile rekabet edebilecek konuma gelmesi rüzgar enerji santrallerinin payının Avrupa Birliği enerji pazarında her geçen gün ağırlığının artmasına sebebiyet vermektedir. (Sevim, 2015, s. 188-189)Dışa bağımlılık hususunda daha da bir detaylandırma yapıldığında Avrupa Birliği için hiç de iyi olmayan sonuçlar göze batmaktadır. Mevcut yapıda gerçekleşmiş olan genel anlamda enerjide %50 dışa bağımlılık oranının 2030 yılında doğalgaz bazında %80’e, petrol alanında ise %98’e çıkması tahmin edilmektedir. Bu durum yeterli nlem alınmazsa sadece enerji alanında değil birlik üyelerinin siyasi ve ekonomik anlamda da gelecekte yaşaması muhtemel bağımlılığın göstergesi olabilir.

2.2.6. Çin’in Enerji Diplomasisi ve Politikaları

Asya kıtasının doğu kesiminde bulunan Çin sahip olduğu 1.4 milyarlık nüfusu ile dünyanın en fazla nüfusa sahip ülkesidir ayrıca 9.6 milyon kilometrekare yüzölçümüne sahip bir ülke olarak da geniş bir coğrafi sınıra sahiptir. (Tatar & şadan, 2015, s. 304)Ancak 2025 yılı için yapılan nüfus tahminlerinde Hindistan’ın 1.459 milyon insana sahip olarak Çin’i geçmesi beklenmektedir. 2025 yılı için Çin’in tahmin edilen nüfusu 1.395 milyondur. (The Economist, 2012, s. 14)Dünya’nın en kalabalık ülkesi olan Çin kendi bünyesi içerisinde de içerdiği siyasi unsurlar bakımından çeşitliliğe sahne olan bir ülkedir. Bugün Çin sınırları içerisinde sayıları 30’u aşkın olan eyalet, özerk bölge, özel statülü özerk bölge gibi alanlar bulunmaktadır. (Lawrence & Martin, 2013, s. 9)

Kendi içine kapanık atmosferinde yıllar boyunca sahip olduğu yerel kültürünü diğer ulusların kültürlerinden üstte göre Çinliler geçmiş zamanlarda toplumsal yapı içinde tüccar sınıfını kar peşinde koşan asalak insanlar olarak nitelendirmektedir. Yabancı kişileri de barbar insanlar olarak nitelediler. Bundan dolayı uzun yıllar Çin Batı Ticaret piyasası ile bir ilişki içerisinde olamadı. (Sander, 2015, s. 271)Ancak

daha sonraki dönemlerde durum değişti. 1978 yılında Çin Komünist Partisi lideri Deng Xiaoping iktidara geçerek ekonomi, kalkınma ve uluslararası toplumla bütünleşme temelinde bir dış politika yürümeye başladı. (Li, 2010, s. 113) Bu tarihten sonra Çin sınırları içerisinde piyasa ekonomisine geçiş süreci başladı. 1979 yılında piyasa ekonomisine geçiş reformlarını başlatan Çin 1985 yılına gelindiğinde bu reformları küresel entegrasyon programı ile birleştirerek ekonomisini yabancı sermayeye açmıştır. (Friefman, 2009, s. 127) O tarihten itibaren Çin küresel ekonomik konjonktür içerisinde sahip olduğu yüksek büyüme oranlarını gayet başarılı politikaları ile sürdürmekte ve özellikle enerji güvenliği ve askeri güvenlik alanlarında da kayda değer bir gelişme yaşamaktadır. (Yorulmaz M. , 2015, s. 285)

Çin, bu nüfus büyüklüğü ile doğru orantılı olarak dünyanın en büyük enerji tüketicisi ve üreticisidir. 2016 verilerine göre enerji tüketimi 3053 milyon tep'dir.2013 yılı verilerine göre de Çin 2614 milyon tep enerji üretimi ile dünyanın en büyük enerji üreticisi ülkesidir. (The Economist World in Figures, 2017)

Enerji kaynakları bağımlılığına %15,02 orana sahip olan Çin önemli bir küresel üretici olmasına rağmen aşırı nüfusundan dolayı dışarıdan enerji ithaline katlanmaktadır. Dünya rezervleri içerisinde petrol ve doğalgaz bakımından iyi derecede sayılabilecek konuma sahip olan Çin başat aktör olarak kömür rezervlerinde yerini almaktadır. Dünya kömür rezervlerinin toplamının beşte birinden daha fazlası Çin'de yerini almaktadır.

Tablo 35. Çin Enerji Görünümü

Enerji İthalatının Enerji Kullanımı İçindeki Payı (2014)				15,02		
2016 Yılı Enerji Kaynakları Rezerv Durumu						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Rezerv Miktarı	Dünya Rezervleri İçindeki Payı		
1	Petrol	milyar varil	25,7	1,50		
2	Doğalgaz	trilyon metreküp	5,4	2,90		
3	Kömür	milyon ton	244010,0	21,40		
2016 Yılı Enerji Tüketimi'nin Birincil Enerji Kaynakları Cinsinden Dağılımı						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Tüketim Miktarı	Kendi Tüketimi İçinde Payı		
1	Petrol	milyon tep	578,7	18,96		
2	Doğalgaz	milyon tep	189,3	6,20		
3	Kömür	milyon tep	1.887,6	61,83		
4	Nükleer	milyon tep	48,2	1,58		
5	Hidroelektrik	milyon tep	263,1	8,62		
6	Yenilenebilir	milyon tep	86,1	2,82		
Toplam		milyon tep	3053	100,00		
2016 Yılı Enerji Kaynakları Bazında Üretim ve Tüketim Verileri						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Üretim Miktarı	Dünya Ü. Payı	Tüketim Miktarı	Dünya T. Payı
1	Petrol	bin varil / günlük	3999	4,30	12381	12,80
2	Doğalgaz	milyar metreküp	138,4	3,90	210,3	5,90
3	Kömür	milyon tep	1685,7	46,10	1887,6	50,60
2016 Yılı Diğer Enerji Kaynakları Bazında Tüketim Verileri						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Tüketim Miktarı	Dünya Tüketimi İçinde Payı		
1	Hidroelektrik	milyon tep	263,1	28,90		
2	Nükleer	milyon tep	48,2	8,10		
3	Yenilenebilir	milyon tep	86,1	20,50		
2016 Yılı Elektrik Enerjisi Üretim Verisi						
Sıra	Enerji Kaynağı	Ölçü Birimi	Üretim Miktarı	Dünya Üretimi İçinde Payı		
1	Elektrik	terawatt/saat	6142,5	24,80		

Kaynak: (BP, 2017, s. 8-46), (The World Bank, 2017)

Rezervleri ile doğru orantılı olarak 2016 yılında gerçekleştirdiği toplam 3053 milyon tep'lik enerji tüketiminin en önemli kaynağı da kömür olmuştur. Toplam enerji tüketimi içerisinde kömürün payı % 61,83'dür. Ancak Çin'in enerji tüketiminde kömürün en önemli aktör olarak yer alması ülkede hava kirliliğine neden olduğu için Çin Ulusal Enerji Ajansı bu durumu önlemek adına 2020 yılına kadar kömürün enerji tüketimindeki payını azaltmayı planlamaktadır. Ayrıca yine kömür bağımlılığının azalması adına iç enerji piyasasında yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanım payının 2020 yılında %15 seviyesine ve 2030 yılında ise %20 seviyesine çıkarılması hedeflenmektedir.

Petrol tüketimi ülkenin iç tüketim dağılımında %18,96'lık oran ile ikinci sıradadır. Ancak petrolün gelecekteki yeri Çin için daha farklı olacaktır. Uluslararası Enerji Ajansı'nın 2030 projeksiyonlarına göre Çin, Amerika Birleşik Devletleri'ni ilgili yılda petrol tüketiminde geçecektir. (Jiang & Ding, 2014, s. 10) 2016 yılı verilerinden çok rahat çıkarsama yapılabileceği üzere Petrol gelecekte Çin için en önemli enerji krizinin habercisi durumdadır. 2016 yılı verilerine göre Çin petrol üretimi ile dünya üretim payında %4,30'luk orana sahip iken dünya tüketim payında %12,80'lik orana sahiptir. Çin için bir diğer önemli amaç da ülkede petrol ve kömür kullanımının doğalgaz kullanımı ile ikama edilmesidir. (Duran & Purevsuren, 2016, s. 86) Mevcut durumda doğalgaz kullanımının iç tüketimdeki payı %6,20 seviyesindedir. Çin sahip olduğu doğalgaz kaynaklarından daha etkin yararlanarak doğalgazın ağırlığını daha da artırma politikası gütmektedir.

Çin aynı zamanda önemli bir hidroelektrik potansiyeline sahip ülkedir. Dünya'da tüketilen hidroelektrik enerji tüketiminin yaklaşık %30'u Çin tarafından gerçekleştirilmektedir. Ayrıca Çin, kendi tüketimi içerisinde payları çok yüksek olmasa da özellikle dünya tüketimi içerisinde Nükleer ve Yenilenebilir enerji kaynakları kullanımında da ön plana çıkmaktadır. Çin'in gelecek stratejisi arasında fosil kaynaklardan ziyade yenilenebilir kaynakları ön plana çıkartmak olduğu çok rahatlıkla ifade edilebilir. Ayrıca elektrik üretiminde de toplam dünya elektrik üretiminin neredeyse dörtte biri Çin tarafından gerçekleştirilmektedir.

Küresel anlamda dünya üzerinde önemli etkiler bırakan 2009 Küresel Finans Krizi'nin yansımaları sadece ekonomik olarak kalmamıştır. Kriz günümüzde etkileri hala süren bir takım jeopolitik sonuçları da beraberinde getirmiştir. Kriz sürecine kadar zaten özellikle 2003 Irak Savaşı'ndan sonra iyice zayıflamış olan Amerika Birleşik Devletleri ekonomik açıdan ve ideoloji boyutundan daha da güçsüzleşmiştir. Ancak bu dönemde süper güç olarak nitelendirilen Amerika'nın karşısına sistem içerisinde yükselen güçler olarak hem Rusya hem de Çin çıkmıştır. Çin kriz zamanında bile dünya ticaretindeki payını artırarak yüzde 10 seviyesine çıkarmıştır. (Aslan, 2014, s. 30)

Çin'de Deng'in iktidara geçmesi ile planladığı ve ilk olarak 1990 yılı yıllarda sonuçlarını göstermeye başlayan ekonomik program 1995 yılından itibaren Çin ekonomisinin enerjiye ithalatının maruz kalmasına sebebiyet vermiştir. Bu ithalat

orani sürekli artarak devam etmiş ve 2009 yılında ülkenin güvenlik sınırını aşacak bir konuma gelmiştir. Dünya ülkeleri enerji güvenlik politikalarının temelinde ekonomik gelişmelerinin istikrarlı bir biçimde sekteye uğramadan devam etmesini amaçlarlar. Ancak Çin için enerji güvenliği tanımı bundan daha fazla içeriğe sahiptir. Çin siyasi yapısı gereği ekonomik gelişimini sağladığı ölçüde halkının refah seviyesi artacak, ordusu hızlı bir modernizasyona kavuşacak ve rejimin devamlılığı sağlanmış olacaktır. Bu durum günümüzde Çin dış politikasının en temel stratejisidir. Çin enerji kaynakları önemli ve bol olan ülkeler ile öncelikli olarak ilişki kurmayı prensip olarak görmektedir. Bu tanıma uyan ülkelerin de genellikle ya az gelişmiş ya da gelişmekte olan Ortadoğu ve Afrika ülkeleri olması Çin'in daha rahat bu prensibinin gereklerini yapabilmesini sağlamaktadır. (Karaca, 2012, s. 93)

Çin 2001 yılında küresel ekonomik ilişkilerini daha da pekiştirebilmek adına Dünya Ticaret Örgütü (WTO)'ne üye olmuştur. Bu durum Çin'in sahip olduğu ucuz işgücü potansiyeli sayesinde küresel pazarda daha rahat rekabet edebilmesine olanak sağlamıştır. Çin süregelen zaman diliminde bu süreçte önüne çeşitli ticari bariyerler konulsa da büyümesini sürdürmüş ve bugün tekstil ve giyim alanlarında dünya ihracat lideri olmuştur. (Azer, 2012, s. 233) Çin ekonomik kalkınma temelinde giriştiği bu büyüme hamlesi ile küresel arenada Amerika ve Rusya'nın karşısına rakip olarak çıkmıştır. Çin günümüzde barışçıl bir kalkınma politikası izleyerek sağladığı ekonomik büyüme performansının devamlılığını sağlamaktadır. Çin'in ekonomik büyümesinin temelinde iki ana faktör yatmaktadır. Bu faktörler endüstrileşme ve kentleşmedir. Bu iki gelişimin de yaşanması Çin'i doğalgaz, kömür ve petrol ithalatçısı bir ülke olmaya zorlamaktadır. Çin'in fosil yenilenemez enerji kaynaklarına özellikle petrole olan talebi ve bağımlılığı gün geçtikçe artarak sürmektedir. Bu faktör hem Çin'in Asya Pasifik ülkeleri ile arasındaki enerji akışını olumsuz bir şekilde etkilemekte aynı zamanda küresel arenada da bir güvenlik sorunu oluşmasına yol açmaktadır. Mevcut durum sürdüğü takdir de ki beklenti sürmesi yönündedir Çin'in enerji talebi gelecekte daha da fazla artacak ve bunun doğrultusunda önemli ölçüce bir arz sorunu ile karşılaşacaktır. (Yorulmaz M. , 2015, s. 286)

Çin'in enerji talebi hakkında yapılacak bugüne ve yarına yönelik analizlerin temel konusunu Çin'in enerji güvenliği stratejileri ve gelecekte karşılaşması

muhtemel enerji arz sorununa yönelik olarak sunacağı çözüm önerileri oluşturmaktadır. Günümüzde Çin enerji güvenliğini tam manası ile sağlayabilmiş değildir. Özellikle siyasal anlamda doğalgaz ve petrol alanındaki tedarikçi bazı ülkeler ile sorunlar yaşaması, komşuları ile enerji kaynakları üzerindeki rekabet girişimleri ve en önemlisi Amerika Birleşik Devletleri ile yaşanan gerginlikler enerji güvenliğinin sağlanamamasının temel sebepleri olarak gösterilebilir. Enerji güvenliği açısından yukarıda sayılan hususlar babında Çin'in orta ve uzun vadeli çözüm arayışı için elinde önemli konu başlıkları olduğu görülmektedir. Bu gelişmelerin sonucu olarak Çin'in küresel ölçekte canlı ve etkin bir enerji diplomasisi süreci yürütme girişimlerine başlaması, karşılıklı işbirliği gayretleri içinde olması ve transit enerji hatları konusunda ortaklık isteğinde bulunması önemli örnekler olarak verilebilir. Ancak Çin'in içinde bulunduğu Doğu ve Güneydoğu Asya bölgesinde yer alan diğer komşuları ile yaşadığı gerginlikler ve rekabet ortamı enerji diplomasisi açısından istediği sonuçları tam manası ile alamamasına sebep olmaktadır. (Yorulmaz M. , 2015, s. 286-287)

Yıllık bazda yaklaşık %10 büyüme seviyesini 2002-2012 yılları arasında yakalayan Çin bu sayede ülkesinde yaşayan milyonlarca insanın hayat standardının yükselmesini sağlamıştır. Ancak sağlanan bu büyümenin negatif yanı aşırı derecede enerji tüketimine sebebiyet vermesi olmuştur. 1980'li yılların başından itibaren sağlanan ortalama ekonomik büyüme %10 seviyesinde iken enerji tüketimindeki artış üç katına ulaşmıştır. Bugün Dünya üzerinde bulunan en önemli kömür rezervi ülkelerinden olan Çin sürdürülebilir ekonomik gelişimini kömür temelinde sürdürmüştür. (Yorulmaz M. , 2015, s. 289-290)

Çin'in bugün petrol tüketiminde de kendi kendine yetemeyen bir ülke olduğu verilerinden çok rahat bir biçimde anlaşılmaktadır. Petrol ihtiyacının %40'ını ithal ederek karşılayan Çin dünya petrol tüketiminin 2016 yılı itibari ile %12,80'ine sahiptir. Kazakistan ve Çin arasında 2006 yılında petrol boru hattının işleme açılması ve akabinde Sibiryaya,-Çin boru hattının da 2011 yılında işletmeye alınması ile birlikte Çin'in en önemli petrol ithalatçıları olan Ortadoğu ve Afrika ülkelerinin yanında Çin ve Rusya'da yerini almıştır. Günümüzde Dünya üzerindeki ülkelerin petrol'e olan talep büyümesinin üçte birinden daha fazla bir dilimi Çin'e aittir. (Erdoğan, 2016, s. 147-148)

Diğer bir birincil enerji kaynağı olan doğalgaz açısından Çin orta düzeyde bir tüketici konumundadır. Ancak artan enerji talebi karşısında 2035 yılında doğalgaz talebinde de üç katlık bir artış yaşanacağı öngörülmektedir. Bunun en temel sebebi ise sanayi kuruluşlarında, elektrik santrallerinde ve ısınma ihtiyacında en temel faktörün doğalgaz olarak kullanılmasıdır. Sonuç olarak genelleme yapıldığında Çin'in artan enerji tüketimi ve sonucunda enerji talebi ile karşı karşıya olması enerji güvenliğini olumsuz biçimde etkileyen en önemli etkidir. Bu değişkenler dikkate alındığında Çin'in gelecek dönemlerde petrol ve doğalgaz üzerine stratejisini kurması gerekliliği ön plana çıkmaktadır. (Yorulmaz M. , 2015, s. 290-291) Dünya'nın en büyük ekonomilerinin başında gelen Çin'in aşırı yüksek bir doğalgaz talebi ile karşı karşıya kalması ve 2020 yılına kadar olan zaman diliminde bu talebin %30'unu kendisinin karşılaması öngörülmektedir. (Özdemir, 2017, s. 72-73)

Bu kapsamda Çin petrol ve doğalgaz temelli artış gösteren enerji güvenliğini koruyabilmek amacı ile kendi coğrafi sınırlarının ötesine geçebilmeli ve buradan aldığı güç ile enerji gücü ve kapasitesini geliştirme yoluna gitmelidir. (Jain & Bambawaleand, 2010, s. 1949)Çin savunma sanayi alanında önemli gelişmeler yaşamaktadır. Son yıllarda ordusunu modernizasyona sokmuş ve bu modernizasyon programının temeline de enerji tedarikini özellikle Doğu ve Güneydoğu Asya'da korumayı oturtmuştur.

Çin'in enerji diplomasisinde önemli başlıklardan ilki sürdürülebilir bir enerji tüketimidir. Çin enerji güvenliğini sağlamak ve sürdürülebilir bir zemine oturma isteğini ancak ve ancak enerji kullanımını sınırlayarak ve bunun doğrultusunda enerji ithalatını azaltarak sağlayabilir. Çin bu amaç kapsamında uzun vadeli programında özellikle enerji tüketimini kısıtlayıcı önlemlere ve fosil kaynaklar yerine yenilenebilir kaynakların ikame edilmesine yer vermiştir. Yine Çin büyük miktarda kömür ithalatçısıdır. Çin günümüzde farklı ülkelerden kömür ithal edebilmekte ve bu sayede uluslararası birçok kaynaktan fayda sağlayabilmektedir. Ancak Çin'in kömür ithalatındaki rahatlığı petrol ve doğalgaz ithalatı tarafında bulunmamaktadır. Petrol ve doğalgaz ithalatında daha fazla engeller ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda Çin petrol ve doğalgaz ithalatı hususunda ülkeler ile daha fazla diplomatik ilişkiler geliştirmeli ve engelleri bertaraf etme yolunda önlemler alarak stratejiler geliştirmelidir. (Yorulmaz M. , 2015, s. 292)

Çin doğalgaz ithalatının önemli bir bölümünü Rusya ve Orta Asya ülkeleri ile kurmuş olduğu nakil hatları aracılığı ile gerçekleştirmektedir. 2015 yılında Çin nakit hatları üzerinden Rusya'dan 68 milyar metreküp, Orta Asya ülkelerinden toplamda 60 milyar metreküp doğalgaz ithalatı yapmıştır. Çin Rusya ile doğu Sibirya doğalgazının ek arzı hususunda bir anlaşmaya varabilirse doğalgaz ithalatı bakımından önemli ölçüde güvenliğe ulaşmış olacaktır. Orta Asya Türki Cumhuriyetlerinden Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan 2010 yılında Çin ile Orta Asya-Çin doğalgaz boru hattı kurulması hakkında önemli bir enerji işbirliği anlaşması yapmışlardır. (Seaman, 2010, s. 24)

Anlaşma ile Türkmenistan Çin tarafından talep edilen doğalgaz miktarının yaklaşık olarak %80'ini karşılayabilecektir. Gelecek 15-20 yıllık süreçte bu üç Orta Asya ülkesinin Çin'in toplam doğalgaz ithalatı içerisindeki payının üçte bir olması beklenmektedir. Rusya'dan doğalgaz ithalatını ise sıvılaştırılmış petrol gazı olarak gemiler aracılığı ile yapan Çin için bu işlemin maliyeti boru hattı kurmaktan daha azdır. Her ne kadar yukarıda anlatılan hususlar ışığında Çin'in doğalgaz tedarikinde bir problem gözüküyor gibi olsa da Orta Asya ülkeleri ile yaşanan inişli çıkışlı ilişkilerin gelecek yıllar da Çin'in enerji arz güvenliğini olumsuz anlamda etkilemesi muhtemeldir. (Yorulmaz M. , 2015, s. 294-296)

Çin kendisi dışındaki aktörlerin rekabet ve çatışma koşulları içinde olmasından dolayı petrol arz güvenliği noktasından kendisine bunu tehdit olarak görmektedir. Çin'in mevcut petrol ithalatı beraberinde güvenlik sorununu barındırmaktadır. Çin'in toplam petrol ithalatının %80'lik dilimi Endonezya ve Malezya arasında kalan Malakka Boğazı üzerinden geçmektedir. Ancak boğaz üzerinde korsan saldırıları olabildiğinde fazlaca gerçekleşmektedir. Bu sebepten dolayı da ABD donanması bölgede konuşlandırılmıştır. Ancak muhtemel bir ABD-Çin arasında yaşanacak gerilimde ABD donanmasının gemilerinin Çin'in Malakka Boğazı üzerinden petrol ithalatını engellemesi olasılığı Çin tarafından bir tehdit olarak görülmektedir. (Kong, 2011, s. 53)

Çin petrol ithalatının en önemli kısmını Irak üzerinden gerçekleştirmektedir. Irak ile alım anlaşmaları bulunan Çin'in Irak kanalından yaptığı petrol sevkiyatının sürdürülebilirliği bakımından da bir güvenlik sorunu görmemektedir. Ayrıca yine Çin'in önemli petrol ithalatçılarından bir diğeri de İran'dır. Çin İran'ın uluslararası

siyasetteki itilmek istendiği yalnızlığından faydalanmakta ve İran ile olan ilişkilerini en üst seviyede tutmaktadır. Ancak İran'a yönelik uluslararası görünümüm değişmesi, batı ile entegrasyon sürecine girilmesi gibi durumlarda Çin, İran üzerinden de önemli bir enerji arz güvenliği sorununa maruz kalabilir. Yine Çin'in bir diğer önemli petrol ithalatçıları da Malakka Boğazı çevresindeki genellikle siyasi bakımdan istikrarsız olan ülkelerdir. Bu da Çin'in petrol ithalat görünümünde gelecekte olması muhtemel sorun başlıklardan bir tanesidir. (Yorulmaz M. , 2015, s. 296-297)

Çin petrol ithalatının boru hatları üzerinden yapılabilmesi adına iki önemli boru hattına sahiptir. Bunlardan ilki Rusya diğeri Kazakistan ile olan boru hattıdır. Rusya ile olan boru hattından ilk sevkiyat 2011 yılında yapılmış ve Rusya Çin'e yıllık 15 milyon ton olmak kaydı ile 20 yıl petrol tedariki garantisini vermiştir. Ancak Rusya'nın bu kadar transferi yapabileceği hakkında şüpheler bulunmaktadır. Çin'in diğer önemli boru hattı olan Kazakistan ile kurduğu boru hattından Kazakistan petrol üretiminin %40'ını satın almaktadır. Bu boru hattından ilk sevkiyat 2006 yılında başlamış ve 2011 yılında günlük 400.000 varile ulaşmıştır. Çin diğerleri kadar önemli olmasa da üçüncü bir boru hattına daha sahiptir. Myanmar ile olan bu boru hattı 2013 yılında tamamlanmıştır. Beklentiler Myanmar üzerinden sağlanan petrol ithalatının Çin'in petrol tüketiminin %3,5'lük kısmını karşılamasıdır. Çin'in doğalgaz tedarikinde olduğu gibi petrol tedarikinde de mevcut rekabet ve bölgesel sorunlar sebebi ile yeni önlemler alması alternatif hatlar kurması gerekmektedir. (Yorulmaz M. , 2015, s. 297-299)

Çin artan nüfusu ve bu nüfus artışının getirmiş olduğu önlenmez enerji talebi artışına karşılık enerji güvenliği ve enerji arzında sorun yaşamamak adına alternatif çözüm önerileri geliştirmelidir. Aksi takdirde Çin'in enerji üzerinden dış ülkelere bağımlılığı giderek artan bir şekilde sürecektir. Her ne kadar günümüz verilerine göre Çin'in enerji bağımlılığı makul seviyede karşılanabilir durumda olsa da siyasi manada Çin'in gerilimli bir atmosfer içerisinde bulunması, aşırı enerji tüketiminin sürmesi, dar pazar alanı ve yenilenebilir enerji kaynaklarına gereken ihtimamın gösterilmemesi, uygulamaların yetersiz kalması, alternatif boru hatlarının kurulamaması, uluslararası arenada ülkeler arasında yer alan sert rekabet koşulları ve daha da önemlisi küresel ölçekteki diğer büyük güçlerin Güney ve Doğu Çin

Denizi'ne yönelik amaçları gibi tüm etmenler gelecek 15-20 yıllık süreçte Çin'in enerji güvenliği hususunda başının önemli ölçüde dertte olduğunu göstermektedir. (Yorulmaz M. , 2015, s. 300)

Bu durumlardan bazılarının farkında olan Çin, arama faaliyetlerine hız vermiştir. Arama faaliyetlerinin en önemli sonucu olarak Güney Çin Denizi'nde büyük bir petrol rezervi bulmuştur. Ancak tabii ki rezervlerin bulunması yeterli bir olay değildir. Rezervlerin tahmini değerlere dayanması, çıkarma zorluklarının bulunması ve diğer aktörlerin bölge üzerinde amaçlarının olması muhtemel problemlerdendir. (Tatar & Şadan, 2015, s. 315) Çin bugün büyüklüğünün kendisine getirmiş olduğu büyük bir enerji arz güvenliği sorunu ile beraber sıcak çatışmalara gebe şekilde küresel dünya düzeninde ilerleyişini sürdürmektedir.

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

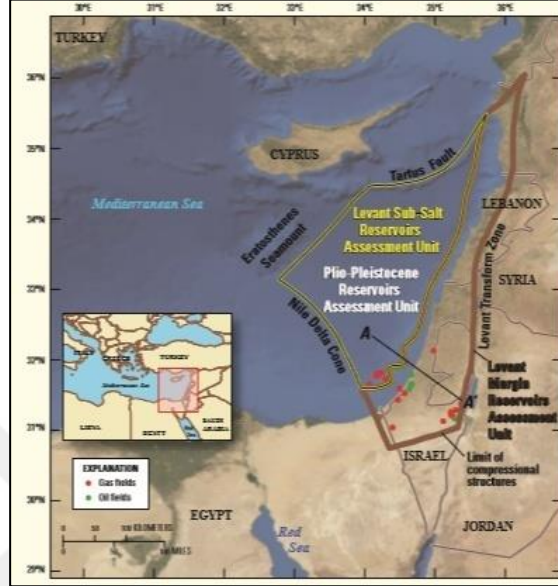
3.1. Doğu Akdeniz'in Jeopolitik Konumu ve Enerji Görünümü

Doğu Akdeniz bölgesi küresel ölçekte siyasi, sosyal, askeri ve ekonomik bakımdan öneme haiz stratejik bir noktadır. Yapılan çalışmalar üzerinden genellendirme yapıldığında Tunus Bon Burnu ile Sicilya Adası'nın Lilibeo burnu arasında çizilen hattın doğusunda kalan bölge Doğu Akdeniz olarak tanımlanmaktadır. Buradan hareketle bölgenin içerisine Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Türkiye, Mısır, Libya, Tunus, İtalya, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek-Karadağ, Arnavutluk ve Yunanistan girmektedir. Bölgenin en önemli özelliği dünya üzerindeki en önemli enerji merkezlerinden bir tanesi olan Ortadoğu Bölgesi ile en önemli pazarlardan bir tanesi olan Avrupa'yı birbirine bağlayan Süveyş Kanalı'nı da bünyesinde barındırmasıdır. Doğu Akdeniz bölgesi tüm bu özellikleri ile tarih boyunca tüm medeniyetler tarafından ilgi görmüştür. Özellikle Mezopotamya ve Anadolu gibi önemli toprakları içinde barındırması bölgenin önemini tarihsel süreç içerisinde daha da artırmıştır. Tüm bu özelliklerden dolayı bölge önemli ticaret yollarının kesişim noktasında yer almış, ekonomik hayatın merkezi konumunda bulunmuştur. Her ne kadar Ümit Burnu'nun keşfi bölgenin stratejik ve ekonomik açıdan azaltmış olsa da Süveyş Kanalı'nın açılması yeniden canlılığa sebebiyet vermiştir.

Dünya üzerinde Uzakdoğu Bölgesi ile Avrupa Bölgesi arasında gerçekleşen ticaretin büyüklüğünün artması ile bağlantılı olacak şekilde bölgenin ticari önemi de günümüzde artarak sürmektedir. Akdeniz sularında dünya üzerindeki toplam deniz trafiğinin üçte ikisine tekabül edecek sayıda olan 200.000 gemi yılda seyretmektedir. Akdeniz dünya üzerindeki su kütlelerinin sadece yaklaşık olarak %1'lik kısmını oluşturmaktadır. Kapladığı alan ve yürütülen gemi trafiği düşünüldüğünde bölgenin bir kere daha önemi görülmektedir. Akdeniz ticaretinin bu denli önemli seviyede olmasının sebebi enerji kaynaklarının taşınma güzergahı olmasıdır. Özellikle Avrupa ülkelerinin enerji taleplerinin karşılanması için nakledilen enerjinin yaklaşık %70'lik dilimi Akdeniz üzerindeki deniz ticareti ile iletilmektedir. 2006 yılında hizmete açılan ve Azeri petrolünün Ceyhan üzerinden dünya pazarlarına sunulmasına fırsat

tanıyan Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı da özellikle İskenderun körfezini hareketlendirmiştir. (Sandıklı, Budak, & Ünal, 2013, s. 4)

Şekil 7. Doğu Akdeniz Enerji Havzası Görünümü

Kaynak: (Schenk, 2010, s. 1)

Doğu Akdeniz jeopolitik konumu ile olduğu kadar bünyesinde barındırmış olduğu enerji rezervleri ile de önemini ortaya koymaktadır. Bölge özellikle Avrupa, Afrika ve Asya kıtalarının kesişim güzergahında olması, Ortadoğu üzerindeki önemli fosil enerji kaynaklarına yakınlığı ve akabinde üzerinden geçen deniz taşımacılık hatları ve yine kendisi üzerinden dünya enerji ticaretinin %30'unun, Avrupalı devletlerin petrol talebinin ise %70'inin karşılanması havzanın enerji sektörü açısından da önemini ortaya koymaktadır. (Karagöl, Ateş, Kaya, & Kızılkaya, 2016, s. 55-56)

Bu sebeplerden dolayı herhangi bir fiziki sınırı olmasa da Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere ve Rusya gibi küresel güçler de Doğu Akdeniz bölgesine önem atfetmektedir. Bu politika kapsamında Amerika Birleşik Devletleri bölgede her zaman savaş gemilerini tutmakta, bölge ülkeleri ile siyasi anlamda ikili ilişkilerini en üst düzeyde tutmaya çalışmakta beraberinde İncirlik Üssü aracılığı ile de bölge üzerindeki hakimiyetini ve gücünü pekiştirmeye çalışmaktadır. Bir diğer küresel güç olan Rusya da ikili ülke ilişkilerine önem vermekte ayrıca Tartus Askeri Üssü ile de bölge genelinde ulusal ve uluslararası çıkarlarını korumaya gayret göstermektedir. Rusya özellikle bu çabasını Esed rejimine verdiği destek üzerinden pratiğe dökerken,

İngiltere de Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nde bulunan iki adet askeri üssü ve buradaki askeri teçhizatları ile bölge üzerinde söz sahibi olma isteğini yinelemektedir.

Bölgenin günümüzde zengin hidrokarbon rezervlerine sahip olması bölge üzerindeki ilginin artmasının sebeplerindendir. Günümüzde yapılan son araştırmalar neticesinde elde edilen bulgulara göre Doğu Akdeniz bölgesi üzerinde bulunan enerji havzalarının barındırdığı toplam enerji rezervi yaklaşık 30 milyar varil petrole eşdeğer petrol, doğalgaz ve sıvı doğalgazdır. Bu rezerv miktarının yaklaşık olarak piyasa değeri 1.5 trilyon Amerikan dolarıdır. (Schenk, 2010, s. 1)

Ancak uzmanlar tarafından buradaki mevcut rezervlerin ne kadarının günümüz teknolojileri ile çıkarılmaya müsait olduğu, hangi bölgeler üzerinde yapılacak sondaj çalışmalarının daha verimli olabileceği hususları araştırılmaktadır. Bu sebeplerden dolayı bölgenin yakın bir gelecekte küresel ölçekte önemli bir enerji merkezi olması düşünülmektedir. Doğu Akdeniz enerji havzasındaki enerji rezervlerinin keşfedilerek pazarlanması sürecindeki çalışmalar ilk olarak 1960 yılında İsrail tarafından gerçekleştirilmiştir. (Gürel, Mullen, & Tzimitras, 2013, s. 1) Bugüne kadar Doğu Akdeniz bölgesinde keşfedilen önem arz eden doğalgaz sahaları tablo 36'da listelenmektedir.

Bugün Doğu Akdeniz bölgesinde yer alan 2015 yılında Mısır Münhasır Ekonomik Bölgesi içerisinde keşfedilen 850 milyar metreküp büyüklüğünde olan Zohr rezervi beraberinde 2009 yılında İsrail Münhasır Ekonomik Bölgesi içerisinde keşfedilen Tamar ve 2010 yılında keşfedilen Levithan rezervleri yaklaşık olarak 900 milyar metreküp büyüklüğünde olup bölgenin en önemli rezervlerindedir. Ayrıca yine 198 milyar metreküplük Afrodit sahası da GKRY tarafından keşfedilen bir diğer önemli rezervdir. (Karagöl & Özdemir, 2017, s. 13-14)

Ayrıca bölge üzerindeki sorulması gereken diğer önemli soruda rezervlerin çıkarılması durumunda hangi şartlar altında paylaşımının yapılacağıdır. Özellikle Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin de garantör ülkesi olan ve Doğu Akdeniz havzası üzerinde en uzun sınıra sahip olan Türkiye Cumhuriyet paylaşım tartışmalarının dışında kalması mantıklı bir seçenek değildir. Türkiye özellikle Doğu Akdeniz havzası içerisinde İsrail açıklarında keşfedilen Tamar ve Levithan doğalgaz rezervleri ile Güney Kıbrıs Rum Yönetimi tarafından bulunan doğalgaz rezervlerinin

kullanım ve nakil şartları hususunda yapılan tartışmaların başat aktörlerinden birisi olarak konumlanmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti birçok açıdan bölgedeki enerji denkleminin en önemli oyuncusu olarak görülmektedir.

Tablo 36. Doğu Akdeniz'de Keşfedilmiş Doğalgaz Rezervleri

Ülke Adı	Keşif Yılı	Saha Adı	Rezerv (milyar metreküp)
GKRY	2011	Afrodit	198
İsrail	1999	Noa	1,1
İsrail	2000	Mari-B	42
İsrail	2009	Dalit	14,1
İsrail	2009	Tamar	283
İsrail	2010	Leviathan	509
İsrail	2011	Dolphin	2,2
İsrail	2012	Shimshon	8,4
İsrail	2012	Tanin	33,9
İsrail	2013	Karish	50,9
Filistin	2000	Gaza Marine	28,3
Mısır	2015	Zohr	850

Kaynak: (Karagöl & Özdemir, 2017, s. 14)

Türkiye doğalgaz boru hatları inşasında uzun süren deneyimlere sahiptir. Türkiye ayrıca halihazırda birçok enerji nakil hattına ev sahipliği yapmasından dolayı da bölgede enerji merkezi haline gelmiştir. Türkiye ayrıca 2017 yılı Mayıs ayı itibari ile 4.135,45 Milyon Smetreküp ile bölgenin en büyük doğalgaz ithalatçısıdır. (Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, Temmuz 2017, s. 4) Ayrıca yapılan analizler ve değerlendirmeler neticesinde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve İsrail tarafından bulunan doğalgaz yataklarının da dünya pazarlarına satışı için en mantıklı seçeneğin Türkiye olduğunu göstermektedir.

Bölge üzerindeki yer alan ülkelerin önemli bir bölümünde görülen siyasi istikrarsızlık ve belirsizlik süreçleri beraberinde keşfedilen hidrokarbon rezervlerinin çıkarılması için gerekli maliyetlerin aşırı derecede yüksek olması planlanan birçok

enerji projesinin ertelenmesine sebebiyet vermektedir. Özellikle enerji keşifleri konusunda bölgedeki başat aktörlerden birisi olan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi içerisinde süren ekonomik sorunlar, maddi imkansızlıklar devlet bütçesinden pay ayırlamaması akabinde dünya genelinde de enerji aktörleri tarafından doğalgaz talebinde azalma meydana gelmesi ve durgunluk oluşması sebebiyle bölgedeki hidrokarbon rezervleri üzerinde gerçekleştirilen sondaj çalışmalarının hızı yavaşlamış, bazı uluslararası şirketler yatırımdan çekilmiştir.

3.2. Doğu Akdeniz’de Bir Liman: Kıbrıs Sorununa Tarihsel Süreç İtibariyle Genel Bakış ve Adanın Günümüzdeki Durumu

Doğu Akdeniz’in stratejik açıdan önemli bir adası olan Kıbrıs 1878 yılında düzenlenen Berlin Konferansı’na kadar yaklaşık 300 yıllık bir süre boyunca Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde varlığını sürdürmüştür. İngiltere’nin ise Kıbrıs üzerindeki ilgisi 19. Yüzyıldan itibaren devam eden bir süreç olarak gelişmiştir. Kıbrıs adasının yönetimi Berlin Anlaşması ile Osmanlı İmparatorluğu’nda çıkarak İngiltere’ye geçmiştir. Bu değişikliğe sebebiyet veren Berlin Anlaşması, Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu arasında yaşanan ve tarihe 93 harbi olarak geçen Osmanlı-Rus savaşı sırasında İngiltere’nin Osmanlı İmparatorluğu’nu desteklemesinden doğmuştur. Berlin Anlaşması’nın hükümlerinden bir tanesi de Kıbrıs adası üzerinde yaşayan vatandaşlardan toplanan yıllık yaklaşık 900.000 altının Osmanlı İmparatorluğu’na verilmesi maddesiydi. Bu maddenin uygulanması birinci dünya savaşına kadar sürmüştür. 1914 yılında ise Kıbrıs adasının kontrolü resmen İngiltere’ye geçmiştir. Türkiye imzalamış olduğu Lozan Anlaşması’nın yirminci maddesi uyarınca bu kontrol değişikliğini de resmen tanımıştır. 1914 yılından 1925 yılına kadar geçen sürede Kıbrıs adasının yönetimi İngiliz Yüksek Komiserleri tarafından gerçekleştirilmiş olup ada daha sonra İngiliz Sömürge Nizamnamesi bünyesine alınmıştır. (Özgöker & Çelik, 2015, s. 250)

Ada üzerinde yaşayan Rumlar 1931 yılında İngiltere yönetimine karşı ayaklanmışlar ve Yunanistan’a bağlanmak istemişlerdir. İngiltere bu gerçekleştirilen isyanı bastırmış ve 1943 yılına dek ada üzerinde sıkı güvenlik tedbirleri uygulamıştır. O dönem Kıbrıs halkı özellikle de Rumlar İngiltere hakimiyetini sert bir dille eleştirmişlerdir. Kıbrıslı Rumların en büyük amacı Yunanistan’a bağlanmak

istekleriydi. İngiltere Rumların bu başkaldırısına karşı kilise vergilerini almasını kaldırmış ve ana dillerini konuşmalarını yasaklamıştır.

Bu gelişmeler üzerine Rumlar kendileri arasında halkoylaması gerçekleştirmişlerdir. 1953 yılında Kıbrıs Adası'nın Valisine Yunanistan'a bağlanma talebini içerek halkoylaması sonucu Rumlar tarafından sunulmuştur. Kıbrıs Valisi tarafından bu talep geri çevrilmiştir. Ada üzerinde tüm bu gelişmeler yaşanırken mahalli idareler seçimleri de gerçekleştirilmiştir. Yine bu dönem sürecinde Kıbrıs adası üzerinde yaşayan Türkler de kendi aralarında birlik oluşturmaya başlamışlardır. Ada üzerinde yaşayan Rumların ortak talebi direkt olarak Yunanistan'a bağlanmak iken Türkler iki farklı görüş üzerinde yoğunlaşmışlardır. Birinci grup başını Dr. Fazıl Küçük'ün çektiği ve İngilizler ile meşru müdafaa edilmesini savunan kesimdi. İkinci grup ise daha yumuşak söylem ve üslup ile politika izlenilmesi amacını gütmektedir.

O dönem yine Rum kesimi içerisinde Kıbrıs Rum Başpiskoposu olan Makaryos adanın Yunanistan'a bağlanması amacı ile çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmalar kapsamında Makaryos, Albay Grivas'a Kıbrıslı Savaşçıların Milli Organizasyonu (EOKA)'yı kurdurmuştur. Kurulan bu silahlı örgüt 1955 yılı içerisinde hem İngilizlere hem de Türklere karşı silahlı eylemler gerçekleştirmiştir. Yine bu süreç içerisinde Türkiye Cumhuriyeti halkının Kıbrıs üzerinde ilgisi Hürriyet Gazetesi Başyazarı Sedat Simavi'nin Kıbrıs ile ilgili yazıları ile başlamıştır.

İngiltere 1955 yılında kendi iç meselesi olarak gördüğü olayları uluslararası mecralara taşımama özelliğinden vazgeçmiş bu kapsamda Türkiye ve Yunanistan'ı Ada ile ilgili görüşmeler yapmak üzere Londra'da toplantıya çağırmıştır. Fakat bu toplantıda herhangi bir çözüme varılamamıştır. İngiltere'ye karşı sergilediği itirazlar yüzünden Makaryos tutuklanmış ve Hint Okyanusu üzerinde bir adaya sürgüne gönderilmiştir. Bu dönemde Türkiye ise adanın paylaşımı yönünde bir politika sergiliyordu. 1957 yılının Ocak ayında adanın paylaşımı hususu yönünde gösteri yapan Türklere İngilizler tarafından ateş açılmış ve yedi kişi hayatını kaybetmiştir. Bu gelişmelerin temelinde Türkiye'de de protesto amacıyla gösteriler düzenlenmiştir. 1958 yılında da toplam kırk üç tane Türk öldürülmüştür. Bunun üzerine Türkiye Cumhuriyeti tarafından İngiltere Hükümeti'ne nota verilmiş ve İngiltere tarafından tavır değişikliği sergilenmez ise adaya müdahale edileceği deklare edilmiştir. Türkiye ada üzerinde asker bulundurmasını şart göstererek Adanın bağımsızlığını

kabul etmiştir. Bu kapsamda 11 Şubat 1959 tarihinde Zürih'te Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması hususunda anlaşmaya varılmıştır. Anlaşma 19 Şubat 1959 tarihinde katılımcı taraflarca imzalanmış ve resmi olarak 16 Ağustos 1960 günü Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur.

Yapılan anlaşmalar uyarınca Kıbrıs Cumhuriyeti'nin hükümet ve diğer icracı kurumlarının %70'i Rumlardan, %30'u ise Türklerden oluşacaktı. Toplam 10 kişiden oluşan Bakanlar Kurulu'nun 7 üyesi Rum, 3 üyesi ise Türklerden oluşacaktı. Yapılan taksimat ile Mihail Hristodulu Muskos Cumhurbaşkanı, Dr. Fazıl Küçük ise Cumhurbaşkanı Yardımcısı olmuştur. İngiltere devletinin ada üzerinden etkinliğini çekmesi ile birlikte Rumlar Türkler ile ortak devlet kurma düşüncesinden geri adım atmaya başlamışlar ve Kıbrıs'ın yönetimine el koyma düşüncesine girmişlerdir. Ayrıca silahlı baskılar ile de Türkler adadan uzaklaştırılmaya çalışılmıştır. 1963 yılından itibaren Rumların uygulamaya koydukları ve Aktitas Planı adını verdikleri bu süreç aslında adanın Yunanistan ile birleşmesini içeren ülkülerinin yani enosis fikrinin bir halkasını oluşturan bileşkeydi. 30 Kasım 1963 günü Cumhurbaşkanı Makarios siyasi kurumların teşkilatlanmasını düzenleyen 13 maddelik bir yasa değişikliği sunmuştur. Adada yaşayan Kıbrıslı Türkler ise bu yasa değişikliğinin haklarını çiğnediğini belirterek hayata geçmemesi için mücadele vermişlerdir. Bu tarihten itibaren Rumlar silahlı örgütleri olan EOKA aracılığı ile 1974 yılına kadar Kıbrıs üzerinde yaşayan Türklere karşı birçok saldırı gerçekleştirmiştir. (Aljazeera Türk, 2017)

Gelişen bu olaylar sonucunda 1963 günü İngiltere, Türkiye ve Yunanistan arasında toplantı gerçekleştirilmiş ve ada üzerinde çatışmaların engellemesi amacıyla adaya Birleşmiş Milletler Barış Gücü konumlandırılması kararı alınmış ayrıca ada üzerinde güvenli bölge oluşturulmasını sağlamak adına Yeşil Hat belirlenmiştir. Cumhurbaşkanı Makarios 1964 yılında ülkenin idari yapısının omurgasını oluşturan siyasi anlaşmaları fesih ettiğini beyan etmiştir. Bu deklarasyondan itibaren adanın yönetiminde çekilen Kıbrıs Türkleri kendilerine ait bağımsız bir devlet kurma mücadelesini başlattılar. Adadaki Türkler tarafından bu sürecin yönetimi amacıyla kurulan Genel Komite daha sonradan Kıbrıs Geçici Türk Yönetimi'ne dönüşmüştür.

1974 yılında Yunanistan da askeri cunta yönetimi iktidarı ele geçirmiştir. Kıbrıs adasının Yunanistan tarafından ilhak edilmesi cunta yönetiminin en önemli

amaçları arasında yerini almıştır. Ancak cunta yönetimi Makarios'u bu amaçlarının gerçekleşmesinde en büyük engel olarak görmekteydi. Yunanistan tarafından 15 Temmuz 1974 tarihinde Makarios'a karşı askeri darbe yapılmıştır. Darbenin ardından Makarios İngiltere'ye kaçmış yerine Nikos Sampson geçici hükümet başkanı olarak duyurulmuştur. Kıbrıs darbesinden sonra adadaki cunta yönetimi hem Türklere hem de kendisine karşı olan Kıbrıslı Rumlara saldırılar düzenlemiştir.

Tüm bu gelişmeler ışığında 20 Temmuz 1974 günü Türk Silahlı Kuvvetleri Kıbrıs adasına havadan ve denizden çıkartma yapmıştır. Türk ordusu önemli başarılar kazanarak en son Girne – Lefkoşa hattını ele geçirmiştir. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararı doğrultusunda 22 Temmuz 1974 günü ateşkes ilan edilmiştir. Bu müdahalenin ardından hem Yunanistan da hem de Kıbrıs adasında bulunan cuntacı yönetimler görevlerini bırakmışlardır. Ancak gerçekleştirilen bu askeri müdahale Kıbrıs üzerindeki Türklerin tam olarak güvenliğini sağlayamamıştır. 30 Temmuz 1974 tarihinde Cenevre'de garantör devletlerin öncülüğünde toplanan konferans sonucu adadaki düzenin yeniden tesisi ve 1960 anayasasına uyum kararı alınmıştır. Ancak Rum tarafı anlaşmanın şartlarına yine uymayarak oyunbozan taraf olarak politikalarını sergilemeye devam etmiştir. Sergilenen bu tutum üzerine Türk Silahlı Kuvvetleri 13 Ağustos 1974 günü yeniden müdahaleye geçmiştir. 14 Ağustos günü Lefkoşa, 15 Ağustos günü Lefke ve Mağusa alınmış ve böylelikle Türk tarafının sınırları da çizilmiştir. Yapılan müdahalelerin sonucunda Türk ordusu 498 şehit vermiştir. Rumlar ve Yunanlılar ise toplamda 4 bin ölü, 12 bin yaralı vermiştir. Müdahale sonucu adanın detaylı idari taksimatı aşağıdaki görünüme ulaşmıştır.

Şekil 8. 1974 Kıbrıs Müdahalesi Sonrası Adanın İdari Taksimatı

Kaynak: (Harita Genel Komutanlığı Ulusal Haritacılık Kurumu, 2017)

İlk kez varılan anlaşmalar sonucunda 1960 yılında kurulmuş olan Kıbrıs Cumhuriyeti 1974 yılına tek parça halinde kadar varlığını sürdürmüştür. (Özgöker & Çelik, 2015, s. 251)1974 yılında gerçekleşen askeri müdahalenin ardından Kıbrıs Cumhuriyeti fiilen iki parçaya ayrılmıştır. Adanın artık Yunanistan ile birleşme ihtimali ortadan kalkmış, sivil hükümetler göreve başlamıştır. Günümüzde halen dahi Kıbrıs adasının siyasi durumu hakkında taraflarca bir uzlaşya varılamamıştır. Bugün Kıbrıs üzerinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ni tanımamaktadır. Ancak Güney Kıbrıs Rum Yönetimi uluslararası arenada Kıbrıs Cumhuriyeti olarak tanınmakta ve muhatap alınmaktadır.

15 Kasım 1983 günü Kıbrıs Türk Federe Devleti Meclisi almış olduğu karar ile Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu ilan etmiştir. Bugün KKTC Türkiye Cumhuriyeti dışında herhangi bir devlet tarafından uluslararası arenada tanınmamaktadır. Bağımsızlık ilanının ardından Pakistan ve Bangladeş her ne kadar Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin bağımsızlıklarını tanıdıklarını deklare etmiş olsalar da uluslararası baskılar sonucu bundan vazgeçmişlerdir. KKTC'nin başkenti Lefkoşa'dır. Ülkenin yüzölçümü 3.355 kilometrekaredir. Para birimi Türk Lirası'dır.

Ülke bütçesinin en önemli kısmını Türkiye Cumhuriyeti üzerinden aldığı yardımlar oluşturmaktadır. Nüfusu 2011 yılı itibari ile 294.906 kişidir. Ülkenin idari yapısının temelini Lefkoşa, Gazimağusa, Girne, Güzelyurt ve İskele ilçeleri oluşturmaktadır. (Aljazeera Türk, 2017)

Şekil 9. KKTC ve GKRY Konumları

Kaynak: (Aljazeera Türk, 2017)

Ada üzerinde bulunan diğer devlet Güney Kıbrıs Rum Yönetimidir. Devletin uluslararası arenada kullandığı isim Kıbrıs Cumhuriyeti'dir. Bugün Rumlar varlıklarını halen dahi 1960 yılında adada yaşayan Türkler ile birlikte kurulan bu devlet bünyesinde sürdürmektedir. Devletin başkenti Lefkoşa'dır. Ancak adanın kuzey kısmında resmi olarak egemenliği bulunmamaktadır. 1974 yılında Türkiye'nin askeri müdahalesinin ardından adanın kuzeyinde KKTC kurulmuştur. 2011 verilerine göre nüfusu 838.897'dir. Yüzölçümü 5.679 kilometrekaredir. Para birimi Euro'dur. Devlet 2004 yılında Avrupa Birliği'ne tam üye olmuştur. (Aljazeera Türk, 2017)

3.3.Kıbrıs'ta Enerji Keşifleri, Deniz Yetki Alanları ve Doğal Kaynak Paylaşım Sorunu

Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi tarafından 2001 yılının Ocak ayından itibaren Doğu Akdeniz bölgesinde özelinde ise Kıbrıs'ın güney ve güneydoğu kısmında petrol ve doğalgaz yatakları bulunduğu yönünde duyurular yapılmıştır. Bu gelişmeler bölgede "kıta sahanlığı" temelinde yeni sorunların ve

uyuşmazlıkların oluşmasına sebep olmuştur. Özellikle denizler üzerindeki yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin Uluslararası Hukuk kurallarının tarihsel süreç içerisinde oluşturduğu zorluklar beraberinde bölgenin siyasi ve fiziki açıdan karmaşık bir hal içinde bulunması Doğu Akdeniz üzerinde taraflar arasında uzun vadeli kriz ve anlaşmazlıklar oluşmasında etkili sebeplerden bir tanesi olmuştur. Bölgede mevcutta gündeme gelen deniz yetki alanları uyuşmazlıklarından en önemlisi Kıbrıs adası üzerinden gelişen anlaşmazlıklardır. Akdeniz günümüzde yarı kapalı olan ve Doğu ile Batı havzaları olmak üzere iki kısma ayrılan bir havzadır. Doğu Akdeniz bölgesinde özellikle Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve Yunanistan temelli ortaya çıkan siyasi gelişmeler diğer devletlerin haklarını zedeleyici bir politika aracı olarak varlığını sürdürmektedir. (Başeren, 2010, s. 1-2)

Günümüzde gelişen teknolojik altyapı sayesinde devletler artık açık denizlerde doğal kaynak arama/tarama faaliyetlerini gerçekleştirebilmektedir. Bu sebeplerden dolayı açık denizler üzerindeki ülkelerin yetki ve hakları ile ilgili birtakım hukuki düzenlemelerin yapılması zorunlu bir hal almıştır. İlk kez 1958 yılında Cenevre’de toplanan konferansın ardından 1960 ve 1973-1982 yılları arasında toplanan deniz hukuku konferansları ile dünya devletleri hem deniz hukukunun gelişim sürecine katkıda bulunmayı amaçlamış hem de devletlerin denizler üzerinde sahip oldukları hakların sınırları tartışılmıştır. 1958 yılında toplanan konferans esnasında ilk kez Kıta Sahaneliği Sözleşmesi üzerinden Kıta Sahaneliği kavramı devletlere bir hukuki tanım olarak belirtilmiş ve bu alan kapsamında yer alan deniz ve deniz altındaki toprakların kullanım hakları devletlere verilmiştir. Ayrıca 1982 yılında toplanan üçüncü deniz hukuku konferansı ile de Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi imzalanmış ve dünya devletlerine daha önceden kıta sahanlığı hakkı ile verilen haklar daha da artırılmış ve Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) kavramı bir hak olarak tanımlanmıştır. (Sandıklı, Budak, & Ünal, 2013, s. 14)

Kıta sahanlığı tanımı en dar kapsamda kıyıda yer alan devletin deniz altında yer alan jeolojik olarak uzantısıdır. Kıta sahanlığı kavramı en son halini 1982 yılında toplanan Üçüncü Deniz Hukuku konferansında almıştır. Bu kapsamda 1982 yılında imzalan Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi uyarınca Kıta Sahaneliği kıyı devletin mevcutta bulunan karasularının ilerisinde yer alan ve ilgili devletin

karasularının genişliğinin ölçülmesi maksadı ile kullanılan esas hatlardan başlamak üzere 200 deniz mili mesafeye kadar uzanan ve kıyı devletinin doğal manada uzantısı olan deniz alanları ile bunların toprak altında kalan kısmıdır.

Münhasır Ekonomik Bölge kavramı ise ilgili kıyı devletinin yine esas hatlarından başlangıç sağlamak üzere 200 deniz mili açığına kadar uygulamaya koyabileceği özel deniz yetki sahası alanıdır. Daha önceki dönemlerde devletlerarası deniz hukuku üzerinde resmi olarak yeri bulunmayan kavram bir teamül olarak gelişim göstermiştir. Ancak 1982 yılında toplanan Deniz Hukuku Konferansı ile resmi olarak deniz hukukunun bir parçası haline gelmiştir. (Sandıklı, Budak, & Ünal, 2013, s. 16) Münhasır Ekonomik Bölge sahildar devlete kıta sahanlığından farklı olarak 200 deniz mili mesafe içerisinde yer alan deniz alanında ayrıca bu deniz alanının altında kalan kısmında canlı ve cansız şekildeki tüm doğal kaynaklar üzerinde araştırma yapma, işletme hakkını kullanma ve muhafaza altına alma ve ekonomik olarak ilgili kaynaklardan tüm boyutları ile fayda sağlama yetkisi tanımaktadır.

Deniz Yetki Sahaları sorunu özellikle Kıbrıs adası üzerinde sıcaklığını halen dahi korumaktadır. Türkiye ve Kıbrıs arasında meydana gelmiş olan deniz yetki alanları sorununun kökeni 1970'li tarihlere kadar uzanmaktadır. 1974 yılında gerçekleştirilen askeri müdahaleden önce Kıbrıs Hükümeti adanın açıklarında bir takım uluslararası şirketlere petrol aramak için izin verme girişimleri göstermiştir. Bölge üzerinde 1977 yılında Kıbrıs Rum Hükümeti Lideri Kyprianou döneminde birtakım petrol arama çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Kıbrıs adasında yer alan deniz yetki sahaları sorunu 1980'li ve 90'lı yıllar boyunca çözümsüzlüğünü ve belirsizliğini korumuş ancak 2002 yılında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Meis adası açıklarında yer alan bir bölgeyi kendisinin Münhasır Ekonomik Bölgesi ilan edip Norveçli bir firmaya bölgede petrol arama izni vermesi ve akabinde ilgili firmanın arama gemisinin Türk Deniz Kuvvetleri'ne ait fırkateyn tarafından bölgeden çıkartılması ile gündemdeki sıcaklığını tekrar yakalamıştır. (Demiryol, 2015, s. 266)

Günümüzde hala Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunan ülkelerin üzerinde ortak mutabakata vardıkları bir deniz yetki sahaları anlaşması bulunmamaktadır. Kıta sahanlığı ve Münhasır Ekonomik Bölge anlaşmaları birbirlerine komşu devletler

arasında yapılmaktadır ancak yapılan bu anlaşmalar çıkar çatışmaları yüzünden genelde konunun ilgilisi olan üçüncü devletler tarafından kabul görmemekte ve geçerliliği ret edilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin konuya hakkındaki görüşü konunun tüm tarafları ile ortak bir mutabakat imzalanarak çözülmesi yönündedir. Ancak bu çabalara karşılık Güney Kıbrıs Rum Yönetimi kıta sahanlıklarını belirleme çalışmaları yaparken Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'ne taraf olmamasını öne sürerek Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ilgili süreçlerin dışında tutma politikası gütmüştür. Bu kapsamda bölgedeki enerji haklarını korumak isteyen Güney Kıbrıs Rum Yönetimi bölgede bulunan bazı ülkeler ile ikili anlaşmalar imzalamıştır. Bu anlaşmalardan ilk olarak imzalanana Mısır ve GKRY arasında 2003 yılında imzalanandır. Türkiye bu dönemde bu gelişmeye Avrupa Birliği ile arasında yürüttüğü üyelik müzakerelerinin zedelenmemesi adına yumuşak ve sınırlı bir tepki göstermiştir. (Stocker, 2012, s. 584-585)

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Mısır ile yaptığı bu anlaşmanın ardından 2 Nisan 2004 tarihinde yaptığı bir yasal düzenleme ile kendisine ait Münhasır Ekonomik Bölge oluşturmuştur. O dönem ada üzerinde gerçekleştirilen Annan Görüşmeleri kapsamında ilgili yasal düzenleme gereği deniz yetki sahaları sorunu gündeme alınamamıştır. Çünkü Annan planı deniz yetki sahaları sorununu adada kurulması öngörülen federe devletin bir gündemi olarak görmekteydi. Ancak GKRY yapmış olduğu bu düzenleme ile deniz yetki sahalarını bölgede yer alan hidrokarbon rezervlerini de içerir şekilde haksız bir temel ile tek taraflı belirleme yoluna gitmiştir. Bölge üzerinde GKRY'nin ikinci bir anlaşması da 2007 yılında Lübnan ile imzalanmıştır. Daha önceden 2003 yılında Mısır ve GKRY arasında imzalanmış bulunan diğer anlaşmaya nazaran Türkiye Cumhuriyeti bu anlaşmaya çok daha sert bir dille tepki göstermiş ve tavrını ortaya koymuştur. Lübnan'a bu konu hakkında diplomatik nota veren Türkiye Cumhuriyeti bu sayede anlaşmanın Lübnan Meclisi tarafından yürürlüğe girmesini engellemiştir.

Tüm bu gelişmelerin ardından Güney Kıbrıs Rum Yönetimi daha önceden tek taraflı olarak kendisince kabul ettiği Münhasır Ekonomik Bölge sınırları içerisinde bulunan yaklaşık büyüklüğü 70.000 kilometrekare olan bir alanda 13 adet sondaj sahası ilan etmiştir. İnceleme yapıldığında bu 13 sondaj sahasından 5 tanesi

Türkiye'nin kıta sahanlığını ihlal etmekte olduğu ve hatta KKTC'nin de muhtemel kıta sahanlığı ile çakıştığı görülmektedir.

GKRY 2007 yılında 13 adet sahanın 11 tanesinin işletmesi amacı ile uluslararası alanda ihale açmıştır. İhalenin ilk turunda şirketlerden teklif gelmesine rağmen herhangi bir şirkete izin verilmemiştir. Ancak Ekim 2008'de gerçekleştirilen ikinci ihalede Noble Energy şirketi "Afrodit" olarak adlandırılan 12. Bölge için ruhsat izni almıştır.

Şekil 10. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Tarafından İlan Edilen Doğalgaz Arama Bölgeleri

Kaynak: (İNSAMER İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, 2017)

Doğu Akdeniz bölgesi üzerinde Kıbrıs üzerinden gelişen deniz yetki alanları sorununda önemli bir kavşak noktası da 2010 yılı Aralık ayında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve İsrail arasında imzalanmış olan Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşması'dır. Söz konusu anlaşma kapsamında Tamar ve Levithan sahalarının İsrail Devleti'nin hakimiyet alanında olduğu tescil edilmiş ayrıca Güney Kıbrıs Rum Yönetimi tek taraflı ilan etmiş olduğu Münhasır Ekonomik Bölge'sini İsrail nezdinde tescil ettirmiştir. Bu gelişmelerin akabinde sergilenen diplomatik girişimlerin herhangi bir sonuca varmaması üzerine 22 Eylül 2011 tarihinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Hükümeti Türk Petrolleri Anonim Ortaklığı'na (TPAO)'ya Kıbrıs Adası'nın güney kısmında kalan bölgede doğalgaz ve petrol araması yapabilmesi için yetki vermiştir.

Şekil 11. KKTC ve GKRY Doğalgaz Arama Sahaları

Kaynak: (Aljazeera Türk, 2017)

Bu gelişme ışığında KKTC ve Türkiye Cumhuriyeti arasında Münhasır Ekonomik Bölge anlaşması taraflarca imzalanmış ve TPAO'ya 7 alan üzerinde arama yapması hakkı tanınmıştır. TPAO'ya ruhsat izni verilen bölgeler ile GKRY'nin arama bölgeleri arasındaki çakışma bölgeleri yukarıdaki şekilde gösterilmektedir.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi tarafından parseller üzerinde gerçekleştirilen ihalelerin sonucunda 2., 3., ve 9. Parselde yer alan çalışmaları İtalyan olan ENI ve Korea Gas Corporation konsorsiyumu yönetmektedir. Ayrıca 10. ve 11. parsel üzerindeki çalışmaları da Fransız enerji şirketi TOTAL üstlenmiştir. 12. parsel üzerinde ise Noble Energy çalışmalarını yürütmekte olup ayrıca 198 milyar metreküp büyüklüğündeki Afrodit sahasını keşfetmiştir.

GKRY tarafından ilan edilen 13 parselden 1. Parsel Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Münhasır Ekonomik Bölgesi içerisinde yer almaktadır. Ayrıca KKTC Hükümeti tarafından bu alan ile kesişen bölgede arama yapması için de TPAO'ya ruhsat tahsisi yapılmıştır. Ayrıca yine KKTC tarafından TPAO'ya verilen ruhsat tahsisinin kapsam bölgesi 2 ve 3 numaralı parseller ile de çakışmaktadır. 2 ve 3 numaralı parseller üzerinde GKRY tarafından yetkilendirilen ENI-KOGAS konsorsiyumu çalışmalarını yürütmektedir. Bu gelişmeler ile birlikte yine GKRY tarafından tahsis edilen 4., 5., 6., 7., ve 8. parseller de KKTC'nin Münhasır Ekonomik Bölgesi içerisinde yer almasına rağmen henüz bu alanlarda GKRY

tarafından herhangi bir şirkete ruhsat tahsisi yapılmamıştır. Bölgede yer alan 9. parsel üzerinde ise halihazırda ENI-KOGAS konsorsiyumu çalışmalarını yürütmektedir. 9. Parseli bünyesinde barındıran bölge de TPAO ruhsat sahası ile çakışmaktadır. Yine zengin doğalgaz yatağına sahip olduğu yapılan enerji keşifleri tarafından anlaşılan 12. parsel üzerinde de TPAO'nun arama izni bulunmasına rağmen bölgede GKRY tarafından yetkilendirilen Noble-Delek konsorsiyumu aktif şekilde çalışmalarını sürdürmektedir.

KKTC ve GKRY arasında uzun yıllardır süregelen bu anlaşmazlık bölge üzerinde var olan ve varlığı muhtemel enerji kaynaklarının verimli bir şekilde işlenmesine engel teşkil etmektedir. Özellikle Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin enerji aramaları hususunda sergilemiş olduğu vurdumduymaz tavırlar Kıbrıs adası üzerinde mutlak güç olma isteğinin sebepleri arasında gösterilebilir. Dış politika alanında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin takındığı bu tutum sebebi ile Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler nezdinde Rum Yönetimi'ne karşı 2004 ve 2007 yıllarında Doğu Akdeniz üzerindeki haklarının tahsisi için nota vermiştir. Ancak bu diplomatik girişimlerin karşısında bile Rum tarafı umursamaz tavırlarını sürdürmüştür. Bu gelişmeler sebebi ile KKTC Bakanlar Kurulu'nun TPAO'yu yetkilendirmesi temelli olarak 2014 yılında TPAO da bölgede araştırma faaliyetlerinde bulunması adına Barbaros Hayreddin Paşa Sismik Araştırma Gemisi'ni bölgeye göndermiştir. Ancak günümüze kadar geçen sürede gemi tarafından herhangi bir hidrokarbon rezervi keşfi gerçekleştirilememiştir.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi yetkilileri 2017 yılı Ocak ayında 10. parsel üzerinde de sondaj çalışmalarının başlayacağı hususunu deklare etmişlerdir. Ayrıca yapılan araştırmalarda söz konusu sahanın Doğu Akdeniz üzerinde keşfi yapılmış en büyük doğalgaz sahası olan Zohr sahası ile de benzerlik gösterdiği anlaşılmıştır. Bu gelişmelerden dolayı GKRY tarafından 2017 yılı Haziran ayında Exxon Mobil ve Qatar Petroleum konsorsiyumu ile arama/tarama anlaşması imzalamıştır. Anlaşma kapsamında ilk sondajın 2018 yılında yapılması planlanmaktadır.

Genel hatları ile bir değerlendirme yapıldığında Güney Kıbrıs Rum Yönetimi henüz 198 milyar metreküp doğalgaz rezervi keşfettiği Afrodit sahası ile ilgili henüz net bir politika stratejisi belirlemiş değildir. Saha üzerinde aktif olarak faaliyetlerini sürdüren Noble Energy tarafından 2015 yılında bir plan hazırlanmış ve yıllık olarak

8,2 milyar metreküp doğalgaz üretiminin gerçekleştirilmesi planlanmıştır. Ancak bölgede bu iş için gerekli yatırım miktarı yüksek bir boyutta olacağından GKRY'nin mevcut durumu da göz önüne alındığında 2020 yılından önce üretim yapılamayacağı tahmin edilmektedir.

Bölgenin genel itibariyle siyasi ve sosyal açıdan yapısal değerlendirmesi yapıldığında Doğu Akdeniz gazının en önemli ve muhtemel pazarlamacısı olarak düşünülen ve Kıbrıs konusunda uzlaşa ve barış temelli bir çözüm arayan ayrıca enerji kaynaklarının tüm ülkelere refah sağlayarak yararlı olmasını dileyen Türkiye Cumhuriyeti beraberinde KKTC ve karşısında ise asla en ufak bir uzlaşıdan yana olmayan GKRY bulunmaktadır. Tek başına ilan ettiği Münhasır Ekonomik Bölge üzerinden keşiflerini sürdüren GKRY keşfettiği kaynaklardan KKTC tarafının yararlanmasının engellemesi hususundaki kararlılığını sürdürmektedir.

3.4. Dünya Ülkelerinin Enerji Diplomasisi Gündeminde KKTC ve GKRY Açıklarındaki Doğalgaz Yatakları, Mevcut ve Planlanan Enerji Projeleri

Doğu Akdeniz Bölgesi'nin dünya üzerindeki önemli bir hidrokarbon yatağını bünyesinde barındırması bilinen bir olgudur. Ancak diğer bir gerçeklik de bölgede varlığı kanıtlanmış bulunan rezervlerin henüz şu aşamada küresel enerji piyasaları üzerinde oyun kurallarını değiştirici bir konumu bulunmamasıdır. Ayrıca günümüzde yükselişini sürdüren enerji talebi ve bunun ekseriyetinde düşüş gösteren petrol fiyatları göz önüne alındığında özellikle doğalgaz rezervi üzerinden enerjide gündeme gelen Kıbrıs'ın konumu daha da belirsizleşmektedir. Ancak bu belirsizlik olsa da Kıbrıs'ın asıl önemi enerji piyasası artış gösteren önemli küresel merkezlere yakınlığıdır. (Demiryol, 2015, s. 263) Dolayısı ile genelinde Doğu Akdeniz özelinde ise Kıbrıs'ın bünyesinde bulunan doğalgaz rezervlerinin orta ve uzun vadede bölgenin geleceğinin şekillenmesinde etkili olacağı görülmektedir. Her ne kadar rezerv miktarları nispi olarak küçük olsa da ilgili ülkelerin enerji bağımsızlıklarını büyük ölçüde etkileyecek ve kendilerine maddi kazanç sağlayacak niteliktedir. Beraberinde rezervlerin çıkarılması ve doğalgaz sahalarının işletimi esnasında akabinde inşa edilecek boru hatları dolayısı ile yeni istihdam olanakları oluşacak ve bölge ülkelerinin ekonomilerine dolaylı olarak pozitif katkı sağlayacaktır. (Karagöl, Ateş, Kaya, & Kızılkaya, 2016, s. 65)

Ayrıca gelişen enerji sektörü alt yapısı sayesinde dolaylı olarak ilgili ülkelerde iş yapan şirketlere mali anlamda pozitif kazançların sağlanması, inşaat şirketleri ve beraberinde tedarikçi şirketlere yeni iş olanakları sunulması daha da geniş düşünüldüğünde çalışan personelin özel yaşamları için ihtiyaç duydukları gereksinimlerini karşılamada yeni marketler, sosyal yaşam merkezleri açılması da olması muhtemel pozitif etkilerdir. (Lakes, 2012, s. 84)

Bölgede yer alan zengin hidrokarbon yatakları üzerinde ihtilaflar ve anlaşmazlıklar büyük ölçüde Kıbrıs üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ayrıca Kıbrıs keşfi yapılan rezervlerin beklenenden az olması, yüksek işletme maliyetine sahip olması, taşıma ve iletim imkanlarının oldukça masrafa sahip olması sebebi ile Doğu Akdeniz’de diğer bölgelerden ayrı bir önem taşımaktadır. Daha önce bahsedildiği üzere bölgenin asıl stratejik önemi önemli küresel enerji merkezlerine yakın konumda olmasıdır. Bu sebep ile bölge üzerinde herhangi bir sınırı olmayan küresel güçlerin de Kıbrıs enerji politikalarında yer edinmektedir. Amerika Birleşik Devletleri kendi firmalarına bölgede yer alan imkanların değerlendirilmesi hususunda bir sınırlama getirmemiştir. Diğer taraftan Rusya da bölge üzerinde Gazprom şirketi aracılığı ile GKRY ile yakın ilişkiler kurma ve enerji projeleri geliştirme amacını taşımaktadır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin rezervler üzerindeki hak iddiasını destekleme yönünde eğilim gösteren Rusya ayrıca Yunanistan ile de anlaşmalar imzalamıştır.

Yıllık bazda doğalgaz tüketimi 2016 yılı itibari ile 428 milyar metreküpe ulaşan Avrupa Birliği önemli ölçüde doğalgaz tüketiminde Rusya’ya bağımlı halde bulunmaktadır. Kıbrıs gazına en yakın pazar konumunda olan Avrupa Birliği bölgedeki projelerin gerçekleşmesi durumunda doğalgaz tedarikinde önemli ölçüde tek üreticiye bağımlılıktan kurtulacaktır. Başka bir taraftan Mısır da İsrail doğalgaz rezervi keşfedene kadar bölge üzerinde tek doğalgaz sahasına sahip devlet iken bu tekel durumunu yitirme sürecine girmiştir. Bölge içinde bulunan zengin hidrokarbon rezervleri hakkında bölge ülkeleri tarafından ortak bir tavır içine günümüzde hala girilmemiştir. Ancak ülkeler arası görüşmelerde bölgedeki hidrokarbon kaynaklarının keşfi, işlenmesi ve pazarlanması hususunda önemli projeler gündeme gelmektedir.

Bölge üzerinde geçmişten günümüze yaklaşık olarak 1000 yıldır varlığını sürdüren Türkiye Cumhuriyeti de ayrıca Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin garantör ülkesi olarak en önemli aktörlerden birisi olarak yer almaktadır. (Karagöl, Ateş, Kaya, & Kızılkaya, 2016, s. 67) Enerji politikası kapsamında bölgesel manada enerji aktörlerinden bir tanesi hedefleyen Türkiye açısından bölgedeki keşifler ve ticaret olanakları hayati önem arz etmektedir. TPAO aracılığı ile Kıbrıs Hükümeti tarafından verilen lisanslar kapsamında Kıbrıs açıklarında aramalarını sürdüren Türkiye ilk olarak Barbaros Hayreddin Paşa ve akabinde Oruç Reis gemisini de devreye sokarak çalışmalarına hız vermek istemektedir.

Bölgede yeni yakınlaşmalardan bir tanesi de Güney Kıbrıs Rum Yönetimi-İsrail ve Yunanistan arasında kurulan siyasi, ekonomik ve askeri işbirliği sürecidir. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve İsrail arasında 2010 yılında imzalanan anlaşma ile temelleri atılan sürece 2013 yılında Yunanistan da katılmış ve ortak niyet beyanı imzalanmıştır. Bir diğer önemli yakınlaşma ise Güney Kıbrıs Rum Yönetimi – Yunanistan ve Mısır arasında görülen işbirliği sürecidir. Halihazırda önemli bir gaz üretici olan Mısır artan iç talebini karşılayabilmek adına Kıbrıs üzerinden gaz satın almaya ve de gazın ihracatını yapmaya talip olduğunu deklare etmiştir. (Demiryol, 2015, s. 262)

Kıbrıs bölgesinin sahip olduğu önemli enerji rezervinin geleceği herşeyden önce ilgili ülkelerin uzlaşma içerisinde hareket ederek ortak bir tabanda buluşmalarından geçmektedir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi açıklarında bulunan doğalgaz yataklarının mevcut koşullar üzerinde pazarlanabilmesi için Kıbrıs sorununun çok boyutlu olarak siyasi, ekonomik, sosyolojik ve enerjisel olarak ele alınması ile mümkündür. Bu kapsamda Kıbrıs adasının tekrar bütünleşik bir devlet olarak varlığını sürdürmesi en makul imkanlardan bir tanesi olarak görülebilir.

3.4.1. İsrail - GKRY - Yunanistan Doğalgaz Boru Hattı Projesi

Şu anda bölge üzerinde bulunan enerji kaynaklarının pazarlanması hususunda ilgili ülkeler tarafından gündeme getirilen projelerden ilki İsrail- Güney Kıbrıs Rum Yönetimi- Yunanistan güzergahıdır.

Bu proje ile İsrail ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi aralarında anlaşarak kendi arama faaliyetleri gösterdikleri bölgeler içinden çıkartılacak gazın ilk başta Girit adasına oradan da Yunanistan üzerinden tüm Avrupa Devletleri'ne ulaşmasını planlamaktadırlar. Proje aynı zamanda Doğu Akdeniz Doğalgaz Boru Hattı projesi olarak da isimlendirilmektedir. Proje Avrupa Birliği tarafından desteklenmekte olup yaklaşık 15,3 milyar metreküp doğalgazın taşınması planlanmaktadır. (Karbuş, 2016, s. 45) Projenin tarafları süreç içerisinde ortak toplantılar ve buluşmalar gerçekleştirirse de halen dahi projenin hayata geçirilmesine yönelik somut bir adım atılmamıştır. Projenin hayata geçirilmesine engel teşkil edebilecek en büyük sorun maddi kaynak yetersizliğidir.

Şekil 12. İsrail - GKRY - Yunanistan Doğalgaz Boru Hattı Projesi

Kaynak: (Karagöl & Özdemir, 2017, s. 47)

Hem İsrail hem de Güney Kıbrıs Rum Yönetimi maddi kaynakları açısından oldukça yüklü olarak hesaplanabilecek tutarda maliyet ile karşılaştıklarından dolayı henüz somut adım atma aşamasına gelememişlerdir. Projenin sadece Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'ne ait olan gazı değil ayrıca İsrail'e ait olan gazı da taşıyacak olması projenin daha fazla ilgi çekmesini sağlamaktadır. Proje hayata geçirilmesi durumunda önemli bir kısmı deniz altından geçecektir. Kara üzerinden doğalgaz boru hattı yapılması bile yüksek maliyet tutarken denizaltı bir yatırımın büyüklüğü göreceli olarak kara yatırımı ile de kıyaslanamayacak kadar büyük olacaktır.

Ayrıca proje Türkiye, Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin ortak olarak egemenlik haklarının bulunduğu bölgeler üzerinden de geçmektedir. Bu kapsamda Türkiye'nin proje dışı bırakılması anlamsız olacaktır. Ayrıca bölge ülkeleri projenin yüksek maliyetlerini tek başlarına üstlenmenin zor olmasından dolayı projenin işlerlik kazanması adına çok uluslu şirketlerin varlığına ihtiyaç duymaktadırlar. Ancak ilgili alandan üretilecek gazın hangi koşullar altında paylaşımının yapılacağı ve gelir dağıtımının hangi temeller üzerine oturtulacağı belli olmadığından bu şirketler açısından da projeye katılma açısından risk oluşturmaktadır. Sonuç olarak değerlendirme yapıldığında bölgedeki belirsizlikler ve yüksek maliyetler projenin hayata geçirilmesi önündeki en büyük engeller olarak yer almaktadır.

3.4.2. İsrail - GKRY Sıvılaştırılmış Doğalgaz İhracat Projesi

Denizaltı boru hattı projesinin çok büyük oranda yatırım maliyetleri gerektirmesinden dolayı Kıbrıs gazının ihracatı konusunda bir diğer ihtimalde "Sıvılaştırılmış Doğalgaz" yöntemidir. Bu proje kısmen daha düşük oranda yatırım miktarı gerektirmekte ayrıca gazın sadece Avrupa Birliği'ne ihracatını değil tüm pazarlara esnek fiyatlama modeli ile ihracatına olanak sağlamaktadır. Ancak bu proje üzerinde de bir takım belirsizlikler bulunmaktadır. İlk sorun sıvılaştırılmış doğalgaz depolarının hangi ülkede inşa edileceğinin belirlenmesidir. İsrail güvenliğini öne sürerek terminallerin kendi sınırları içinde inşa edilmesi gerekliliğini dile getirmiştir. Ancak fiziki ve sosyal koşullar gereği bu ihtimalin gerçekleşmesi zor bir seçenek olarak yer almaktadır. Gelişen teknoloji ile günümüzde seygar olarak yüzen sıvılaştırılmış doğalgaz platformları da inşa edilebilmektedir. Ancak yüzen yani seygar bir tesisin maliyeti de kara tesisine göre çok fazla olmaktadır. Dolayısı ile bu ihtimalde bir engel olarak projenin önünde yer almaktadır.

Mevcut şartlar altında kara üzerinde yapılabilecek sıvılaştırılmış doğalgaz platformları arasında en iyi ve mantıklı ihtimal tesisin Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin Vasilikos kentine yapılmasıdır. Bu gelişme yolunda Leviathan sahasının işletilmesindeki en büyük paya sahip olan Noble Energy ve Delek Group Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile aralarında Vasilikos kentine bir sıvılaştırılmış

doğalgaz tesisi kurulması hususunda mutabakat metni imzalamışlardır. Tesis üzerinden 2020 yılından itibaren ihracatın başlaması planlanmaktadır. Ancak Vasilikos kentine inşa edilecek olan tesisin karlı ve verimli olması adına sadece Güney Kıbrıs Rum Yönetimi bünyesindeki Afrodit sahasından elde edilebilecek gaz yeterli gözükmemektedir. (Demiryol, 2015, s. 264-265) Bunun için İsrail bünyesindeki Leviathan sahasından da elde edilecek gazın bir kısmının tesis üzerinde depolanması gerekmektedir. Fakat İsrail hükümeti kendi toprakları dışında yer alan bir tesise gaz verme taahhüdü altına girmeyeceğini beyan etmiştir.

3.4.3. İsrail – GKRY – Yunanistan Elektrik Üretim Projesi

İsrail – Güney Kıbrıs Rum Yönetimi – Yunanistan arasındaki projeler sadece direkt olarak doğalgaz ihracatına yönelik olarak gelişmemektedir. Buna örnek olarak İsrail ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin doğalgazı kullanılarak üretilen elektriğin deniz altı üzerinden kablo ile Yunanistan'a ulaşmasını amaçlayan EuroAsia Connector projesi verilebilir. Proje kapsamında İsrail'den başlayan akabinde Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve oradan da Yunanistan'ın Girit adasına bağlanan ve kapasitesi 2.000 mW/s olarak düşünülen elektrik şebekesinin inşa edilmesi planlanmıştır. Projenin temeli İsrail ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi altındaki yataklardan çıkarılan doğalgazın elektriğe dönüşümü ve ihracatını kapsadığından maliyetine Avrupa Birliği tarafından da destek verilmektedir. Proje üzerinden ilk iletimin 2022 yılında yapılması düşünülmektedir. (Karagöl, Ateş, Kaya, & Kızılkaya, 2016, s. 63-64)

3.4.4. İsrail – Türkiye Doğalgaz Boru Hattı Projesi

Özellikle İsrail Güney Kıbrıs ve Yunanistan ile her ne kadar doğalgaz boru hattı projesine önem verse de Türkiye ile de görüşmelerini sürdürmektedir. İsraili yetkililer özellikle açıklamalarında Türkiye üzerinden gaz ihraç etme isteklerini dile getirmektedirler. Ayrıca İsrail ve Türkiye arasında inşa edilecek bir doğalgaz boru hattı projesine önemli uluslararası şirketler de ilgi göstermektedir.

Projenin ilk etabını İsrail ve Türkiye arasında boru hattı inşa edilmesi kapsamaktadır. Diğer aşaması ise Leviathan bölgesinden çıkarılan gazın bu boru hattı ile de dünya pazarlarına sunulması oluşturmaktadır. Projenin bugün tüm teknik altyapı hazırlıklarını tamamlama durumunda bile en erken 2021 yılında hayata

geçebilmesi muhtemel gözükmemektedir. Proje sayesinde İsrail ve Türkiye arasında bir doğalgaz koridoru oluşacak ve Türkiye’de doğalgaz ithal etmiş olduğu ülkeler portföyünü genişleterek enerjide arz güvenliğinin yükseltmeye katkı sağlamış olacaktır. Bölgede yer alan diğer ülkelerden farklı olarak Türkiye İsrail’den aldığı gazı ihraç edebilmek için ileri düzeyde teknik bilgi ve donanıma sahip olmasından dolayı en ideal ülke olarak vitrinde yerini almaktadır. Hem mevcut koşullarda sahip olduğu boru hatları hem de sahip olduğu siyasi istikrar bu düşüncenin en önemli temel dayanaklarıdır. Ancak İsrail’den gelen boru hattının Ceyhan üzerinden Türkiye’ye giriş yaparken Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Münhasır Ekonomik Bölge sınırlarından geçtiği bir diğer olgudur. Dolayısı ile bu durum Türkiye ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile daha da gerginliğe sebebiyet verecektir. Projenin hayata geçirilmesine sebep olacak en mantıklı seçenek ise hem Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin Afrodit sahasından çıkan doğalgazın hem de Leviathan sahasından çıkan İsrail Devleti’ne ait doğalgazın Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti üzerinde toplanması ve akabinde oradan Ceyhan’a uzanan boru hattı inşa edilerek Türkiye üzerinden tüm dünya pazarlarına sunulmasıdır.

3.4.5. GKRY – Mısır Sıvılaştırılmış Doğalgaz İhracat Projesi

Bölge ülkeleri arasında Mısır halihazırda sıvılaştırılmış doğalgaz tesislerine sahiptir. Dolayısı ile doğalgaz depolanması ve ihracatı hususunda rol üstlenebilecek bir diğer bölge ülkesi olarak da Mısır da Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin sahip olduğu Afrodit bölgesi üzerinden çıkardığı gazı depolayarak ihraç etme noktasında değerlendirilmektedir. Proje Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin doğalgazının sıvılaştırılarak Mısır’a taşınması ve buradaki depolama tesisleri üzerinden ihraç edilmesini kapsamaktadır. Ayrıca Mısır bünyesinde enerji konusunda arz-talep bozulması yaşamış ve enerjide ithal bağımlılığının gereği artmıştır. Dolayısı ile GKRY gazının ithalatı Mısır içinde enerji arz güvenliğini sağlama hususunda yardımcı olacaktır. Söz konusu projenin temeli Mısır ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi arasında 2016 yılında imzalanan İkili Ekonomik İlişkileri Derinleştirme Anlaşması ile atılmıştır. Anlaşma Afrodit sahası gazının deniz altı boruları ile Mısır’a ulaşması ve Mısır sıvılaştırılmış doğalgaz tesisleri üzerinden ihracını yasal zemin altına almaktadır. Proje ile ilgili ise henüz somut bir adım atılmamıştır.

SONUÇ

Doğu Akdeniz bölgesi üzerinde hem stratejik olarak bölge güvenliği açısından hem de siyasi sorunlar ve anlaşmazlıklar açısından en önemli unsur Kıbrıs Adası'dır. Kıbrıs her ne kadar günümüzde barındırmış olduğu zengin hidrokarbon yatakları ile dikkat çekse de aslında bu rezervler dünya üzerinde özellikle Ortadoğu Bölgesi ve diğer ilgili bölgeler ile karşılaştırılma yapıldığında göreceli olarak az kalmaktadır. Yine de ilgili rezervlerin çıkarılması ve dünya pazarına sunulması durumunda ilgili taraflar önemli ölçüde maddi kazanç sağlayacak ve hem doğrudan hem de dolaylı olarak ekonomik gelişimlerine katkı sağlanacaktır. Ancak bir diğer önemli husus da adanın çok önemli bir kavşak noktasında olup stratejik öneme haiz enerji projelerinin hayata geçirilmesinde aktarım üssü olarak da işlev görebilecek konumda olmasıdır.

Kıbrıs Adası bulunduğu konum itibari ile hem Ortadoğu Bölgesi'ni hem de Doğu Akdeniz bölgesini kontrol etme imkanına sahiptir. Adanın bu denli öneme haiz olmasının arkasındaki bir diğer temel sebep dünya üzerindeki başlıca hava ve deniz ticaret yollarının üzerinde bulunmasıdır. Ada bulunduğu konum itibari ile İsrail, Mısır, Türkiye, Lübnan, Suriye, Filistin, Ürdün ve Irak gibi ülkelerin her birisine ayrıca Süveyş Kanalı'na doğrudan ulaşım imkanına sahiptir. Dolayısı ile bölgede söz sahibi olmak ayrıca enerji kaynakları üzerinde söz hakkına sahip olmak isteyen devletlerin Kıbrıs'a ilgi duyması kaçınılmazdır.

Enerji alanında Kıbrıs üzerinde gelişen ve gündeme getirilen projeler bölgesel ve küresel siyaset açısından son derece önem arz eden durumdadır. Kıbrıs ve çevre ülkelerinin bu denklemde değerlendirmeleri gereken en önemli husus enerji rezervlerinin temelinde oluşan yeni jeopolitik dengelerdir. Özellikle İsrail-Yunanistan-Güney Kıbrıs Rum Yönetimi arasında oluşan yakınlaşma Akdeniz özelinde oluşturulmaya çalıştıkları güvenlik çemberinin dışı vurumu olarak nitelendirilebilir. Türkiye Cumhuriyeti de dış politikasını oluştururken tüm bu gelişmeleri dikkatlice takip etmelidir.

Kıbrıs enerji kaynaklarının bölgesel siyasetin oluşmasında payı çok yüksektir. Kıbrıs özelinde dile getirilmesi elzem olan ilk husus Adanın iki devletli yapısıdır. Bu ikiliği daha da derinleştiren olay Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin "Kıbrıs

Cumhuriyeti” adı altında Avrupa Birliği’ne tam üye yapılması olmuştur. Günümüzde Avrupa Birliği ülkeleri enerji ithalatlarının önemli bir kısmını Doğu Akdeniz üzerinden gerçekleştirmektedir. Ayrıca Doğu Akdeniz bölgesinin Ortadoğu ve Hazar bölgesi üzerinden gelen enerji kaynaklarının da dağıtımında kilit rol oynayabilecek olması Avrupa Birliği için de önem arz etmektedir. Bu sebepten dolayı Avrupa Birliği için Doğu Akdeniz’de söz sahibi olması açısından Kıbrıs Adası çok büyük önem arz etmektedir. Ancak Avrupa Birliği Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’ni üye olarak kabul ederek ada üzerindeki siyasi çözümsüzlüğü daha da genişletmiş ve kendisi de sorunun bir parçası haline gelmiştir. Bugün Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Avrupa Birliği müzakerelerinde Türkiye’nin sekiz başlık altındaki faslının açılmasını da engellemektedir. Kıbrıs sorunu hakkında Avrupa Birliği’nin izlemiş olduğu politikalarından en mantıklısı adadaki enerji kaynaklarının paylaşımında adada yer alan tüm tarafların yararlanması gerektiğini deklare etmesidir. Bölge üzerinde meydana gelen diğer bir önemli siyasi süreç de Türkiye-İsrail arasında yaşanan ilişkilerin kopma noktasına gelmesini sağlayacak bir dizi olaylar silsilesidir. Özellikle 2009 yılından itibaren İsrail ile gerginleşen siyasi gündemin ardından İsrail hızlıca Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile yakınlaşma göstermiş, enerji dahil olmak üzere birçok alanda anlaşmalar imzalamıştır. Bölgenin diğer aktörleri olan Mısır ve Lübnan’ın da Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile yakın ilişkiler kurması Türkiye’yi ve garantör ülkesi olduğu Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’ni bölgede yalnız bırakmayı amaçlamaktadır.

Bölge üzerinde süren diğer ikinci sorun da çıkarılacak doğalgaz gelirinin taraflar arasında hangi şartlar arasında paylaşımının yapılacağıının belirlenememesidir. Bölgedeki enerji kaynaklarının kullanımı ve pazarlanması hususunda en mantıklı ve gerçekçi bakış açısı Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi arasında karşılıklı çıkar ilkesi çerçevesinde ortaklık imzalanmasıdır. Bu konuda taraflar arasında gelir havuzu ya da ortak fon oluşturulabilir. Ancak günümüzde tüm bu teklifler Güney Kıbrıs Rum Yönetimi tarafından geri çevrilmektedir.

Güney Kıbrıs Rum Yönetimi günümüzde ada üzerindeki enerji kaynaklarının tek ve yasal temsilcisi olduğunu iddia etmektedir. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ve garantör ülkesi Türkiye Cumhuriyeti ise bu iddiaları ret ederek adanın 1960 yılında

kuruluşunu müteakip yer alan iki toplumdan birisi olarak Türk tarafının da gelir paylaşım hususuna dahil edilmesi gerekliliğini her fırsatta dile getirmektedir. Türkiye'nin bu iddiasına karşılık olarak Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ise adanın kaynakları üzerindeki egemenlik yetkisini Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart 1964 günü aldığı 186 sayılı kararına dayandırmaktadır.

Genel bir değerlendirme yapıldığında görülebilir ki aslında Kıbrıs üzerinden gelişen enerji projelerinin hayata geçirilememesi sorununda asıl sıkıntı ada üzerindeki enerji kaynaklarının paylaşımına yönelik teknik ve hukuki sorunlar değil Rum ve Türk taraflarının ada üzerindeki genel egemenliğinin hangi şartlar altında oluşacağını tartışmasıdır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi egemenlik iddiaları kapsamında uluslararası toplumdan da destek almaktadır. Avrupa Birliği, Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya gibi önemli küresel güçler Kıbrıs hidrokarbonları üzerindeki egemenlik tartışmasında doğrudan Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile taraf olmaktadır.

Sonuç olarak Kıbrıs'ın barındırmış olduğu zengin hidrokarbon rezervlerinin çıkarılması ve işletilmesi hem Türk hem de Rum taraflarının şüphesiz yararına olacaktır. Ayrıca Kıbrıs'ın enerjide önemli bir merkez durumuna gelmesi garantör ülkeleri Türkiye ve Yunanistan açısından da pozitif bir yansıma olacaktır. Ancak yıllardır süre gelen Kıbrıs siyasi krizini enerji kaynaklarının paylaşımı ve gelir dağılımı hususları daha da derinleştirmiştir. Her iki taraf da bu sorunları akıl ve mantık ekseninde ortak mutabakat zemininde çözüme kavuşturdıkları takdirde sahip olduğu stratejik konum ve rezervleri ile Kıbrıs adası hem önemli bir enerji ihracatçısı hem de bölgede sadece taraf olan değil ilgili tüm ülkeleri kapsayan önemli bir enerji hubu olarak dünya üzerinde yerini alacaktır.

KAYNAKÇA

- Akan, Y., & Tak, S. (2003). Türkiye Elektrik Enerjisi Ekonometrik Talep Analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi Cil:17, Nisan, Sayı:1-2*, 21-22.
- Akbulut, H. (2001). *T.C. Dışişleri Bakanlığı*. 08 23, 2017 tarihinde www.mfa.gov.tr: <http://www.mfa.gov.tr/enerji-diplomasisi.tr.mfa> adresinden alındı
- Aljazeera Türk.* (2017, 10 23). <http://www.aljazeera.com.tr>: <http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/akdenizdeki-kavganin-kronolojisi> adresinden alınmıştır
- Aljazeera Türk.* (2017, 10 23). <http://www.aljazeera.com.tr>: <http://www.aljazeera.com.tr/ulke-profil/ulke-profil-kuzey-kibris-turk-cumhuriyeti> adresinden alınmıştır
- Aljazeera Türk.* (2017, 10 23). <http://www.aljazeera.com.tr>: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/40-yilinda-kibris-harekati> adresinden alınmıştır
- Almak, M. O., & Bolat, P. (2015). Ortadoğu-Kuzey Afrika Bölgesinde Enerji, Eğitim ve Kültür İşbirliği. H. Çomak, C. Sancaktar, & Z. Yıldırım içinde, *Enerji Diplomasisi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Altaş, İ. H. (1998). Yenilenebilir Enerji Kaynakları ve Türkiye'deki Potansiyel. *Enerji, Elektrik, Elektromekanik-3e*, 58.
- Aras, N. K. (2009). *Nükleer Gücün Gelişimi*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, Akademi Forumu.
- Aslan, H. K. (2014). Yükselen Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ortadoğu Politikası. *Akademik Ortadoğu Dergisi Cilt:9 Sayı:1*.
- Ateş, D., & Gökmen, G. S. (2013). Bir Akademik Disiplin Olarak Uluslararası Politik Ekonominin Sınırları. *Sosyal Bilimler Dergisi Cilt:15 Sayı:1*, 63.
- Aydın, F. F. (2010). Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Sayı:35*, 326.
- Azer, Ö. A. (2012). Çin'in Enerji Güvenliği Bağlamında Kafkasya ve Orta Asya Politikası. *International Conference on Eurasian Economies 2012*. Almaty.
- Bacanlı, Ü. G. (2006). Türkiye'de Enerji Kaynakları ve Hidroelektrik Enerjinin Önemi. *Dünya Enerji Kongresi Türk Milli Komitesi Türkiye 10. Enerji Kongresi*. İstanbul.
- Bahar, O. (2005). Türkiye'de Enerji Sektörü Üzerine Bir Değerlendirme. *Muğla Üniversitesi SBE Dergisi, s.14*.
- Başeren, S. H. (2010). *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı*. İstanbul: Türk Deniz Araştırmaları Vakfı.
- Birdişli, F. (2017). *Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- BP. (2017). *BP Statistical Review of World Energy June 2017*.

- Çepni, E. (2012). *Ekonomik Göstergeler ve İstatistikler Rehberi*. İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
- Çetintaş, H., & Bicil, İ. M. (2015). Elektrik Piyasalarında Yeniden Yapılanma ve Türkiye Elektrik Piyasasında Yapısal Dönüşüm. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*.
- Çondur, F., & Evlimoğlu, U. (2007). Türkiye'de Madencilik Sektörünün Girdi-Çıktı Analizi Yöntemiyle İncelenmesi. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Sayı:17*.
- Dedeoğlu, B. (2016). *Güvenlik ve Strateji*. Yenyüzyıl Yayınları.
- Demiryol, T. (2015). Kıbrıs'ta Enerji Diplomasisi ve Güvenlik. H. Çomak, C. Sancaktar, & Z. Yıldırım içinde, *Enerji Diplomasisi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Doğanay, H. (1998). *Ekonomik Coğrafya 2 Enerji Kaynakları*. Erzurum: Şafak Yayınevi.
- Dolun, L. (2002). *Türkiye'de Elektrik Enerjisi Üretimi ve Kullanılan Kaynaklar*. Ankara: Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş. Yayınları.
- Duran, H., & Purevsuren, N. (2016). Güvenlik, Enerji ve Pazar Ekseninde Çin'in Orta Asya Politikası. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Ekici, K. D. (2015). Enerji Diplomasisi ve Hazar Havzası. H. Çomak, C. Sancaktar, & Z. Yıldırım içinde, *Enerji Diplomasisi* (s. 333). İstanbul: Beta.
- (2011). *Energy Vision Update 2011: A New Era for Gas*. Geneva: World Economic Forum. 08 26, 2017 tarihinde http://www3.weforum.org/docs/WEF_EN_EnergyVision_NewGasEra_2011.pdf adresinden alındı
- Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu. (Temmuz 2017). *Doğalgaz Piyasası Sektör Raporu*. Ankara: Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2017). *Dünya ve Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü Sayı:15*. Ankara: Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı.
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2017). *Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı*. 08 2017, 28 tarihinde www.enerji.gov.tr: <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol> adresinden alındı
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı. (2017). *Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı*. 08 28, 2017 tarihinde www.enerji.gov.tr: <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz> adresinden alındı
- Erdoğan, S. (2016). *Arz Güvenliği Bakışı İle Türkiye'de Enerji Politikaları*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Eroğlu, M. (2010). Enerji Sektöründe Ayrıştırma Uygulamaları. *Rekabet Dergisi*.
- Friefman, G. (2009). *Gelecek 100 Yıl: 21. Yüzyıl İçin Öngürüler*. İstanbul: Pegasus Yayıncılık.

- Goldwyn, D. L., & Kalicki, J. H. (2005). *Energy and Security: Toward a New Foreign Policy Strategy*. Washington D.C.: Woodrow Wilson Center Press with Johns Hopkins University Press.
- Göksu, E. (1986). *Enerji Kaynakları 1, İstanbul Teknik Üniversitesi Yayınları No:21*. İstanbul: İTÜ Maden Fakültesi Ofset Matbaası.
- Gürel, A., Mullen, F., & Tzimitras, H. (2013). *The Cyprus Hydrocarbons Issue: Context, Positions and Future Scenarios*. Oslo: Peace Research Institute Oslo (PRIO).
- Güvenek, B., & Alptekin, V. (2010). Enerji Tüketimi ve Büyüme İlişkisi: OECD Ülkelerine İlişkin Bir Panel Veri Analizi. *Enerji, Piyasa ve Düzenleme Cilt:1 Sayı:2*.
- Güvenlik Sektörünün Parlamenter Gözetimi, İlkeler, Mekanizmalar ve Uygulamalar. Parlamenterler İçin El Kitabı No:5*. (2003). TESEV Yayınları.
- Harita Genel Komutanlığı Ulusal Haritacılık Kurumu*. (2017, 10 23). www.hgk.msb.gov.tr: <https://www.hgk.msb.gov.tr/urun-170-1-300-000-olcekli-raster-kibris-adasi-siyasi-haritasi.html> adresinden alınmıştır
- IAEA Power Reactor Information System*. (2017). 08 27, 2017 tarihinde <https://www.iaea.org/PRIS/home.aspx>: <https://www.iaea.org/PRIS/home.aspx> adresinden alındı
- İnan, A. (2013). Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı ve Türkiye-İrak İlişkileri (1973-2011) Cilt:5 Sayı:56. *Ortadoğu Analiz*.
- İNSAMER İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*. (2017, 10 23). www.insamer.org: http://insamer.com/tr/gerilimin-yeni-adresi-dogukakdeniz_240.html adresinden alınmıştır
- International Atomic Energy Agency. (2017). *Nuclear Power Reactors in the World Reference Data Series No 2 2017 Edition*. Vienna: International Atomic Energy Agency.
- International Energy Agency. (2016). *Key World Energy Statistics*. International Energy Agency.
- International Energy Agency. (2012). *World Energy Outlook 2012*. Paris: International Energy Agency. 08 24, 2017 tarihinde http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/WEO2012_free.pdf adresinden alındı
- International Monetary Fund Data Mapper*. (2017). 08 28, 2017 tarihinde <http://www.imf.org/external/datamapper/datasets>: <http://www.imf.org/external/datamapper/NGDPD@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD> adresinden alındı
- International Monetary Fund Data Mapper*. (2017). 08 28, 2017 tarihinde <http://www.imf.org/external/datamapper/datasets>: <http://www.imf.org/external/datamapper/PPPGDP@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD> adresinden alındı

- İşeri, E., & Dilek, A. O. (2012). Yeni Enerji Jeopolitiğinde NATO'nun Enerji Güvenliğinde Tamamlayıcı Rolü ve Türkiye'nin Potansiyel Katkıları. *Akademik Bakış Dergisi, Cilt:5, Sayı:10*, 231.
- Jain, M., & Bambawaleand, B. K. (2010). China's energy security: The perspective of energy users. *Applied Energy*.
- Jiang, J., & Ding, C. (2014). *Update on Overseas Investments by China's National Oil Companies Achievements and Challenges since 2011*. Paris: International Energy Agency.
- Kantörün, U. (2010). Bölgesel Enerji Politikaları ve Türkiye. *Bilge Strateji Cilt:2 Sayı:3*.
- Karaca, R. K. (2012). Çin'in Değişen Enerji Stratejisinin Dış Politikasına Etkileri (1990-2010). *Uluslararası İlişkiler Dergisi Cilt:9 Sayı:3*.
- Karagöl, E. T., & Özdemir, B. Z. (2017). *Türkiye'nin Enerji Ticaret Merkezi Olmasında Doğu Akdeniz'in Rolü*. Ankara: SETA.
- Karagöl, E. T., Ateş, S. A., Kaya, S., & Kızılkaya, M. (2016). *Türkiye'nin Enerjide Merkez Ülke Olma Arayışı*. Ankara: SETA.
- Karbuç, S. (2016). Kıbrıs'ta Petrol-Gaz Aramaları ve Geline Noktaya Tarihsel Bir Bakış. *Enerji Panorama Sayı:39*.
- Kılıç, F. Ç. (2011). Biyogaz Önemi, Genel Durumu ve Türkiye'deki Yeri. *Mühendis ve Makina Dergisi Cilt:52 Sayı:617*, 96.
- Klare, M. (2008). *Rising Powers, Shrinking Planet: The New Geopolitics of Energy*. New York: Metropolitan Books.
- Koç, E., & Şenel, M. C. (tarih yok). Dünya'da ve Türkiye'de Enerji Durumu-Genel Değerlendirme. *Mühendis ve Makina Dergisi Sayı:639, Cilt:54*.
- Kong, B. (2011). Governing China's Energy in the Context of Global Governance. *Global Policy Volume 2, Issue Supplement s1*.
- Korkmaz, Ö., & Develi, A. (2012). Türkiye'de Birincil Enerji Kullanımı, Üretimi ve Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) Arasındaki İlişki. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt:27 Sayı:2*, 2.
- Külekçi, Ö. C. (2009). Yenilenebilir Enerji Kaynakları Arasında Jeotermal Enerjinin Yeri ve Türkiye Açısından Önemi. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, 83.
- Lakes, G. (2012). *Kıbrıs Hidrokarbonları: Gelişmenin Başlangıcındaki İkilemler*. Oslo: Prio Cyprus Centre.
- Lawrence, S. V., & Martin, M. F. (2013). *Understanding China's Political System*. Congressional Research Service .
- Li, W. (2010). Chinese Defense Concept and Its Strategy Since 1979. S. Y. (ed.) içinde, *Security and Defense Perspectives Beyond 2010*. İstanbul: İsis Yayıncılık.
- Luft, G., & Corin, A. (2009). *Energy Security Challenges for the 21st Century A Reference Handbook*. California: Greenwood Publishing Group.

- McLeish, E. (2013). *Dünya Sorunları Enerji Krizi*. Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.
- Oral, M. (2017). *Enerji Coğrafyası Perspektifinde Türkiye'nin Enerji Politikaları (Yayımlanmamış Doktora Tezi)*. Karabük Üniversitesi, Karabük.
- Özdemir, V. (2017). *Doğalgaz Piyasaları Türkiye'nin Enerji Güvenliği Üzerine Tezler*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Özgöker, U., & Çelik, H. (2015). Kıbrıs'ta Enerji Politikaları ve İngiltere İlgisi. H. Çomak, C. Sancaktar, & Z. Yıldırım içinde, *Enerji Diplomasisi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Pascual, C., & Elkin, J. (2010). *Energy Security: Economics, Politics, Strategies and Implications*. Washington D.C.: Brookings Institution Press.
- Sağlam, M., & Uyar, T. S. (2005). *Dalga Enerjisi ve Türkiye'nin Dalga Enerjisi Teknik Potansiyeli*. Ankara: Elektrik Mühendisleri Odası.
- Sander, O. (2015). *Siyasi Tarih-İlk Çağlardan 1918'e* . 28. Baskı, Mayıs 2015, Ankara: İmge Kitabevi.
- Sandıklı, A., Budak, T., & Ünal, B. (2013). *Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri ve Türkiye*. İstanbul: Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Savrul, B. K. (2016). *Enerji Ekonomisi: Türkiye'nin Enerji Sektörü ve Alternatif Enerji Kaynakları*. Çanakkale: Dora Yayıncılık.
- Schenk, C. J. (2010). *Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of the Levant Basin Province Eastern Mediterranean*. Washington D.C.: U.S. Department of the Interior U.S. Geological Survey.
- Seaman, J. (2010). Energy Security, Transnational Pipelines and China's Role in Asia. French Institute of International Relations Asia Visions 27. French Institute of International Relations. adresinden alınmıştır
- Sevim, C. (2015). *Küresel Enerji Stratejileri ve Jeopolitik*. İzmir: Seçkin Yayıncılık.
- Stocker, J. (2012). No EEZ Solution: The Politics of Oil and Gas in the Eastern Mediterranean. *Middle East Journal Volume 66, No. 4*.
- Şekkeli, M., & Keçecioglu, Ö. F. (2011). Hidroelektrik Santrallerin Türkiye'deki Gelişimi ve Kahramanmaraş Bölgesi Örnek Çalışması. *KSU Mühendislik Bilimleri Dergisi*.
- Şöhret, M. (2015). Enerji Güvenliğinin Ekonomi Politikası ve Uluslararası Çatışmalara Etkisi. H. Çomak, C. Sancaktar, & Z. Yıldırım içinde, *Enerji Diplomasisi* (s. 3-19). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Tangör, B. (2008). *Avrupa Güvenlik Yönetişimi, Bosna, Kosova ve Makedonya Krizleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Tatar, V., & Şadan, G. (2015). Artan Petrol İhtiyacının Çin Dış Politikasına Etkisi. H. Çomak, C. Sancaktar, & Z. Yıldırım içinde, *Enerji Diplomasisi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- The Economist. (2012). *Pocket World in Figures 2013 Edition*. London: Profile Books Ltd.

- The Economist World in Figures. (2017). *The Economist World in Figures*. 08 2017, 30 tarihinde <https://worldinfigures.com:https://worldinfigures.com/rankings/index/161> adresinden alındı
- The World Bank. (2017). *The World Bank Data*. 08 28, 2017 tarihinde data.worldbank.org: http://data.worldbank.org/indicator/EG.IMP.CON.S.ZS?year_high_desc=false adresinden alındı
- Tiftikçigil, B. Y. (2015). Türkiye'nin Nükleer Enerji Stratejileri. H. Çomak, C. Sancaktar, & Z. Yıldırım içinde, *Enerji Diplomasisi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Turan, A. P. (2017, 10 17). *Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi*. <http://www.bilgesam.org>: <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-3-2014031950hazar-havzasinda-enerji-diplomasisi.pdf> adresinden alınmıştır
- Türkiye Taşkömürü Kurumu Genel Müdürlüğü. (2015). *Taşkömürü Sektör Raporu*. Ankara: Türkiye Taşkömürü Kurumu Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Türksam Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Merkezi*. (2017, 10 17). www.turksam.org.tr: <http://www.turksam.org.tr/makale-detay/1185-orta-asya-enerji-ve-guc-mucadelesinde-4-hazar-zirvesinin-onemi> adresinden alınmıştır
- Varol, T. (2015). Enerji Güvenliği Açısından Suriye, Kuzey Irak ve IŞİD Açmazı. H. Çomak, C. Sancaktar, & Z. Yıldırım içinde, *Enerji Diplomasisi* (s. 489). İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Yiğitgüden, H. Y. (1999). *Türkiye'de Elektrik Enerjisi Sektöründe Özelleştirme Politikaları ve Çalışmaları*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Yorulmaz, M. (2015). Çin'in Enerji Güvenliği ve Arz Sorunu. H. Çomak, C. Sancaktar, & Z. Yıldırım içinde, *Enerji Diplomasisi*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Yorulmaz, Ş. (1998). Türkiye'de Kömürün Keşfi ve Kömür İşletme İmtiyazları(1829-1937). *Türkiye 11. Kömür Kongresi Bildiriler Kitabı*. içinde Amasra, Bartın.

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Dünya Ülkelerinin Enerji Talepleri (milyon tep / yıllık).....	25
Tablo 2. Dünya Birincil Enerji Arzının Kaynaklara Göre Dağılımı (%).....	27
Tablo 3. Dünya Elektrik Enerjisi Üretimine Kaynaklara Göre Dağılımı (%).....	27
Tablo 4. Dünya Birincil Enerji Tüketiminin Kaynaklara Göre Dağılımı	28
Tablo 5. Dünya Birincil Enerji Tüketiminin Bölgelere Göre Dağılımı	29
Tablo 6. Dünya Birincil Enerji Tüketiminin Ülkelere Göre Dağılımı.....	29
Tablo 7. İspatlanmış Dünya Petrol Rezervlerinin Bölgeler Bazında Dağılımı.....	31
Tablo 8. Dünya’da En Çok Petrol Üreten ve Tüketen 5 Ülke	32
Tablo 9. Ülkeler Bazında Petrol İthalat ve İhracat Rakamları.....	33
Tablo 10. İspatlanmış Doğalgaz Rezervlerinin Bölgeler Bazında Dağılımı	34
Tablo 11. Dünya’da En Çok Doğalgaz Üreten ve Tüketen 5 Ülke	34
Tablo 12. Ülkeler Bazında Doğalgaz İthalat ve İhracat Rakamları	36
Tablo 13. İspatlanmış Kömür Rezervlerinin Bölgeler Bazında Dağılımı	37
Tablo 14. Dünya’da En Çok Kömür Üreten ve Tüketen 5 Ülke	38
Tablo 15. Nükleer Santrallerin Ülke Bazında Dağılımı	39
Tablo 16. Bölgeler Bazında Hidroelektrik Enerji Tüketimi	40
Tablo 17. Dünya’da En Çok Hidroelektrik Enerji Tüketen 5 Ülke	40
Tablo 18. Bölgeler Bazında Yenilenebilir Enerji Tüketimi.....	41
Tablo 19. Dünya’da En Çok Yenilenebilir Enerji Tüketen 5 Ülke	41
Tablo 20. Dünya Elektrik Üretimine Kaynaklara Göre Dağılımı	42
Tablo 21. Dünya’da En Fazla Elektrik Üretimi Yapan 5 Ülke.....	43
Tablo 22. Türkiye Enerji Görünümü	50
Tablo 23. Amerika Birleşik Devletleri Enerji Görünümü	59
Tablo 24. Rusya Enerji Görünümü	63
Tablo 25. İran Enerji Görünümü.....	64
Tablo 26. Azerbaycan Enerji Görünümü	65
Tablo 27. Kazakistan Enerji Görünümü	66
Tablo 28. Türkmenistan Enerji Görünümü.....	67
Tablo 29. İsrail Enerji Görünümü.....	71
Tablo 30. Kuveyt Enerji Görünümü	72
Tablo 31. Katar Enerji Görünümü	73
Tablo 32. Suudi Arabistan Enerji Görünümü	74
Tablo 33. Birleşik Arap Emirlikleri Enerji Görünümü.....	75
Tablo 34. Avrupa Birliği Enerji Görünümü.....	78
Tablo 35. Çin Enerji Görünümü	83

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Kullanış ve Dönüşümlerine Göre Enerji Kaynakları.....	19
Şekil 2. Dünya Petrol Ticareti Hareketleri.....	32
Şekil 3. Dünya Doğalgaz Ticareti Hareketleri.....	35
Şekil 4. Türkiye'nin Uluslararası Doğalgaz Boru Hatları ve Projeleri	55
Şekil 5. Türkiye'nin Uluslararası Petrol Boru Hatları.....	56
Şekil 6. Hazar Denizi ve Çevre Ülkeler.....	69
Şekil 7. Doğu Akdeniz Enerji Havzası Görünümü.....	92
Şekil 8. 1974 Kıbrıs Müdahalesi Sonrası Adanın İdari Taksimatı	99
Şekil 9. KKTC ve GKRY Konumları	100
Şekil 10. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi Tarafından İlan Edilen Doğalgaz Arama Bölgeleri.....	104
Şekil 11. KKTC ve GKRY Doğalgaz Arama Sahaları	105
Şekil 12. İsrail - GKRY - Yunanistan Doğalgaz Boru Hattı Projesi	110

ÖZGEÇMİŞ

1993 yılında Karabük'te doğdu. 2011 yılında TED Karabük Koleji Vakfı Özel Lisesi'nden mezun oldu. Lisans eğitimini 2015 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri Bölümü'nde Onur öğrencisi olarak ve yine İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İngilizce İktisat Bölümü'nde Birinci olarak tamamladı. Yüksek Lisans eğitimini Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Politik Ekonomi Anabilim Dalı'nda "Enerji Denkleminde Kıbrıs Sorunu" adlı tezini savunarak tamamladı.

